

Ihumagiyavut Qanuriliurutauyuq

Inulramiit-Naunaipkarhimayut Ihivriunqniq Ihumamitigut
Aaniaqtuqalik Ikayuutikhat Inulramiinut Nunavummiut

ᑎᓂᓐᓂᓐ ᑎᓂᓐᓂᓐ
ᑎᓂᓐᓂᓐ

NUTAQQANUT INULRAMIRNULLU
UQAQTIKHAANIK

REPRÉSENTANT DE
L'ENFANCE ET DE LA JEUNESSE

REPRESENTATIVE FOR
CHILDREN AND YOUTH

Qiqajaluarvia 2019

Makpiraliuqtauhimayuq
Nutaqqanut Inulramirnullu Uqaqtikhaanik Havagviat

Pigahuani Natiqmi, Qamutik Igluqpak
Titiqiqivikkut. Qiuqutaa 488
Iqaluit, Nunavut X0A 0H0

867-975-5090
Akiligakhattumut: 1-855-449-8118
Qaritauyakkut: contact@rcynu.ca
Qaritauyaliquidjuta: www.rcynu.ca

Una taiguagakhaq taiguanginnarialik qaritauyakkut uumani www.rcynu.ca

©Nutaqqanut Inulramirnullu Uqaqtikhaanik Havagviat

ISBN:
978-1-55325-392-1- Inuktitut Qablunaatitullu
978-1-55325-393-8- Inuinnaqtun Uviititullu

ᓄᑕᓐᓇᓇᓄᑦ ᓄᓐᓇᓇᓄᑦ
ᓄᓐᓇᓇᓄᑦ ᓄᓐᓇᓇᓄᑦ

NUTAQQANUT INULRAMIRNULLU
UQAQTIKHAANIK

REPRÉSENTANT DE
L'ENFANCE ET DE LA JEUNESSE

REPRESENTATIVE FOR
CHILDREN AND YOUTH

Ilvit kinaluuniit ilihimayarnik ikayuqtaugumalirumik, hivayadjavutit ikayuqtaugiaqni hapkununnga ikayuutaayunut.

KAMATSIAQTUT IKAYUQTAUYUMAYUNUT HIVAYAUTAA

Kamatsiaqtut Ikayuqtauyumayunut Hivayautaa tunivaktut akiittumik, atirnik apirilimaittumik, hiamitiqtailimaitaillu hivayautikkut ikayuutikhaq ukiuqtaqtumiutanut ayurhaqtunut, 24nik ikaarninik angmaumayuq, 7nik ublunik angmaumayuq. Ikayuutaut uqainnarialik Qablunaatitut, piniaruknaqhiuyullu Uiviititut Inuktitullu.

- Akiligakhaittumut **1 (800) 265-3333**
- Iqalungni **1 (867) 979-3333**

NIGIURUTIKHAQ INUHIRINIKKUT IKAYUUTIKHAQ HIVAYAUT

Tamna Piumayut Inuuhirinikkut Ikayuqtauyumayunut Hivayautaa tunivaktutakiittumik, hiamitiqtilimaittumik, pitquhitigut ayuittiaqtumik uqaqatigiiktumik ikayuqtut unalu ayurhaqtunut ikayuqtaunahuarniq tamainnut Nunaqaqqaarhimayunut tamainni Kaanatami, 24nik ikaarninik angmaumayuq, 7nik ublunik angmaumayuq. Apirigumik, uqarhutik ikayuqtiuyut ikayuinnariaqqaatit ilitarigiami talvannga piyakhat ikayuutikhamik. Ikayuqtaunginnarialik uqarluni Qablunaatitut Uiviititullu, Inuktitullu piumagumik.

- Akiligakhaittumut **1 (855) 242-3310**
- Uqaqatigiiklutik www.hopeforwellness.ca

NUTTAQQAT IKAYUUTIKHANGIT HIVAYAUTAINGIT

Nuttaqqat Ikayuqtauyumayut Hivayautinga talvaniinginnaqtuq. Humaangittuq uqarumayarnik, naalakniaqtut. Kids Help Phone tunivaktut akittumik, hiamitiqhimaittumik, qanuriliurhimaittumik ayuittiaqtumik uqaqatigiikhutik ikayuqtauyut piyut inulramiitut, 24nik ikaarninik angmaumayuq, 7nik ublunik angmaumayuq. Ikayuqtaunginnarialik uqarluni Qablunaatitut Uiviititullu.

- Akiligakhaittumut **1 (800) 668-6868**
- Hivayautinnuakkut Tigumiaqtuutikkut titiraqlutit uumunnga **686868** (piittuq akikhaa aturninnganut, qaritauyakkut aturumi, app-mikmulluuniit ihariagiayuyuq)
- Uqaqatigiiklutik www.kidshelpphone.ca

ALLAIT AULLAQTITAUHIMAPLUTIK AHINUT ILIHARIAQHIMAYUT AYURHAQTUNUT HIVAYAUTIKKUT IKAYUQTAUYUT

The Allait Aullaqtitauhimaplutik Ahinut Ilihariaqhimayut (IRS) Ayurhaqtunut Hivayautikkut Ikayuqtauyut tunivaktut qangaraalukmiutanut ahinut ilihariaqtuugaluayunut ilamiknullu akiittumik hiamitiqtaulimaittumik, pitquhitigut nagliguhuktumiklu uqaqatigiiktumik ikayuutikhamik, unalu ikayuutimik piyut, 24nik ikaarninik angmaumayuq, 7nik ublunik angmaumayuq. Ikayuqtaunginnarialik uqarluni Inuktitut, Qablunaatitut, Uiviitullu.

- Akiligakhaittumut **1 (866) 925-4419**

Tamna IRS Ihuarhidjutikhaq Aaniaqtailiniqmut Ikayuutikhaq Pinahuarut ikayuqtut tuniyut pittaaqtunut inungnut ikayuutikhamik tingmidjutikhanganik akinga taimaa uqaqatigiiktumik ikayuutikhamik pitquhimitigullu ikayuutikhaq taimaa nunamikni pilimaitpata. Ikayuqtaunginnarialik uqarluni Qablunaatitut Uiviititullu.

- Ukiuqtaqtumi Havaktauyakhanut Tutqikhaiyi, Aaniaqtailiniqmut Kaanatami, Akiligakhaittumut **1 (866) 509-1769**

Ilvit kinaluuniit ilihimayarnik ikayuqtaugumalirumik, hivayadjavutit ikayuqtaugiaqni hapkununnga ikayuutaayunut.

NUNAVUT KAVAMANGANI HAVAKTIINNUT ILAQATIGIKTUNULLU IKAYUUTIKHAT

Una ikayuutikhamut pinahuarut tuniyuq Nunavut Kavamanga havaktingit ilangillu akiittumik, hiamitiqtilimaittumik uqaqatigiikhutik ikayuqtut, 24nik ikaarninik angmaumayuq, 7nik ublunik angmaumayuq. Amihut ikayuutikhat havaktauvaktut ihumaliqiyitkutut ipiralailaqidjutikhanullu ikayuutikhanut, ihumaliqinikkut, qaritauyakkullu ilihaudjutikhanut. Ikayuqtaunginnarialik uqarluni Qablunaatitut Uiviititullu, Inuktutlu uqaqtiqarluni.

- Akiligakhaittumut **1 (800) 663-1142**
- www.homewoodhumansolutions.com

ANGUYAKTUUGALUUYUNIK KANATAMI IKAYUUTIKHAT

Kaanatami Riinjaugaluayunut, Kaanatami Paliihimaayut (RCMP), ilangillu, munaqtingillu piinarialik akiittumik, hiamitiqtilimaittumik uqaqatigiikhutik ikayuqtut uumannga ihumamitigut aaniarutilgit ayuittiaqtut havaktingit, 24nik ikaarninik angmaumayuq, 7nik ublunik angmaumayuq. Ikayuqtaunginnarialik uqarluni Qablunaatitut Uiviititullu.

- Akiligakhaittumut **1 (800) 268-7708**

IHUMAQAQTIARNIKHAQ IPPIRAILAIRNIRMILU ATUQPAALAARNIRMIT

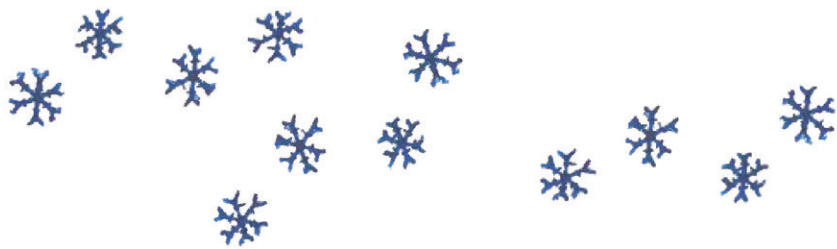
Akiittut, hiamitaulimaittumik ihumaliqinikkut ikayuutikhat ipiralailaqinirmullu ikayuutikhat tamainni Nunallaani Munaqhiliqivikni unalu Iqalungni Ihumaliqiyitkut. Ihumaliqiyiit aallallu ihumaliqinirmut ayuittiaqhimayut ikayuqtaaqut Tiiviitigut Munarhiliqiyikkut.

Ikayuqtauffaarutimut aaniarviliaqtunullu tingmidjutikhangit tuniyauvaktut taimaa ikayuutikhat pilimaitpata nunamiknit. Ikayuqtaunginnarialik uqarluni Qablunaatitut, unalu Inuktut Uiviititullu uqaqtiqarluni.

- Pulaarlugu nunagiyarni munarhitkut takugiaqni qilamiuqtuqaliruvillu
- Iqalungni Ihumaliqiyitkut **(867) 975-5999**
- Qikiqtaani Aanniarvik, Qilamiurutinut **(867) 975-8600**

PITQUHITIGUT INUUHIQATTIAQNIKKUT MAMIHAINIQMULLU NUNAVUNMI

- Iqaluktuutiaq Inuuhiqattiaqnikkut Katimavik: **1 (867) 983-4670**
- Iliasaqivik Katimayit Kangiqtuugaapik: Akiittumik uqaqatigiikhutik ikayuqtut **1 (888) 331-4433**
- Pulaarvik Kablu Ilanaqaqvik Kangiqliningmi: **1 (867) 645-2600**
- Tukisigiarvik Katimayit Iqalungni: **1 (867) 979-2400**

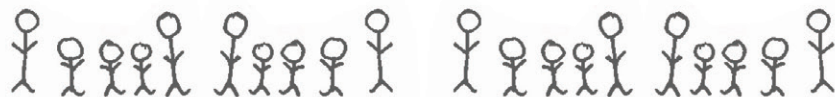
Una taiguagakhaq, naunai/kagkaayug,

NIPINGINNET INUULRAMMIIT

NUNAVUNMIUTAT IKAYURIAMIKNI.

PILAARUTINGINNIK.

Tuniyavut una taiguagakhaq nutaqqanut inulramiinullu Nunavunmi.
Uqaqtutit tuhaayaffilu.

Ilitariyauyut

Quyagiyaaqut tallimauyut Inirnirivut Ikayuqtiuyut aadlanut pimata ilihimayanganik uvaptiknut taimaa ihivriuqtilluta: Meeka Arnakaq (Pangnirtung), Helen Iguptak (Kangirliniq), Lucy Makkigak (Kangirliniq), Regilee Ootook (Mittimatalik), Bessie Sitaattaugaluaqlu (Kugluktuk).

Quana Rhea Monteiro, 2018 auyami ilihatuq, ikayuqmat havakviptiknut naunaiyaqtikmat taininngit Inulramiit takupkaqtikmata ihivriuqtilluta.
Havaanga takunnaqtuq uumani taiguagakhami.

Quyagiumayaqullu ilauyut hilataanit ihivriuqtiuyut havakkamik ihivriuqtaptiknut qanuqtullu ihumagiyamiknik tunikmata.

Adamiup Unipkaanga	1
Havaktiup Aulapkaiyini Naittuq	3
Naittut Pitquyaudjutinik	4
Naunaipkaidjut	7
Nutaqqanut Inulramirnullu Ihumamitigut aaniarutilgit unalu Nunavut Qauyimadjutingit	9
Ihumamitigut aaniarutilgit Ikayuutingit Piinariaalaqihimayut Nunavunmut's Nutaqat Inulramillu	15
Hulivita	18
Humik Ayuiqtavut Humiklu Pitquyavut	20
Ihumamitigut Aaniarutilgit Sikuurvikmi	21
Iglumikni Ihumamitigut aaniarutilgit Ikayuutikhat unalu Munariyauhimmaarniqlu	26
Ihumamitigut aaniarutilgit Havakvinga	30
Ilihimaniq Nutqaqtirutauyullu	35
Ulapqidjutit, Ilihaidjutit, Unaguichiqliqimullu Hulilukaarutit	39
Iniqtirutit	43
Iliutihihimayut	
Iliutihihimayuq A: Hilataanit Ihivriuqtiuyut	44
Iliutihihimayuq B: Akhuurutauyut Naunaipkaqtauyuyut Apirhuqtauyut	45
Ikayuutigiyayut	46

Adamiup Unipkaanga

Atauhiq inulramiip atuqtaraluanga uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat Nunavunmi

Nutaraupluni, Adamie^a atuqtaraluanga aturuminaittumik pikmat. Talvannga malruuknik ukiunik aturuminaittumik pikmat, inuuhiinga irhinaqhiyuumiqtuq nakuungitpiaqtumiklu, nakuungittumik pilaqutyuq ilamiknut, sikuurvimiiknut, inungnullu.

Havakvikput naunaiqtaukmat Adamiup qanuriliurutiyaniganik uumannga Nunavut Kavamanga ikayuqtinganit, havaqatigiiliqtugut aadlatqiinik kavamatkunnit ikayuqtingit naunairiami nakuutqiaq apqutikhaanik hivumuurutikhaa Adamie-mut. Ihumaliurutikhaq Adamie-mut ihariagiyyuq ihumagiyakhangit tamaita ihumaaluutingit ayurhaqtitaanik; nagliknaqhitigiyyuq inmikmut, inuuhiinga, unalu ihumamitigut aaniarutinga — ihariagiyyuq iluittumik ihumaliurutimik.

Havaktut Adamip sikuurvinganit, nunamikni ulaasiliqiyi (CSSW), unalu Nutaqqanut Inulramirnullu Hiqnaqti Ayugituq havakviptiknit ilauiyyuq katimaqatiyunut hivayautikkut piliuriami ihumaliurutikhaminik Adamie-mut. Taimaitulluaq, Adamie ilangillu ilauniaqtuugaluat katimatillugillu, kihimi Adamie nukarhivallaangukmat kangirhilimaittuqlu ayurhautinga katimaqatigininnganik, aadlatqiiklu ikayuqtiyyut atuqtait ayurhautinik piliuqtuq ukpirigiami ilaugiamilu Adamiup ilagiyangit. Ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiyyuq^b katimaqataungittuq taimaa havaaq inuitkaluaqmat nunamikni katimatinnagit. Katimamata, aadlamut takuyakhanga Adamie-mut tuniyauyyuq uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit havaangit.

Talvanngaanit hitamanik tatqirhiutinik, hitamat tadjakaffuinnaq ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiyyut tuniyauyyuq nunamiknit, piyyuq tuuliurutimik havaanganut Adamiup aadlamut takuyaqtukhaq ihumamitigut aaniarutilgit havaamut. Piittuq ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiyyut ayuittut havagiami inulramiinut ikayuqtauyumayut, pipkaidjutiyyuq ihariaginiq uuminnga aadlamut takuyaqtukhaq havaanut ahini nunallaami. Taimaa aadlamut takuyaqtukhaq iniqtiqtakmat pingahuuyumit ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiyyuq, havakvikput naunaiqtait tuyuqtuyuq nutaqqat taaktinganut umungalluangungittumut Aaniarvinga Aaniaqtut Nutaqqanut Ihumamitigut aaniarutilgit TeleLink-mut (TeleLink) Pinahuarut.^c Una qanuriliurutinga piqaqtuq pipkaidjutigiami aadlamik tuuliirniqmik taimaa nutaqqat taaktinga utilimaiqmat nunamiknut kihimi pingahunik tatqirhiutit qaangiqqat taimaa aadlamut takuyaqtukhaq tuniyauyyuq nutaqqat taaktinganut.

Havakvikput apirhiyyut huuq Adamiup aadlamut takuyaqtukhaq pilluaqtaungittuq TeleLink-mut. Piittuq ikayuqtiyyut nunamikni ilihimayait pinahuarutinganik. Naunaiqaqtavut talvunga aadlamut takuyaqtukhaq nunamiknit munaringit piliuqtaaqtuq hapkununnga havaamut, piqarluni utirninnganik piyakhanganik taimaa malruuknik Santinik. Havakvikput uqaqatigiyyait TeleLink atan'nguyaanut pigiami ihuaqtumik naunaitkutanik qanuqtut piliuriami aadlamut takuyaqtukhaq talvannga tuniyaa aadlamut takuyaqtukhaq apqutaa tamainnut nunamiknit ikayuqtiyyut.

Talvannga hitamat tatqirhiutit havakviup ilaupkaininnga piliqmat, aadla nutaaq ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiyyuq tikittut nunamiknut. Una ikayuqtiyyuq havaqatigiiktut havaktunut Adamiup sikuurvingani unalu CSSW naunairiami akhuurutinga naunaiyaininnganik ihariagininnaninklu angayuqqaap angirutikhanganic Adamie-mut ilaugiami TeleLink pinahuarutinganut.

^a Atinga aadlanguqtitauyyuq hiamitiqtailigiami hiamitiqtakhaungittuq nutaqqap ilagiyangillu.

^b Ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiyyuq piyyuq uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit munarhinganut uumungaluuniit ihumamitigut aaniarutilgit uqaqatigiiktumik ikayuqtiyyuq havaktuq nunavunmi.

^c Naunaitkutaq naunaiqtitaa TeleLink Pinahuarut takuinnarialik makpiraangani 16.

Taimaa pingahunik santinik hitamauyumit ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiuyuq's arrival nunamikni, Adamie angayuqqaangillu ilauyut ihumamitigut aaniarutilgit naunaiyainiq TeleLink-mik atuqluni. Qaffiiqtuqhutik katimayuugaluat uumunga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiuyuq naunairiami ikayuutinga takuyaqturninnganik pigiamikniklu angayuqqaap angirutinganik ilaupkaininnganiklu, una takuyaqturninnga hivulliqpaanguyuuq Adamie piyuq ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhamik – taimaa tallimat tatqirhiutit talvannga ihariagininninga ikayuutihamut naunaiqtaukmat. TeleLink ihumamitigut taaktinga naunaiqtaa Adamie ilangillu ihariagiyauyuq ilaugiami ilagiyangit uqaqatigiikhutik ikayuqtut; ikayuutaut piinarialik ahinit Nunavunmit.

Hivulliqpaami tamaitaungittut ilagiyangit ihuarhiyaat ilaugiamikni uumani ilagiyangit uqaqatigiikhutik ikayuqtut ahinit Nunavunmit. Talvannga 6nik tatqirhiutingurmat havaqatigiikhutik ilagiyanganut piliuriami ukpiriniqmik, tamna ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiuyuq, nakuuyumik piyuq nunamikni tamainnut pitillugu, piinarialaqihimayuuq angirutimik mamihaidjutikhamik tamainnit ilagiyanginnit. Havaaq qilaminnuuq piyuq munarigiami pingahunik tatqirhiutinik ilagiyangit uqaqatigiikhutik ikayuqtut kaantraliqiplugu ihuaqtumik nayugakhaq ahinit Nunavunmit. Talannga atauhiq ukiuq qaangirmat Adamie hivulliqpaami aadlamut takuquyayuuq ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutimik nunagiyamikni, inminik ilangillu aullaqtut mamihailiriami atauttikkut.

Havaktiup Aulapkaiyini Naittuq

Ihumagiyavut Qanuriliurutauyuq hivulliqpaanguyuq atauttimut Hiqnaqti taiguagakhaq piliurhimayuq ukunannga Nutaqqanut Inulramirnnullu Uqaqtikhaanik Havagviat. Tamna taiguagakhaq ihumagilluaqtaa uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat nutaqqanut inulramiinnullu Nunavunmi, uqaqtauniq ihumaaluutigiyayuq uqaffanginnaqtait tuhaagamikni havakvikput amihunit Nunavunmiutanit.

Adamiup unipkaanga, makpiraangani 1, atauhiunginnaq amihunit unipkaanit tautuktuuyaaqtait pilimaittuq pitquhinga inulramiit atuqtait qinirhialiraangamik ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat ikayuqtaillu Nunavunmi. Unipkaanguyuq naunaiqtitaa piqalluangittuq nutaraq unalu -Inulramiit-ihuaqtut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat nunallaani nunavunmilu, havaamut nalunaitkutauyuq kavamatkut ikayuqtiuyunit, havaakhat inuittut, tamaat-ukpiriyangit tadjakaffukmut havaakhaq, piqalluangittuqlu ukpiriniq havakvikmi. Unipkaanguyuq pipkaidjutyuq Adamie ilangillu ahinunngaqtut Nunavunmit, talvannga amihumik tuuliiqniq, pigiami ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat ikayuutinginniklu ihariagiyanginnik. Unipkaanguyuq tamaat ilihimayayuq amihunut inulramiinut Nunavummiut ilangillu.

Ilaupkaigiami inulramiinik tamainnit nunavunmit, havakvikput piyut nakuuqpiagtumik tautuktuuyaaqtaminik uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat qanuqtut ihumagiyamiknik. Nukarhiuyut Nunavummiut tuniyaatigut ihuaqtumik ihumaliurhimayaptiknik qanuqtut ihuarhigiami ihumamitigut aaniarutilgit havaanga nakuutqiamik pigiamikni ihariagiyanginnik. Aadlanut uqariamiknik atuqtamiknik ihumaliurutinginniklu qanuqtut hivumuuriami akhuurutauyuq ialgiyanga ihivriuqtiptiknut. Ilaliutiyuqlu qayagittiaqtumik ihumagiyuq humik inulramiit uqaqtukhaq, tuhaayugullu ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiuyumit, aadlat ikayuqtiuyut havainnaqtut nutaqqanut inulramiinnullu (ukonatitut sikuuqtittiit, munarhit, kitkulluuniit), inuillu. Ihivriuqtavut ilaupkaiyaillu ihivriuqniqmut hivituyuq titiqiqiniq Nunavut Kavamanganit (GN) havakvingit, apirhuqtuq akhuurutauyut uqaqtiknit GN-kut havakvinginnit unalu Inuit timiqutigiyanginnit, piplugulu tuhaqtipkaiyullu taiguarniqmullu ihivriuqniq. Qanuriliurutinga una taiguagakhaq: hivituyumik, Inulramiit-naunaipkarhimayuq ihivriurut uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat nutaqqanut inulramiinnullu Nunavunmi.

Ilangit nagliknaqtut naunaiyarninngit havaaptiknit 82 pusantnguyuuq GN-kut ikayuqtiuyut, ilaayut ihivriuqniqmut, uqaqtaatigut mihigingitait piinariaalaqininnga uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat inulramiinut Nunavunmi piliqtait ihariagiyanginnik unalu 72 pusant uqaqtauyut qanurittaakhaanik ikayuutinganik piinarialik tamaanginnaungittuq. Hapkuat naunaiyaiqtangit piyut nunavuutim havakvinganit, tamarmik havaktut nutaqqanut inulramiinnullu ubluq tamaat. Qanuqtut ihumagiyangit akhuraaluk piyuq tuniyayuq akhuurutauyumut havaanga pyait inuuhinginnut ukunanik nukarhiuyut Nunavummiut. Arlingnaittuq, amihuuninginnit, ilaayut ihivriuqniqmut, hapkuat nampangit angitqiyuyut 91pusantmik unalu 83pusantmik inmikkut. Naunaittuugaluaq tamainnut ihivriuqtavut inulik havaktut akhuraaluk tunigiami ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat inulramiinut nunavunmi, nakuuqpiagtumik qanuraaluktut atauttimut aadlangurniq piyukhaq taimaa tunigiami piinariaalaqiniq qanurittaakhaanik uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat nutaqqat inulramiillu Nunavunmi piinarialik.

Ihivriuqtilluta, tuhaavaktugut qaffinik akhuurutauyut ikayuutinik, pipkaidjutyuq tallimanik qanurittaakhaanik piyuq naunaitkutamat katitiqtauyuq. Hapkuat qanurittaakhaanik naunaiqtait tamaat mihiknaqininnga Nunavummiut piumayut angikliyuumiqtumik piinariaalaqihimaniq ukiuqaqtunut ihuaqtut pitquhimullu-ihuaqtuq ihumamitigut

aaniarutilgit ikayuutikhat Nunavunmi. Una, titiraqhimayuuq qangaraalukmit pingahut Ukiuq Tamaat Unniutjutinik, ikayuutikhat inulramiinut nakuuqpiagtumik piyakhaq, naunairiami iluittumik piyuq munarininnga tuniayuyuuq. Una itquumayuuq uumunnga ihumamitigit aaniarutilgit ikayuutikhat.

Tallimayuyut qanurittaakhaanik unalu 15nguyut Atuliquyayuyuuq naunaiqhimayut hamna ataani piyukhauyuuq aullaqtirutikhamik GN-kunnut piliuqluni iluittumik havaqatigiiktumiklu ihumamitigit aaniarutilgit maligaq nutaqqanut inulramiinullu Nunavunmi. Havaanga una ihivriurut, piliurninngalu hapkuat Atuliquyayuyuuq , naunaiqtauyut ukunanit Inuit Nuatqatigiiknikkut Ukpriyain uuminnga *tunnganarniq, inuuqatigiitsjarniq, piliriqatigiinniq, pilimmaksarniq, pijitsirniq, and qanuqtuurniq*. Iliuraqtuuq hapkuat Atuliquyayuyuuq ihariagiayuyuuq ilihimaliriami GN-kut uqariyaqtamiknik pihimagiami nukarhiuyut Nunavunmiutit Ihumaqhutit titiraqhimayumi uumani Hilaqyuami Katimaqyuaqtit *Agiqatiriigut Ihumaqhutainik Nutaqap*.

Ihumamitigit Aaniarutilgit Sikuurvikmi

- 1.** Munarhiliriyiitkut unalu Ilinniaqtuliriyiitkut havaqatigiiktut naunairiami tamaat aadlatqiinik ihumamitigit aaniarutilgit ikayuutikhat, ilaliutiyyuuq tamaat ilihaidjutimik, pilluaqtauyuuq ilaupkaininnga, hivituyuniklu ilaupkainiq tuniayuyut Nunavunmi sikuurvinginnut.
- 2.** Ilinniaqtuliriyiitkut naunaiqtait tamaita sikuurvikmi havaktut, ilaliutiyyuuq *Ilinniarvimmi Inuusilirijiit*, naunaiyainiq uqarhutik ikayuqtuyut, sikuuqtittiit, ikayuqtut havaktut, atan'nguyallu, piyut ayurnaittunik ihumamitigit aaniarutilgit ayuirhaqniq qanuqtulluuniit ilaliutiliriami nutaqqat inulramiillu ihuaqtumik ihumamitigit aaniarutilgit ikayuutikhat qanuqtullu ikayuriamiknik taimaa una ilautiniq piliuqtautillugu.
- 3.** Ilinniaqtuliriyiitkut ihuarhiyyuuq ihumamitigit aaniarutilgit taigualiurniqmut Sikuurvikmi.
- 4.** Ilinniaqtuliriyiitkut, uqaqatigiikhutik Apirhuiliriyiitkunnut, qilaminnaaq ihuarhiyait angirutinga nutqaqtirutinga ittuq taimaa ilihiaqtut ikayuqtauniaqtut uumannga ihumamitigit aaniarutilgit ikayuutikhat ilitariyayuyut sikuurvikmi.

Iglumikni Ihumamitigit aaniarutilgit Ikayuutikhat unalu Munariyauhimmaarniqlu

- 5.** Munarhiliriyiitkut naunaiqtait kaantraktait piqaqtumik piyait ikayuutikhamik ihariagiayait piliurhimayut hilataanit nunavunmit ihumamitigit aaniarutilgit ikayuutikhat nutaqqanut inulramiinullu talvani hapkuat ikayuutikhat tadjaa pilimaitait Nunavunmi, unalu naunaiqtait nutaqqat inulramiillu piyut ihuaqtumik talvanngaanit munariniq takuyaqtuqtakhaqlu utiffaarumi nunamiknut.
- 6.** Nunavut Kavamanga piliuqtuuq nunavunmi nayuganga tuniyyuuq nayuqtunut ihumamitigit aaniarutilgit treatment nutaqqanut inulramiinullu, ilaliutiyyuuq, kihimi kikliqangittumut, ihumamitigit aaniarutilgit, ihumailiqtuuq, pitquhinga, unalu uqaqatigiikhutik ikayuqtut ikayuutikhat. Hapkuat ikayuutikhat ilaliutiyyakhaugaluat ilagiyangit ilauniq mamihainiqlu iliuaraqhimayukhaq inuit ilihimaninnganut, pitquhinganut, angayuqqaangurniqmullu ayuirhainiqmut.
- 7.** Munarhiliriyiitkut iliuraqlugu Atuliquyayuyuuq iii(4) uumanilu iii(5) uumannga 2015 Ihivriuqtuyuuq qanuqtut inuk tuquttuuq Ihivriuqninga Inminik Piyumut, iliuraqlugulu hapkuat Atuliquyayuyuuq piyut inmiknik pinahuaqtuuq unalu inminik pinahuaraluarniq. Hapkuat Atuliquyayuyuuq qanurittaakhaanik, ilagiyangani, tamna Nunavut Kavamanga,

Pitquyainnik iii(4)

Piliurluni takuyaqtukhaqlu maliktakhangit inungnut inminik pinahuaqtunut Qitiqqauyaqviani 2016.

Atuliquyauyuq iii(5)

Aadlangurlugit *Ihumamitigut aaniarutilgit Maligaa* pipkaidjutigiami ilagiyangit uqaqatigiami qilamiuqtumiklu ilaugiami inminik pinahuaraluarumi humaangittuq ukiunga inuup inminik pinahuaqtuugaluaq. Una ihuaqtumik piyukhaugaluq, ihariagiyuqlu Ihumamitigut aaniarutilgit havaktut piyukhaq ayuirhaqniq naunaipkaffaarluni piliunginnariami aaniqnaittumik ihumaliurutingit pilunilu uqaqatigiikhutik ikayuqtut uumunnga ilagiyangit ittut. Una nutaaq atuliquyauyuq ilaupkaiyuq ilagiyanganik ikayuutinik ayuirhaffaarniqmut aadlangurlugulu naunaipkainiq amigaitqiyauyumut ilagiyangit nunamiknullu ilaupkainiq piluni.

Aadlamiklu atuliquyauyuq iii(5), aadlamik pitquyavut ilaliutigiami kitumik piumayuq himmautinga inirniq taimaa ilagiyangit ihumagiyaukpat ihuangittuq.

Ihumamitigut aaniarutilgit Havakvinga

- 8.** Munarhiliriyiitkut naunaiqniaqtaa havaap atingit, havaangit, munariyakhangit, uqarlunilu qanurittaakhaanik tamaita ihumamitigut aaniarutilgit-piyut havaat naunairiami nutaaqat inulramiillu ilaliutihimayut ittunut ikayuutikhat nakuutqiamik ihuarutigiyaah hariagininninnik.
- 9.** Munarhilirijitkut:
  - a.** Iniqtiqlugu tunilugulu tamaat ayuirhaqniq pinahuarut, ilaliutiyuq angiyumik ihumagilluaqtait tunigiami ikayuutikhamik nutaaqanut inulramiinullu, ukununnga ihumamitigut aaniarutilgit unalu ipirailailaaitjut ayurhaqtunut havaktut; unalu
  - b.** naunaiqtait nunallaani piqaqtut amigaitqiyauyuq atauhiqmit ihumamitigut aaniarutilgit unalu ipirailailaaitjut ayurhaqtunut havaktut, atauhiq hapkuat havaat akhuuqtut havagiamikni ukununnga is nutaaqanut inulramiinullu.
- 10.** Nunavunmi Ilihariaqpaallivingit, havaqatigiikhutik Munarhiliriyiitkut, tuniyut ayuittiaqtut havaktingit ilihainiq pinahuarutit piliuqtaa aktikkulaanga uumannga ihumamitigut aaniarutilgit havakvinga Nunavunmi, unalu hapkuat pinahuarutit Tuniluni ihumagilluaqtumik qanurittumut piyuq uumunnga Nutaaqanut Inulramirnullu ihumamitigut aaniarutilgit.
- 11.** Munarhiliriyiitkut, aadlalluuniit havakviit havaktittinahuat uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiyuq:
  - a.** ilaliutipkailugu ikayuutikhat Inirniinik pitquhimulluuniit uqaqatigiiktumik ikayuqtiyuq tunigiami uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat; unalu
  - b.** Tuniluni pihimmaaqtumik aadlatqiinik pitquhimut ayuittiaqtuq ayuirhaqniq unalu naunaiqtait mikitqiamik atauhiqmit ilagiyanga iniqtiqtauyuuq aullaqtiliqtinngagu havaakhaq.

Ilihimanig Nutqaqtirutauyullu

12. Munarhiliryiitkut angikliyuumiqtait inungnut unalu ikayuqtiuyuuq ilihimanig ittuk ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat piinarialik nutaqqanut, Inulramiinut, ilaminullu.
13. Munarhiliryiitkut piliuqtuuq Inulramiit-naunaipkaihimayuq inungnut ilihimanig akhuurutigiyut nutaqqanut, inulramiinut, ilanginnullu ikikliyuumiriama ihumamitigut aaniarutilgit kan'nguhukniq.
14. Nunavut Kavamanga, hivuliqtiuyumik Kavamaliqiyikkunnit, piliurluni iliuriami iluanut havakviuyunut havaangit ihuarhainnanga qanuriliurninnga tuniqhainnanganut uuminnga Nutaqqanut Inulramirnullu-piyut ikayuutikhat.

Ulapqidjutit, Ilihaidjutit, Unaguihiqniqmullu Hulilukaarutit

15. Tamna Nunalingni Kavamatkunnilu Pivikhaqautikkut, havaqatigiikhtuk Pitquhiliryiitkunnut, haamlangit, unalu nukarhiyut Nunavummiut, piliurluni iliuraqlunilu nunavunmi Nutaqqanut Inulramirnullu ulapqinirmut maligak unalu qanuriliurutikhanut piyakhamik.

Tuhaayaptiknik ihivriutillugit uqaqtauyut ilangillu una Atuliquyayuuq piliuqtauyuuq taiguagakhami uqaqtauyugaluaat. Kihimi, nutaqqat inulramiillu piinarialaqigumiuk ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat ihariagiyut— pittaqtullu — nunamikni, akhuuquhimmamaqniaqtavut GN-kut iliuriami hapkuat Atuliquyayuuq . Haniraqmiihimmamaqniaqtavut inulramiit ikayurlugillu aadlanguriamikni pitqutigiyaaminut.

Inirniupluta, hivunikhat ukunanut nukarhiyut Nunavummiut ittut uvaptikni hivunivullu ittut nukarhiyunut. Angirhimmamalimaitavut hunavaluit taimaittut. Ihumagilimaitavut qanurittaakhaanik aadlanguriami pihimaittumik akhuurutauyumik piqutit aadlangurlunilu qanuqtut ikayuqtavut tamna ihumamitigut aaniarutilgit ihariaginngit nukarhiyut Nunavummiunit. Unalu, imaittuq piqutin aadlangurninngalu pingitpat, talvannga quglukhimmahuiqniaqtugut arlingnaqtuuq Inulramiit inminiiqtut naunaiyaiqtangit, nin'ngakhutiklu aaniraangamik qanuriliulimairumiklu pipkaidjutyut piumangittumik pitquhinga ayurhaqtittuuq nunaptiknut.

Plyunnautimnut naunaiqhimayuq titiraqhimaninngani 35(2) uumannga *Nutaqqanut Inulramirnullu Uqaqtikhaanik Maligaaq*, quviahuktunga tunigiami hivulliqpaaq atuttimut taiguagakhaq uumannga Nutaqqanut Inulramirnullu Uqaqtikhaanik Havagviat.

Nukarhiyut Nunavummiut uqaqtut. Naalaliqtukhauyugut.

Pittiarnikkut,

Sherry McNeil-Mulak
Nutaqqanut Inulramirnullu Uqaqtikhaanik

Naunaipkaidjut

Nutaqqanut Inulramirnullu Uqaqtikhaanik (Uqaqtikhaanik) inmikku havaktiuyuuq naunairiami Nunavut Kavamanga (GN) ikayuqtait hapummiutiplugulu Ihumaqhutit piumayanginniklu ukuat inulramiit nunaqaqtut Nunavunmi (Nunavummiut). Kivraqtuiyip havaanga hakugingnikhaanggalu naunaiyaqhimayut uvani *Nutaqqanut Inulramirnullu Uqaqtikhaanik Maligaq* (RCY Maligaq).

Maliganga havakvikput ilaliutiyuuq hapkuninnga akhuurutauyut havaat naunairhimayut RCYA-mi:

- Naunaiqtait nutaqqat inulramiup Ihumaqhutit piumayanginniklu (inmikku atauttiknullu) hapummiutauyut hivumuuqtitauyullu, havakvingillu GN-kut tikkuqaqtayullu timiqutigiyangit tuhaayait ihumagiyaillu ihumagiyannginnik nutaqqat inulramiillu ihumaaluutigiyainnik ayurhaqtipkaiyainnik;
- Pihimalugit nutaqqat inulramiillu piyaaqlutik GNkut kivgaqtuutainun uvalu GNkut ihumagilugit ihumaaluutait mikhaagun tapkua kivgaqtuutit;
- Ikayuqlugit nutaqqat, inulramiit, ilait tuhaqtitinikkut hapkununga GNkut kivgaqtuutitik tunihiyut, imaa ihuaqhiyuumiqlugit kangiqhinikkut qitqaini inmi;
- Naunaipkarlugit inuit uuminnga Ihumaqhutit piumayanginniklu ukunanut nutaqqat inulramiillu, havaangillu munariyangillu Havakviup;
- Tunihilugit uqaudjinirmik pitquidjutikhanik hapkununga GNkunun qanuq pinahuagutitik, kivgaqtuutit, maligat, uvalu maluguagahat, nakuuhiyuumiqlugit nutaqqanun inulramingnunlu Nunavunmi.

Iliuraqhimayumi RCYAmi, nutaraq inuuyuuq 16nguqtinnagu ukiuqaqtuuq, taimaa Inulramiit ittuuq 16 unalu 19 ukiuqaqtuuq. Titiraqhimayumi RCYA, piqaqtuuq ihumagiyaait talvani inuk ihumagiyauniaqtuuq inuulramiuyuuq taimaa kihimi 26nik ukiuqalirumi.¹

Nutaqqanut Inulramirnullu Uqaqtikhaanik Havakvia (RCYO) naunaiqtauyuuq uumannga Hilaqyuami Katimaqyuqaqtit *Agiqatiriigut Ihumaqhutainik Nutaqap*,² Inuit Nuatqatigiinnikkut Ukpiriyain, kaanatami Hiqnaqti maligangit piliuqtauyut uumannga Kanatami Katimayit Nutaqanik Inulramiqniklu Hiqnaqtit (CCCYA), nipingalu nutarap.

Una RCYO-kut hivulliqpaaq atauttimut ihivriurut. Ihumagilluaqtaa ihumamitigit aaniarutilgit ikayuutikhat nutaqqanut inulramiinullu Nunavunmi. Ihumaaluutingit piyut uumunnga ihumamitigit aaniarutilgit ikayuutikhat nutaqqanut inulramiinullu atauhiuyuuq hivulliqpaat atauttimut ihumaaluutingit naunaiqtauyut RCYO-kunnit. Taimaa, ihumaaluutigiyayuuq piyuuq RCYO-kunnut ihumagiyaakhaanik havakvik angmaqtinnagu. Ihumaaluutigiyayuuq uqaqtaungittuuq qilaminnaaq, kihimi uqaqtaunginnaqtuuq amihunit inungnit, ilaliutiyuuq Inulramiit, Maligaliurvinga Nunavut (Malgaliurvik), RCYO-kut inmikku Hiqnaqti ikayuqtangit, inungit, unalu GN ikayuqtiuyut aadlatqiinik havakvinit.

Ihumamitigit aaniarutilgit ikayuutikhat nutaqqanut inulramiinullu piyaillu quulitqianguyut hivullituyakhat taimaa havakvia iliuraqmagu ihumaaluutinga ihuarhaininnga hivullituyakhaq hanalrutaut (ICP) tamainnut uumannga atauttimut ihumaaluutigiyayut tutquumaviptikni qaritayakkut. Tamna ICP hanalrutinga, piliuqtauyuuq RCYO-kut atauttimut Hiqnaqti havaktingit, piyuuq 12 apirhuutinik ikayuqtuuq havakvia naunaiyariami ihumaaluutigiyayuuq aadlatqiinik piplutik. Tamarmik apirhuutit piqaqtuuq nanminiqmik naunaitkutanik akinganik unalu akinganik tuniyuuq atauttimut nampamik. Anginiqhaugumi naunaitkutait, anginiqhauniaqtuuq hivuliudjutikhaa ayuqhautip. Ihumamitigit aaniarutilgit ikayuutikhat nutaqqanut inulramiinullu pipkaidjutiyuuq naunaitkutamik 18mit 21mut naunaitkutamik.

Tamainni tamaat ilamiknut havaavut, naunaiqtuq ayurhauingit talvani/piqalluangittuq ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat nutaqqanut inulramiinullu ihumaaluutigiyauyuq amihunut Nunavummiut — ilaliutiyuq, unalluaqlu, nutaqqat inulramiillu inmikmut.

Una ihivriurut piyuq pigiami nakuutqiamik kangirhiniq nutaaq qanurittaakhaanik uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat nutaqqanut inulramiinullu Nunavunmi naunaiyariamilu kitut nukarhiuyut Nunavummiut piuaniaqtait hapkuat ikayuutikhat ittukhaq. Nukarhiuyut Nunavummiut piyait ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat ikayuqtait inuugiamikni, nakuuyumik pigiami, pigiamiknilu tamaat pittaarninnganik. Una ihivriurniq iliuraliqtaa havaanga humik ihariagiyuq pigiami piqaqtumik ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat nutaqqanut inulramiinullu Nunavunmi piyuq ihumaqhutiminit uumannga Ihumaqhutit Hilaqyuami Katimaqyuqaqtit *Agiqatiriigut Ihumaqhutainik Nutaqap*.

NAUNAITKUTAQ 1: IHUMAMITIGUT AANIARUTILGIT TERMINOLOGY

Tamainnut taiguagakhamut, qaffiuyut tainiit atuqtauyut uqaliraangat uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit pihimagiami ihuarninnga havaanut uqaqtainnik akikhangillu ittuq. Tukihutingit ikayuutauniaqtut taimaa:

Ihumamitigut aaniarutilgit piyuq amigaittumut aadlatqiinik naunaiqtauttaaqut ihumamitigut aaniarutilgit. Ihumamitigut aaniarutilgit aadlanguqtaaqtaa inuup ihumagiyamiknik, qanuriliurninnga inuuhinganik, pitquhingaluuniit. Ihumamitigut aaniarutingit ayurhaqtitait aulapkaigiami atahiqmi amihuniluuniit inuup inuuhingani, ukunatitut sikuurvikmi, inungmiugumi, ilamiknulluuniit ilaulirumi. Uuktuut uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit in'ngukmaumaniq.

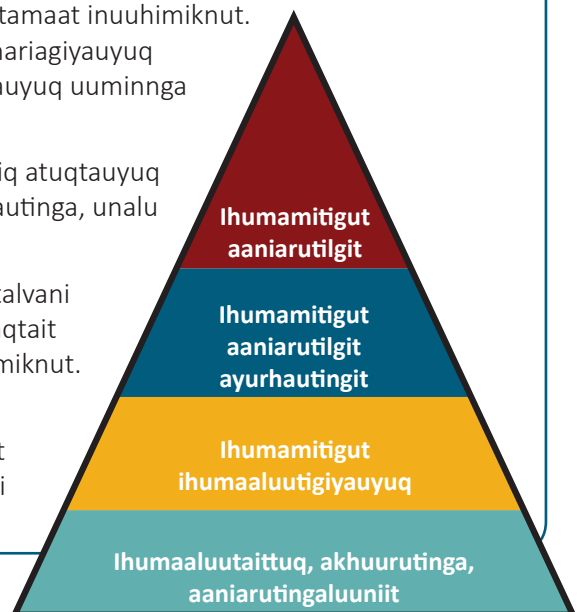
Una **ihumamitigut aaniarutilgit ayurhauingit** aadlangurniq ihumagiyamiknik, mihigimaninngit, pitquhinginniklu. Tahapkuat aadlangurninngit ayurhaqtitaunginnaqniaqtuq aulapkaigiami nakuuyumik. Uuktuutigiyaa ihumamitigut aaniarutilgit ayurhauinga nikayuk.

Ihumamitigut ihumaaluutigiyauyuq ayurhautigiyauyuq ubluq tamaat inuuhimiknut. Ihumamitigut ihumaaluutigiyauyuq nakuuyuq, pinginnarialik, ihariagiyauyuq ilagiyanga angikliyuumiutiniqmut pivallianiqmullu. Uuktuutigiyauyuq uuminnga ihumamitigut ihumaaluutigiyauyuq quviahuiqniq.

Ihumamitigut aaniarutilgit ihumaaluutinga ikayuutauyuq tainiq atuqtauyuq uumani una ihivriurniq piyaa ihumamitigut aaniarutilgit, ayurhauinga, unalu ihumaaluutigiyauyuq.

Ihumamitigut aaniarutilgit qanuriliurutauyuq nakurudjutinga talvani tamaita inuit mihigiyait nanmininngit pittaarninnga, munarittaaqtait atuqtamiknik ihumaaluutingit inuuhiqmut, tunilunilu nunagiyamiknut.

Kan'nguhukniq piyuq nakuungittumut pitquhingit inungnut piqaqtut ihumamitigut aaniarutilgit, nakuungittuqlu pitquhingit pipkaidjutiuyut. Angiyuq ayurhaut pittailiyuq inungnut apirigiami ikayuutikhamiknik.

Tunngavinga: Ihuarhaqhimayuuq uumannga Kutcher, S., uumanngalu Wei, Y. (2017), *Ihumamitigut aaniarutilgit unalu Angayukhiit Sikuurvinga Ayuirhagakhat Maliktakhat, Titraqhimaninnga*,³ piqaqtumik tukihutingit uumannga Nunaryuaptikni Aaniaqtailiniqmut Timiqutigiyauyut (2014),⁴ unalu *Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyauyuq Kaanatamut* (2012).⁵

Nutaqqanut Inulramirnullu Ihumamitigut aaniarutilgit unalu Nunavut Qauyimadjutingit

Ihumamitigut aaniarutilgit naunaiqtauyuuq uumannga Nunaryuaptikni Aaniaqtailiniqmut Timiqutigiyayut (WHO) uuminnga “qanuriliurniq nakurudjutinga talvani tamaita inuit mihigiyaait nanmininnga pittaarninnga, munarittaaqtuq atuqtaunginnaqtainnik ihumaaluutingit inuuhiqminut, havaktaqtuq kayumiktumik nakuuyumiklu, tunittaaqtuqlu nunagiyamiknut.”⁶ Ihumamitigut aaniarutilgit ihariagiyaayuuq ihumagiyaami, naunaipkarlugu qiattaalaqigumi, ilauluni aadlanut, quviagilugulu inuuhiq.⁷ Ihivriurniq amihunik tukihitigut uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit tuniyaayuuq aadlanit timiqutigiyayut^d naunaiqtait tukiliurutingit aadlangayut mikiumik, ihumamitigut aaniarutilgit naunaiqtauyuuq tamainnik tainiq ilaliutiyyuq aadlatqiinik qanuriliurutinik, ukunatatit timimitigut ingutaarniq nagliguhukniqmullu aaniaqtailiniq; sikuurvik, nunanga ilauqatigiikniqlu; ukpiriniqmullu unalu ilihaidjutimut ilitariyauniq.

Qanuriliurutinga ihumamitigut aaniarutilgit inulramiinit unalu hakugiktuq ilauqatigiikniq nakuungittumit ihumamitigut aaniarutilgit akhuurutaayumullu aaniaqtailiniqmut pivallianiqmullu ihumaaluutingit nakuuyumik piliurhimayuuq, kihimi, tamna ihumamitigut aaniarutilgit ihariagininnit Inulramiinit piyaulluayuittuq.⁸ Taimaa ihumamitigut aaniarutilgit unalu ihumamitigut aaniarutilgit Kaanatami ihivriuqtauyut uumanng Tikkuuqtauhimayut Maligaryuami Katimayit^e (Katimayit) 2006mi, ikhivaualik katimayit naunaiqtait nutaqqat ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat ittuq “puiguqtautqiyayuuq” Kaanatamit munarhiliriyiinganit.⁹

Una ihumagiylugu, atauhiyuuq Atuliquyayuuq piliuqtauyuuq Katiimayit piliuriami uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit katimayit. 2007mi, kaanatap kavamanga piliuqtaat Ihumamitigut aaniarutilgit Katimayit Kaanatumut (MHCC).¹⁰ Tallimat ukiut taimaa MHCC¹¹ piliuqtaukmat, angmaqtitaat Kaanatap hivulliqpaanga ihumamitigut aaniarutilgit strategy, hivulliuqtittait angkliyumiliqtuq “aktikkulaanga ilangit, munaqtingit, sikuurviit, Ilihariyuumivingit nunallaanilu timiqutigiyangit atuliqtiyauliriami ihumamitigut aaniarutilgit biibinut, nutaqqat, inulramiillu, pittailigiami ihumamitigut aaniarutilgit inminiiqtailinahuaruami pittaarumi, qilaminnaaq lu piluni taimaa ayurhalihalirumik.”¹²

Una kaanatami ihumaliurhimayuuq hivulliuqtauyuuq naunaiqtaa akhuurninnga tuulliqhimaittumik nutqaqtaunahuarniq nutaqqanut inulramiinullu itquqtaukmat 70pusantnguyuuq ukunanik ihumamitigut aaniarutilgit ayurhauingit aaniarutingillu pilihaaliqpaqtuq nutaraupluni inulramiinguqtunullu.¹³ Inulramiit ukiulgit 15mik 24mut naunaiqtauyut piqaqtut angiyumik nampangit inuuhirlirniqmik, ukunatatit in’ngummakniq, taimaa naunairaangamitkut aadlanut ukiuqaqtunut.¹⁴ Ukiunguraangat, itqurnarutaayuuq 1.2 milianguyuuq nutaqqat inulramiillu Kaanatami ayurhaqtauyuuq uumannga ihumamitigut aaniarutilgit — mikitqiyayuuq 20pusantmik piniaqtut ihuaqtumik mamihaidjutikhamiknik.¹⁵

Nunavunmi, uumani Qitiqqauyaqviani 1, 1999, uumanilu Ubluiviani 31, 2017, 545 Inuit tuquvaktut inminik piplutik. Tahapkunangga inuknit, amigaitqiyayuuq nampangani — 62pusant — ukiuqaqtut ataani 25.¹⁶ Naunaitkutaq katitiqtauyuuq Munarhiliriyiitkunnit naunaiqtait 2011mit-2016mut,^f 2,766¹⁷ pulaarniq titiraqtauyut

Itqurnarutaayuuq
70 pusant
uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit
ayurhauingit aaniarutingillu
pilihaaliqpaqtuq nutaraupluni
inulramiinguliqhuniuuniit.

^d Inuit Tuttarvingat, Qaujigiartiit Aaniaqtailiniqmut Ihivriurvinga, unalu Kaanatami Nunaqaqqaarhimayut Aaniaqtailiniqmut Timiqutigiyangit

^e Tamna Tikkuuqtauhimayuuq Maligaryuami Katimayit Inuliriyiitkut, Nalunaqtunik Naunaiyainiq unalu Nutaanik Ayuirniq

^f Naunaitkutaq piyuuq uumannga Munarhiliriyiitkut nutaqqanut inulramiinullu nukarhiyut 19nit ukiuliknit piyut aaniaqtailiniqmut ikayuutikhat piyuuq uumunnga ihumamitigut pitqumimullu aaniarutilik, pimmarlukniq, unalu inminik aaniqtiqtut uumani maniliqinirmut ukiungani 2011mit-2016mut

munarhitkunnit uumanilu Qikiqtani Aaniarvinganit (QGH)⁸ nutaqqanut inulramiinullu naunaiqtait ikayuutikhat uumunnga “aadlat aaniarutingit naunaitkutangillu ilauyuq nagliguhukniqmut piyut.”^h Taimaa tamna inuk munarhiliarniaqtuq uumunngaluuniit QGH-mut amigaittumik aadjikutaanik aaniarutiqaqtumik, 2015mi, 269 inmikkut nukarhiuyut Nunavummiut piyauyut ikayuutikhat munarhitkunnit uumanilu QGH uumunnga “aadlanut aaniarutingit naunaitkutangillu ilauyuq nagliguhukniqmut piyut” avaliittumik. Taimaa hapkuat nampangit ikayuqtait ilangit nutaqqat inulramiillu nunavunmi naunaiyaqtait ikayuutikhat ukunuuna Munarhiliriyyitkut, ihivriurniq havakviup hivulliqpaanga 258 inungit Hiqnaqti ikayuqtangitⁱ naunaiqtait tahapkuat qinirhiayut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutimik kavamatkunnit atuliqtait akhuurutingit ukununnga ikayuutikhat tuniyauyuq. Hapkunanit 258 inungit Hiqnaqti ikayuqtauyut, 99 ilauyut uumunnga Munarhiliriyyitkut, 59 tahapkuat ilauyut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat. Una imaatut ittuq atauhiuyut hitamanit tamainnit havakviup inungit Hiqnaqti ikayuqtauyut (23pusant), amigaitqiyauyuq nampanganit uuma ikayuqtauyut ilaupkaiyuq Munarhiliriyyitkut (60pusant), piyuq ayurhautimut nukarhiuyut Nunavummiut atuqtait uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat Nunavunmi.

60 pusan

**tamainnit aaniaqtailiniqmut-piyut
ikayuqtauyut angmaqtauyuq
uumannga havakvikput piyuq
uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit
ikayuutikhat.**

Akhuraalukmut pikmat, ihumamitigut aaniarutilgit naunaiqtauyuq inungnit, maniliurninnganit, avatinganillu inuit inuuyuni.¹⁸ Inungnut pipkaidjutingit aaniaqtailinirmut, unaluuniit “qanurittaakhaa inuit inuuyut, angikliyut, ittut, havaktut, ukiungalu”¹⁹ ihumagiyauyukhaq kangirhilirumi qanuriliurutingit pipkaidjutyait nukarhiuyut Nunavunmiutit tamaat aaniaqtailiniq unalu ihumamitigut aaniarutilgit.

2007mi, Inuit Tapiriit Kanatami (ITK), kaanatap havaktingit timiqutigiyauyut hapummiyut hivumuuqtitaillu Ihumaqhtutit piumayanginniklu ukunanit Inuit Kaanatami,²⁰ tuniyuq uqaqtigiikniqmut titiraq WHO-tkunnut naunaiqtait inungnut pipkaidjutyait ihuaqtut Inuit aaniaqtailininnganut Inuit. Una titiraq aadlamik ihuarhaqtauyuq 2013mi.²¹ Huuq piyuq titiraq pigiami ikayuutikhamik havakhimmaaqninganik munarhitkunni tamainni nunallaanit Kaanatami, aulapkaigiami naunaitkutamik uumunnga timiqutigiyangit kavamatkullu havaktut munarhitkunni. ITK uqaqtait 11 ihumaaluutingit akhuurutauyumik inungnut as pipkaidjutyait Inuit aaniaqtailininnganik.²² Hapkuat ihumaaluutingit tuniyauyuq uumani Naunaitkutaq 2.

Taimaa inungnut pipkaidjutyait of aaniaqtailiniqmut pipkaidjutyuq tamaat aaniaqtailiniqmut qanurittaakhaanik, qayangnaqtuq ihumaaluutingit, angikliyuumiqtait piniarninnga inuk piniyaqtuq nakuungittumik ihumamitigut aaniarutilgit, nakuuyumiklu hapummiutiniq ihumaaluutingit ikikliyuumiqtaa piniarninnga, ittuqlu. Hapkuat ihumaaluutingit tuniyauyut uumani Naunaitkutat 3 uumanilu 4 inmikkut.

⁸ Nampangit Qikiqtani Aaniarvingani ilaliuthimaittuq uumani naunaitkutaq tuniyauyuq maniliqinirmut ukiungani 2016.

^h Naunaitkutanga R45.8 Nunaryuaptikni Ihuarhaininngit Aaniarutinginnik ukunanit 10 (ICD-10), “Aadla aaniarutingit naunaitkutangillu ilaupkaiyuq nagliknaqtumik piyuq” piniaraluaqtaa inminiiqtailiniqmut ihumayut

ⁱ Ubluirviani 31, 2018mi

Naunaiyaqtait akhuurutauyut inungnut pipkaidjutiyaait Inuit aaniaqtailininnganik unalu qayangnaqtuq ihumaaluutingit tuniyuq nakuungittumut ihumamitigut aaniarutilgit qanurittaakhaanik naunaiqtait naunaittumik qanuriliurninnga qaliriikhimaniqmut. Una uuktuutigillaklugu, niqiqarniq akhuurutauyuq pipkaidjutiniq unalu niqailliurniq qayangnaqtuq ihumaaluutiniq. Hapkuat qaliriikninnga akhuurutauyut ihumalirairumi ihuaqtumik qanurittaakhaanik Nunavunmut ittuq, pihimayuq hapkuningani naunaiyaiqtangit:

- Tikiutiliqtuq 70pusant Inuit iglungit niqailliurniqlut, 8nik angitqiyauliqtuq Kaanatamit nampanganit;²³
- 39pusant Inuit Nunavunmi iglumiugatilgit inugiaqpiiaqtumik,^j uumannga piyuq 4pusant Nunaqaqqaarhimangittut inungit;²⁴
- 2017mit-2018mut, 519 inuit, 268 nutarauyut, qimaavikmungauyut Nunavunmi;²⁵
- 2014mi, nampangit nuliarniqmut ihuinnaaqtittiyut^k 9nik amigaitqiyauyuuq Nunavunmi kaanatamit nampanganit.²⁶

NAUNAITKUTAQ 2: AKHUURUTAUYUQ INUNGNUT PIPKAIJUTIYAIT INUIT AANIAQTAILININNGANIK²⁷

Tunngavinga: Ihuarhaqhimayuq uumannga ITK, Inungnut Pipkaidjutiyaait Inuit aaniaqtailininnganik Kaanatami (2014).

^j Naunaiqhimayuq amigaitqiyauyuuq atauhiqmit inungmik atauhiqmut igluamut uumannga Naunaiyaiqtangit Kaanatami

^k Piinaqtait paliihimatkunniit uqaqtauyuuq nuliarniqmut ihuinnaaqtut

NAUNAITKUTAQ 3: QAYANGNAQTUQ IHUMAALUUTINGIT TUNIYUQ NAKUUNGITTUMUT IHUMAMITIGUT AANIARUTILGIT

Tunngavinga: Qaujigiartiit Aaniaqtailiniqmut Ihivriurvinga (2018).

NAUNAITKUT 4: NAKUUYUMIK HAPUMMIQNIQ IHUMAALUUTINGIT UUMUNGA IHUMAMITIGUT AANIARUTILGIT

Tunngavinga: Qaujigiartiit Aaniaqtailiniqmut Ihivriurvinga (2018).

Qangaraaluknitaq qanuriliurutingit Nunavunmi talvunga pilaqutihimayuq hapkuat ihumaaluutingit, talvuuna ayurhaqtitait Inungnut. Titiraqhimayuq qangaraaluknitat maligangit havaangillu piqaqtuq Nakuungittumik pilaqutingit ukununnga inungit atayumiklu kinauyaakhaanik Nunaqaqqaarhimayunut nunallaangit Kaanatami tamainnilu nunaryuaptikni.²⁸ Qangaraaluknitat atuqtamiknik qanuriliurutinginniklu nuutiqtitauniqmut, ahinut ilihariaqtitayut, qinminik tuqutigiyut, tiipiqarniqmut ahinut aaniarviliaqtitayut, aturninngalu nampanganiq ilitariyauniq inuknut ahiruqtitait Inuit uqauhingit, pitquhingit, ukpiruhukniq, ilitquhingit, ukpiriyanginniklu.²⁹

Qangaraaluknitaq maligangit tuniyuq tammaininganut ilangit qangaraaluknitat ilihimaniq atuqtauyunillu,³⁰ qilaminnaaq lu aadlanguliqtuq Inuit atuqtamiknik pimmariktumik piplugu nuutiqtirninnga uumannga “inuuyuq nuuqattaqtumik maniqqami inuupluni havakhunilu nunallaanguyumit”³¹ ninngaktitauyuq ilauqatauniqmut timiqutigiyangit unalu inungnut timiqutigiyangit. Ahiruqtirninnga Inuit pitquhinganik ihumagiyauyuq tunigiami ihumaaluutiniq qaffiuyunut inungnut ihumaaluutigiyauyut, ilaliutiyuq ilamiknut ulapiqutauniq, ilamiknut ningarniq, nutaramut pimmarluktittiniq, unalu ipiraillailaqtjut.³² Akhuurutautilugu ilitarigiami pilaqutingit qangaraaluknitat qanuriliurutingit piyait inungnut, aadjikutamik akhuurutauyuq ilitarigiami Inuit piliuqtut akhuraaluk pivallianingit qangaraaluknitamit ukiut mihigimaliriami inmiknik akhuurninnganut.

Qangarnitaq kavamatkut maligangit, qanuriliurutingit, iqiahukninnganut pipkaidjutyuq amihumik ihariaginiq ikayuutikhamut unalu ikayuutikhat Nunavunmi amihunit nunallaat Kaanatami. Taimaa piqaqtumik ilihaidjutimiklu ihuaqtuq ikayuutikhat piinariaalaqihimayut nunavunmi, pipkaidjutingittut ihariaginngit quullitqiyauniaqtuq. Una akhuurutaulluaqtuq ihumagilirumiuk aturninnga qangaraaluknitat qugluutingit unalu iluanit-inuuhimayunut nikalak naunaiqtayyuq uuminnga “ihumamitigut iqqakungit tuniyauyuq angayuqqaamiknit nutaqqamiknut quglukniqmiklu nikalaaqtumiklu atuqtait tamainni inungit inuuhinganit.”³³ Qangannuaq, havautinut inungnut nalunaqtunik naunaiyainiq apirhuutigiyauyuq Uataanut-qangaraaluknitaq qanuriliurninnga uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat mamihaidjutingillu ihumagiyangit qangaraalukmut unalu ilihaidjutit ittunut.³⁴ Una ihivriunniq aadjikutariyaa uumunnga naunaitkutaq tuniyauyuq havakvikmut tamainni ihivriuqtavut, unalu qun’ngiarninngit piliurhimayut aadlanut ilagiyanginnik havakviup havaanganik.

Naunaitkutaq uumunnga inungnut pipkaidjutyait Inuit aaniaqtailininnganik, qayangnaqtuq hapummiutimullu ihumaaluutingit piyuq uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit, qangaraaluknitat qanuriliurninngit pilaqutigiyuq inungnut qilaminnaaq takuinnarialik titiraqhimaninngani katitiqtauyuq ihivriurninnganut. Kihimi, qanuqtut ihumagiyanganik ilaliutininnganiklu piliuqtayut tahapkunanit ilauyut ihivriurninnganut naunaiqtait qanuqtut hapkuat ihumaaluutingit pilaqutingit inuuhingit uumani nukarhiuyut Nunavummiut. Una uuktuutigillaklugu, apiriyaugaangat akhuurninnganut nutaqqat inulramiillu atuqtainnut pimmariktumik piplutik uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat, inirniit ilauyut uumani ihivriuqtavut uqaqtait, “Niqit ayurhautigiyaulimaittut ...ikayuutikhamut. Aqiattuqhimayut nutaraq aulapkaiyuq nakuutqiamik kaaktumit nutaramit, ayurhaqtait ihumamitigut aaniarutilgit”,³⁵ taimaa “nutaraqariami niqiaqtumik aqiarumini pipkaidjutiniaqtuq quullitqiamik ayuirhainiq ikayurniqlu uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit”,³⁶ unalu “ihumamitigut aaniarutilgit atayuqlu niqimut– niq havautitaukmat.”³⁷ Hapkuat uaqtamiknik naunaiqtait akhuurninnga piinariaalaqihimaniq aaniqnaittumik, piqaqtumik, nakuuyuniklu niqinik pimmariktumik piyuq inuup timinganut ihumaminganullu aaniaqtailiniqmut,³⁸ ihumagiyauyuqlu tamainnut akhuurutimut inungnut pipkaidjutyait Inuit aaniaqtailininnganik unalu qayangnaqtuq hapummiutiyuqlu ihumaaluutingit uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit.

Iglukhallu uqaqtayut ilauyunit piyut uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit ukununnga nutaqqat inulramiillu. Hilaqyuami Katimaqyuqaqtit *Agiqatiriigut Ihumaqhutainik Nutaqap* ilaliutiyuq pilaarutinga piqaqtumik inuugiami, kihimi, nakuuqpiqaqtumik titiraqtauyuq piqaqtuq piqalluangittuq iglukhanik Nunavunmi.³⁹ Takunnaittuq paqigiami pingahunik hitamaniklu ilagiiktunik inugiaktumik ilagiiktut igluqaqtut mikkannuami iglumik atauhiqmut ilamiknut.⁴⁰ Piqalluangittut inugiakpallaqaqtullu iglut piyut amigaittunik pipkaidjutinga ningarniqmik pimmarlukniqlu, pipkaidjutyuq nutaqqat nakuungittumut qanuriliurninnganik.⁴¹ Atauhiq inirniq ihivriurniqmut ilauyuq uqaqtuq,

---

¹ Uumannga piyuq Encyclopaedia Britannica, mikkarmik ilamiknut piyuq malruuknut inirnimut nutaqqamiknullu.

“Ihumagiunga inugiakpallaaqtut iglumikni tuinyuq amihunut ihumaaluutigiyaptiknik. Nutaqqat ahinunngalimaittut ningarniqmit igluminilluuniit pipkaidjutigiyait ihumaaluutiyuq”⁴² aadlattaq uqaqtuq, “Igluliqinir unalu niqailliurniq ihumaaluutigiyauyullu ilamiknut nutaqqanullu ilauyut aadjikutariikninnganut ihuarhigiami ihumamitigut aaniarutilgit tamainnut.”⁴³

Naunaiyainiq ningarniqmut pimmarluktiniqmullu, naunaiqtait 80pusant nutaqqat inulramiillu ininik pinahuaqtut pipkaidjutiyuq nakuungittumik nutaqqat atuqtanginnik.⁴⁴ Uqaqtauyuuq “amigaittuq nampat nutarautillugit ayurhauingit pipkaidjutiyut inungnut angiyumik qayangnaqtuq ihumaalukniqmut Nakuungittumik aaniaqtailiniqmut qanuriliurutingit – ilaliutiyuq ihumamitigut ihumaaluutigiyauyuuq, ininiirahuaqtuniklu– inuullaktilluni.”⁴⁵ Naunaiqtait nutaqqat piqaqtuq nakuuyumik iglumik inuuhivikhinganik, hapummiutihimayut tamainnit ningarniqmit, unalu ikayuutiniq ihariagiyait atuliqtitaugiami timimitigut ihumamitigullu mamihainiq ningaqtayumit pimmaqlutitauniqmikluuniit, tamaita Ihumaqhutit iliuraqhimayuuq uumani Hilaqyuami Katimaqyuaqtit *Agiqatiriigut Ihumaqhutainik Nutaqqap*.⁴⁶

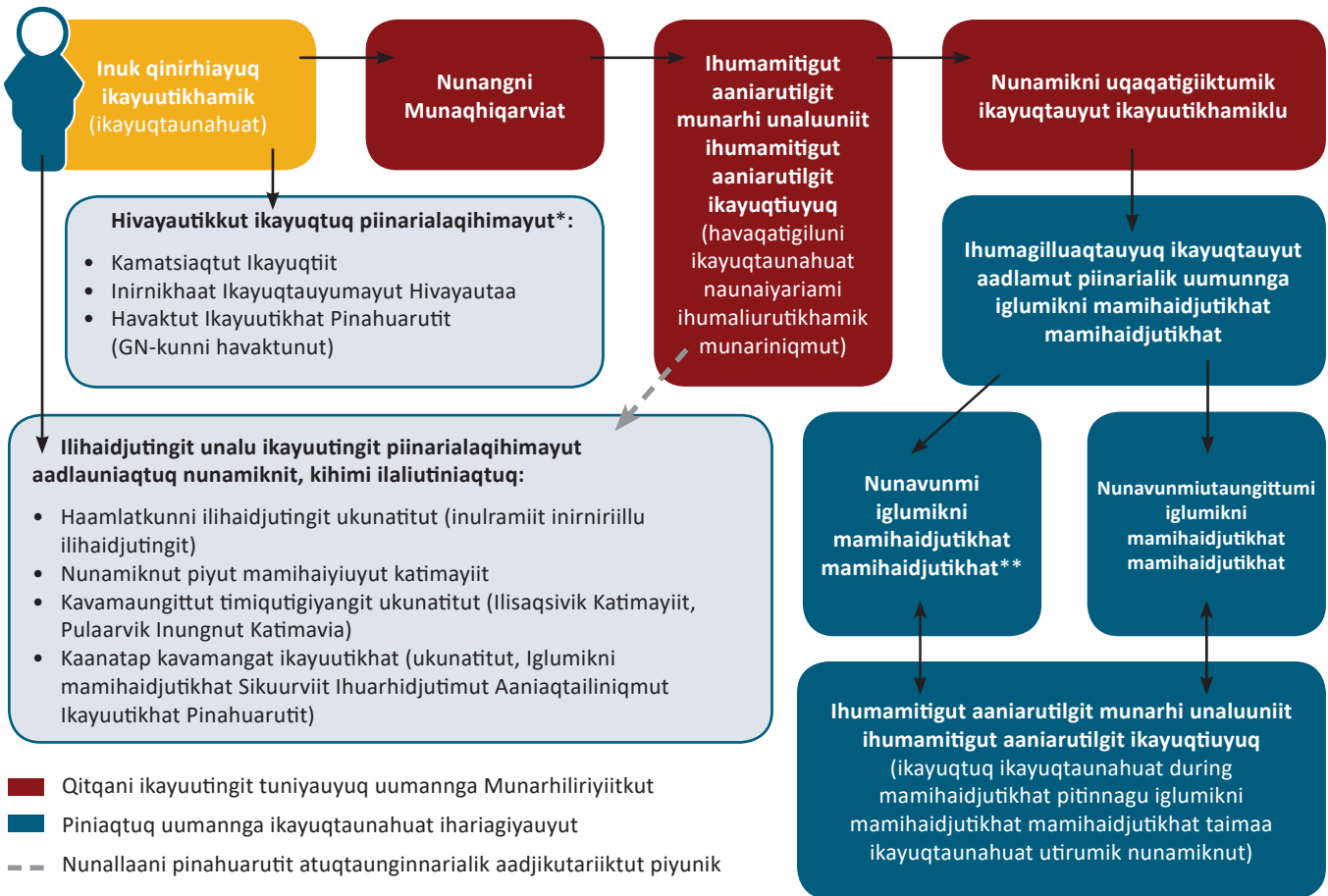
Tamainni ihivriutavut, apiriyuq piliurhimayut ilihainiqmut unalu ikayuutimik angayuqqaanut ikayuriamikni hakugiktilugit angayuqqaangunirmut ayuitamiknik naunaiyariamilu nutaqqangit nakuutqiamut havaamut ittukhamut. Atauhiq inirniq ilauyuq uqaqtaa “ilamiknut ikayuutimik havaktut havangittut nutarainnaqnut kihimi angayuqqaanginnullu piliuriami nakuuyumik piyut iluanit uumannga ilamiknut piliurninnganit.”⁴⁷ Akhuurutauyuuq naunairiami ilauniq angayuqqaanit unalu ihumamitigut aaniarutilgit nutaqqanutt inulramiillu piliuqtauyuuq uumannga ihivriurniq, ilaliutiniq ukunanit angayuqqaanit qangaraaluknitamillu ittut Nunavunmi piliuqtauyullu. Naunaiqtauyuuq ITK-kunnit, ahinut sikuuriaqtitauyut “piliuqtuq ayurhauitamik inirniiriit unalu Inulramiit, ayurhaqtitaa ilaupkainiq amihunit ilagiiktut himmautinga qangaraaluknitamit ilihimaniq, ilihaidjutit ilumuurutingit, angayuqqaamik ayuitaminik unalu uqaqhingit akhuurutauyuuq aaniaqtailiniqmik ilauqatauniq kinauyaakhaaniklu piyuuq.”⁴⁸ Ilitquhinga hapkuat sikuurviit “naunaiqtauvaktut piqutinganik uuminnga ‘nunamikni quglukniq’ ayurhaqtihimmaqtuq aaniaqtailiniqmut unalu ihumamitigut nakurudjutinga Inuknut ublumi.”⁴⁹ Una aittuutinga naunaiqtauyuuq atauhiqmik inirniq ilauyup apirhuutimut kiudjutinganik; ilauyup hivulliqpaaq ihumaaluutinga pimmariktumik pipluni uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat nutaqqanut inulramiinullu una “angayuqqaanguyugut qanuriliuqtugut nutaqqaptiknut. Atuqtara quglukniq angayuqqaamnait [uqaqtaminik] ahinut sikuuriaqtitauyuuq quglukniq ilihimayaralu iliuraliqtara nutaqqamnnullu.”⁵⁰

Ihumagiyauniq akhuurutauyumut inungnut pipkaidjutiyait Inuit aaniaqtailininnganik, qayangnaqtuq hapummiutiniqlu ihumaaluutingit piyuuq uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit, qangaraaluknitaq ittuq Nunavunmi, uqaqtangillu ilauyunit uumani ihivriutavut tamaita uqaqtut akhuuruninnganut takugiami nutaqqat inulramiillu ihariagininnit — ilaliutiyuq ayurnaittut ihariagininnit ukunaitit niqimik, iglukhamik aaniqnaittumiklu pigiami — taimaa ikayuutigiami ihumamitigut aaniarutilgit. Taimaa ihivriutavut ihumagilluaqtayuuq ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat nutaqqanut inulramiinullu Nunavunmi, ihumagiyugut akhuurutauyuuq ilitarigiami ihumagilluaqtangit uuminnga ihivriutavut ikikliyuumingitaa GN-kut uqariyaqtamiknik, qilamiuqtumiklu ihariagiyauyuuq, ihuarhigiami pingitait ayurnaittut ihariagininnit nunavunmi.

Ihumamitigut aaniarutilgit Ikayuutingit Piinariaqihimayut Nunavunmut's Nutaqat Inulramillu

Ihumamitigut aaniarutilgit pinahuarutit and ikayuutingit piinariaqihimayut to Nunavummiut aadlauniaqtuq tamainni Nunavuutim 25nguyut unguhiktumit, tingmivigiinarialik nunallaat. Piinariaqihimayut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit ilaliutittaaqtuq nunallaami uqaqatigiiktumik ikayuqtauyut ikayuutikhamiklu uumannga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiuyut, ukunatit a ihumamitigut aaniarutilgit munarhi unaluuniit ihumamitigut aaniarutilgit uqaqatigiiktakhaq, piqaqtumik ihumagilluaqtauyut havaktakhangit aadlanut piyutkhat uumunnga mamihaidjutikhat nunavunmiutaungittumi. Ilangit nunallaat piqarniaruknaqhiyut haamlatkunni ilihaidjutingit inulramiinut unaluuniit nunamiknut piyut mamihaiyuyut katimayiit. Naunaiyaut 5 tuniyuq naunaitkutamik Munarhiliriyiitkut apqutinga uumunnga piinariaqihimaniqmut ihumamitigut aaniarutilgit unalu ipirailailaaitjut ikayuutingit Nunavunmi.

NAUNAIYAUT 5: IKAYUQTAUYAAMI IKAYUQTAUGINNARIAQAQTUT IHUMAILIQINITIGUT IPIRALIMAITTUQAQTUNUTLU HAVAKTIINNIT NUNAVUNMI

* Aadlamik ikayuutikhat takuinnarialik hivulliqpaangani uuma taiguagakhami.

** Iglumikni mamihaidjutikhat ikayuutingit inungnut 18nik ukiuqaqtut avatqimayaanikluuniit.

Tunngavinga: Ihuarhaqhimayuq uumannga Munarhiliriyiitkut Piinariaqihimaniqing Ihumamitigut aaniarutilgit unalu Pirailailaaitjutit Ikayuutingit Nunavunmi Naunaitkutanga unalu Apirhuutiniq Kiudjutiniklu (2018).

Unalu ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiuyut, Munarhiliriyiitkut nutaralik Inulramillu ikayuqtiuyuuq havaktingit,^m tuniyuuq ikayuutikhamik sikuurviinut humullu nunamikni talvani inulramiiaqatut, taimaa ihariagiyaukhat havaktunut nunallaani.⁵¹ Nutaraq Inulramillu ikayuqtiuyuuq havaktingit aadlamut pipkainginnariaqaqtaa Nutaqat Inulramillu ihariagiyyuq aadlamik ikayuutikhamik uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit munarhi unaluuniit ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiuyuuq.

Tamna TeleLink Ihumamitigut aaniarutilgit pinahuarutit (TeleLink), naunairhimangittuuq Naunaiyaut 5, tuniyuuq ihumamitigut ikayuutingit uumunnga Nutaqat Inulramillu tiiviitigut katimalutik, taimaa munarhitkut tuniyauyuuq unghaktumit ukunuuna alruyaqtuqtumik naunaitkutaq uqaqatigiiktumiklu piplutik, ukunatitut hivayautikkut piksaqaqtumik tautuklugit uqaqatigiikniq. TeleLink pilihaaliqtuuq Nunavunmi 2014mi taimaa pingahunik ukiunik uuktuutigiiplogu pinahuarutit, havaqatigiiktut Munarhiliriyiitkut Ihumamitigut aaniarutilgit unalu Pirailailaaitjutit Havaktingit unalu Aaniarvinga Aaniaqtunut Nutaqat (SickKids).⁵² Piyuuq uumunnga SickKids, TeleLink “tuniyuuq ilamiknut unalu ihumamitigut aaniarutilgit tuniyut Nunavunmi nunallaat piinariaqihimaniq nutaramut inulramiinullu ihumamitigut taaktit aadlatlu ihumamitigut aaniarutilgit ayuuttiaqtut ukunuuna tunihainiq munarhiliqinirmut naunaitkutanik, pinahuarutit uqaqatigiikniq, ilihaidjutikhamiklu piplutik.”⁵³

Munarhiliqinirmut naunaitkutut, tamna SickKids ihumamitigut taaktinga naunaiyaqtaa ikayuqtaunahuat Toronto-mit ukunuuna tiiviitikkut tuniyuqlu pitqutigiyangit ilaliutittaaqtuuq qanurittaakhaanik unalu mamihaidjutikhat kitunik piyakhat. Pitquyauyut mamihaidjutikhat kitunik piyakhat ilaliutittaaqtuuq talvannga piyakhat havautnikluuniit, iniqitirninnga munariyakhait ikayuqtiuyumut nunagiyamikni.⁵⁴ Piyuuq uumunnga Munarhiliriyiitkut, TeleLink atuqtauyuuq ihuaqtumik munariniqmut tuniyauyuuq uumunnga ikayuqtaunahuat ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiuyumit.⁵⁵ Kihimi, ilaukmat naunaiyainiq pinahuarutimut, “kiuyut ihumagiyait TeleLink pinahuarutit ilihimayaungittut ikayuqtiuyut piinariaqihimaittut taimaa pinahuarutit amihumik.”⁵⁶ Aadlamik uqaqtauyut ihivriutilluta ilaliutininnga TeleLink-mik munarhitkunnut Nunavunmi ihariagiyyuq ihuarhidjutikhamik.

Piqaqtiluni malruuk inirniit ihumamitigut aaniarutilgit nayugavikhaq Nunavunmi, unalu Akausisarvik Ihumamitigut aaniarutilgit Mamihavikhaq Iqalungmi Iqaluktuutiamilu Ihumamitigut aaniarutilgit Mamihaidjutikhat Igluqpat, piqangittuuq ihumamitigut aaniarutilgit igluqpat Nutaqqanut Inulramiinullu nunavunmi. Piqaqtuuq Inulramiit Nakurudjutimut Havaktingit, piyut uumunnga Akausisarvik Ihumamitigut aaniarutilgit Mamihavikhaq, piqaqtuuq pingahunik nakurudjutimut uqaqatigiikhutik ikayuqtiuyut.⁵⁷ Havaktingit tuniyut itiinarialikmik uqaqatigiiktumik ikayuqtauyut, itiinarialik ilihaidjutingit, sikuurvikmi ikayuqtiuyuuq, tulaaqtut Iqalungmut Inulramiit Katimaviani, havaktullu inulramiinut uumani ihuinaaqtut nayugavingani, ittuqlu Iqalungmi.⁵⁸ Tamainni ihivriutaptiknik, qanuqtut ihumagiyangit uumunnga Inulramiit Nakurudjutimut Havaktingit Iqalungmi nakuuqpiiaqtut. Kihimi, pingahut havaangit piliurhimayut havaktingit havakpaktut ihariagiyaugaangataⁿ havaakhat,⁵⁹ tamna aadlamik akhuurutauyuuq uqaqtauyuuq ihivriutilluta. Tamna havaktingit nakurudjutimut uqaqatigiikhutik ikayuqtiuyut havaariliqpagait amihunik taimaa 20nik inulramiuyut inuit atauhiqmi piplutik, tahapkuattaauq ihariagiyyuq ikayuqtuuq ihumagilluaqtauyut pitquyauniaqtut TeleLink-mut.⁶⁰

Ihivriutilluta, naunaiqtauyuuq inulramiit ilaayut inulramiinut ihuinaaqtut ilaliutihimavaktut uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit ukunuuna Isumaqsungittukkuvik Inulramiit ihuinaaqtut Igluqpaat

^m Piqaqtuugaluaq pingahunik nutaqqat Inulramillu ikayuqtiuyuuq havaktingit havaktut nunavunmi taimaa Ubluirviani 2018.

ⁿ Naunairhimayuuq Nakataani 903 Kiinauyaliriyiitkut Havaktuliriyiit Maliktakhangit, “ihariagiyaugaanga havaktuuq taimaa hitamanik tatqirhiutinik mikitqamikuuniit havagiami tadjakaffukmik pipluni.”

Iqalungmi. Tamna ikayuutingit inulramiit ihuinaaqtut piinarialik ilaliutihimayut piinarialaqihimaniq uumunnga talvani munarhitkunni unaluuniit takuquyayut uumunnga Inulramiit Nakurudjutimut Havaktingit Iqalungmi. Kihimi, naunaiqtauyut anigumik, inulramiit “ihuinaaaffaanginnaqtut.”⁶¹ Akhuuquyautillugu tuhaagiami tamna inulramiit ihuinaaqtut atayut uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit ikayuutikhamiklu, una ilauniq ihariagiyauihimangitakhaa ilauniqmut uumunnga inulramiit ihuinaarutigiyunut. Aadjikutaanik piinarialaqihimaniq uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit ikayuutikhamiklu ihariagiyauyut piinarialaqihimayut tamainnut nukarhiuyut Nunavummiut.

Piqaqtuq nampa akiittumik hivayaut ikayuqtauyumayunut piinarialaqihimayut inulramiuyunut Nunavummiut, unalu Kamatsiaqtut Help Line, Aadlait unalu Inuit Ihumagiyut uumunnga Nakurudjutimut Hivayautinga, unalu Nutaqqanut Ikayuqtauyumayut Hivayautinga. Naunaitkutaq piyut Munarhiliryiitkunni, tuniyut manikhamik uumunnga Kamatsiaqtut Ikayuqtauyumayunut Hivayautinga, ilitariyait aturningga Nunavunmi mikkauvallaaqtuq tahapkununnga pingahuyut ikayuqtauyumayunut hivayautingit.⁶²

Imaruqtiiviani 2018, Nutaqqat Ikayuqtauyumayut Hivayautinga naunaiqtaa ukunuuna nutaamik titiraqlutik hivayautinnuakkut ikayuutikhamik, kitkut inulramiit Nunavunmi titirainnarialik “uqaqluta” uumunnga 686868 titiriami hivayautinnuakkut ayuittumut, ikayuqtiuyumut. Taimaa 24-ikaarnimik, 15nguyut Nunavut inulramiit ilauyut titiraqhutik uqaqatigiiktut talvunga timiqutigiyayumut.⁶³ Una ikayuutaut maniktangittuq Nunavut Kavamatkunni, akhuurutauyut ihivriuvikput ilauningga uumunnga Nunavut inulramiit uumunnga Nutaqqat Ikayuqtauyumayunut Hivayautikkut titiraqlutik ikayuutingit naunaiqtaa akhuurutauyut inulramiit piinarialaqihimayut ikayuutikhamik taimaa piinarialaqihimayut hivayautinnuakkut ikayuqtauluni.

Taimaa qugluktauniqmik pigaangat Nunavunmi nunallaanit, GN havakvingit aadlatlu timiqutigiyangit havaqatigiinialgit angikliyumiriami nunallaani-ittunut ikayuutingit. Tamna Munarhiliryiitkut, ukunuuna ihumamitigut aaniarutilgit unalu pirailailaqitjutit havaktingit, ihuarhiinariaqaqtaa apirhuqniq ikayuqtuq tahapkununnga ayurhaqtitauyunut.⁶⁴ Qanurittaakhaanik Inuuhiqmut Katimayiryuqangit havaqatigiikniaqtut Ilisaqsivik Katimayinginnut, Pulaarvik Kablu Ilannaqniqmut Katimaviani, Iqaluktuutiaq Nakurudjutimut Katimavia, unalu Aaniaqtailiniqmut Kaanata tunigiami ingilrayumik quglukniqmut kiudjjutinga ikayuutingit,⁶⁵ unalu Ilinniaqtuliryiitkut, ukunuuna Sikuuqtut Iniqtiqtumik Havakvinga, havaqatigiinarialik Kaanatami Red Cross-kunni tunigiami inuup ihumamitigut pivallianinnganiklu ikayuqtuq talvannga aaniqtauqparumi qanuriliumiluuniit.⁶⁶ Piqaqtuugaluaq ukiumik pilgit hapkununnga ikayuutingit naunaiqtaungittuq naunaitkutanik piyayuyut havakviptikniit, hapkuat aaniqtuqaqqat kiudjjutinga ikayuutingit ikayuutauniaqtuq Nutaqqanut Inulramiinullu.

Naunaitkutaq aadlatqiinit havakvinit katitiqtauyuuq ikayuriaptikni ihivriuqtiptiknut. Uqaqatigiyaavut tallimaayut Inirniriit Ikayuqtiuyut; apirhuqtavut 475 inuknik, nampangat inulramiuyut inuit;^o ihivriuqtavut inuknik ikayuqtauyukhat ilaayut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit; ihivriuqtavut naunaipekaidjutiyut aadlatlu titiraqhimayut uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit; katitiqhugit ihivriuhutillu hivituyut titiqqat Nunavut Kavamatkunnit havakvinginnit; piyavullu 13 akhuurutaayut informant interviews.

Pilihaaliqhugu ihivriurutivut, tallimaayut Inirniriit Ikayuqtiuyut tuniyut tautuktuuyaqtamiknik qaffiuyut akhuurutaayut apirhuutinik, unalu pitquhimut ihuaqningga tukiliurutiptiknik uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit, qanuqtut ihumamitigut aaniarutilgit tautuktauyuuq qangaraalukmi, kitullu nakuuyut ihumamitigut aaniarutilgit Nutaqanut Inulramiinullu inniaqtuq ublumi.

Unalu Inirniriit Ikayuqtiuyut, tuhaayugullu ilanginnit aadlat akhuurutaayut tigumiaqtuuqatauyut, unalu inulramiit, inungit, ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiuyut, aadlatlu ikayuqtiuyut. Katitiriama naunaitkutaq katimayiinginnit, havakvinga piliuqtut hitamanik apirhuutinik, atauhiq tamainnut katimayiuyunut ilitariyauyut, uuminnga apirhuutinik piliulluarhimayut tamainnut katimayiuyunut. Tamaita apirhuutit piinarialeqihimayut Nunavuutim hitamaayut ilitariyauyut uqauhiinnik. Havaqatigiiktuuq aadlatqiiktuuq tigumiaqtuuqatauyunut, tikinnahuarutilikmik ihuarhigiami ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit inulramiinut Nunavummiut, naunaiqtait Inuit Nuatqatigiiknikkut Ukpriyain uuminnga *piliriqatigiinniq*.

Tamna apirhuut inulramiinut ilaliutihimayuuq 16 apirhuutinik piliuqtauyuuq havaqatigiikhutik atiliurhimayumut ihumamitigut taaktimik naunairiami ukiumut-ihuaqtumut Inulramillu ilaranaittut. Ihariagiyaungittuugaluaq, havakvikput uuktuqtuq piyullu Nalunaqtunik Naunaiyainiq Laisikhamik uumunnga Aaniaqtailiniqmut Piyut Ihivriuqniq ukunuuna Nunavut Ihivriuqniqmut Timiqutigiyangit. Una piliurhimayuuq taimaa pigiaptikni qanuqtut ihumagiyanganik ihuaqtumut ihivriuqtiptiknik, tuniyauyuuq qayagiyaayumik uqaqtamiknik ukiungalu inulramiit apirhuut ilaayut.

Atauttimut, 225 inulramiit tamainni nunavunmi ilaayut uumani inulramiit apirhuut, tuniyauyuuq inungmut ukunanit havakviptikni ikayuutaayut havaktingit. Inungmut titiqiqinir uuma inulramiit apirhuut tuniyut pivikhaqautikhamik inulramiinut apirigiami apirhuutinik uumunnga RCYO havaktingit uumunngalu RCYO havaktingit naunairiami tamarmik inulramiit tuniyauyuuq hivayautinginnik naunaitkutaq uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat ihariagiyaugumik ikayuutikhamik. Inulramiit uqaqtauyut apirhuut hiamitiqtaulimaittuq, qanuriliurutingillu apirhuutimit ihariagiyauniaqtuq piliuriami pitqutigiyangit GN-kunnut. Tunitinnagu apirhuutit, atauttimut ikayuutikput havaktingit piyut ukununnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiuyut naunaipekariamiknik ihivriuqninganut piyut nunagiyamikni unalu naunairiami ikayuqtuq piinarialeqihimayut inulramiinut apirhuut kiuyut, ihariagiyaupkata. Inulramiit naunaiqtayullu kimut uqaqtukhaq sikuurvikmini, ukunatitut Ilinniarvimmi Inuusiliriji,^p tunittaqtuq naunaitkutaq piinarialeqihimayut ikayuutikhat sikuuqtunut taimaa, kinaluuniit ilihimayanganik, piyukhat taimaa atauttimut ikayuutikhaq havaktingit ilaayut anikpata sikuurvikmi.

Ilaliutiyuuq ihumagiyanginnik qanuqtullu piyangit inulramiinut Nunavummiut ihivriuqtiptikni unaungiinnaq ikayuqtuq Nakataani 12^q uumunnga Hilaquyumi Katimaqyuaqtit *Agiqatiriigut Ihumaqhutainik Nutaqap*; ikayuqtaillu

225

**inulramiit Nunavummiut uqaqtaatigut
qanuqtut ihumagiyanganik uuminnga
ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit.**

^o Inulramiit apirhuut ilaayut 16nik ukiuqaqtut avatqumayailluuniit.

^p Takulugu makpraangani 21 aadlamik naunaitkutaq uumunnga *Ilinniarvimmi Inuusiliriji* havaanga.

Inuit Nuatqatigiikkut Ukpriyain uumannga pilimmaksarniq, tuniyuq inulramiuyut inuit pivikhaqautikhamik piliuriami ikayuutimut ayuitaminik uqarumi ihumaaluutigiyayumik akhuurutauyuq inmikmut. 11nguyut nunallaat tamainni Nunavuutim pingahut avikturhmayut tikkuaqtauyut inulramiinut apirhuut taima amiagaitqiaq nampanganik Nunavuutim inulramiit amihuuninngit,^r 61pusantnguyut, nunaqaqtut hapkunani nunallaani.⁶⁷ Nunallaat Qamaniittuaq, Iqaluktuutiaq, Igluligaaryuk, Kangiqtugaapik,^s Sanirayak, Igloodik, Iqaluit, Kugluktuk, Pangnirtung, Mittimatalik, Kangirliniqlu. Nunavunmi tingmidjutingit ihumaaluutigiyayuuqlu taimaa nakuuyumik pigiami ikaarnimik akinganiklu.

Amihuuninngit apirhuut piliuqtauyuq piinariaqihimayut qaritayakkut pulaarviptikni naunaiqtauyuqlu tamainni nunavunmi aturhuni taiguagakhani alruyaqtuqtumiklu tiiviikkut naunaipkainiq, kavamatkuni tamainni titiraqtaudjutimik, unalu naunaiqtauyuq piksassuurvikmi milvinganilu Iqalungmi. Atauttimut 133 inuit iniqtiqtait 10nguyut apirhuutit amihuuninngit apirhuut.

Qaritayakkut pulaarvinga apirhuutimut uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiuyut atuqtauyuq Ministaup Tugliatanit Munarhiliriyiitkunnut. Tamna pulaarvinga tuniyayuyq uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiuyut havakvikmi. Atauttimut, 28 ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiuyut iniqtiqtait 17 apirhuutit apirhuut.

Qaritayakkut pulaarvikut apirhuut aadlanut piyayuyq ikayuqtiuyut ukunatitut sikuuqtittiit, munarhit, nunallaani inungnut ikayuutingit havaktingit (CSSW), Kaanatami Paliihimanginnullu (RCMP) atan'nguyaminut. Atauttimut 89 aadlat ikayuqtiuyut iniqtiqtait 15 apirhuutaut apirhuut.

Pigiami aadlamik ilihimaniq uqaqtauyunut uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit uumunnga Nutaqat Inulramillu Nunavunmi, tuhaqtipkaidjutimut piyuq 2008mit 2017mut. Una qinirhiadjut atuqtauyuqlu naunairiami piqarumi aturninnga pimmariktumik pigiani qanuraaluktut Nutaqat Inulramillu ihumamitigut aaniarutilgit unalu ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit uqaqtauyut tuhaqtipkaidjutimi.

Ikayuutiqaqtumik uumannga Qaujigiartiit Aaniaqtailiniqmut Ihivriurvinga, piyugut naunaiyainiqmut ihivriurutt uqaqtamiknik, ihumagilluaqhugu ihumamitigut aaniarutilgit uumunnga Nunaqaqqaarhimayutu Nutaqat Inulramillu. Naunaitkutaq naunaiyainiqmut, naunaitkutaq nutaramut Inulramillu ihumamitigut aaniarutilgit, qayangnautinga hapummiutimullu piyut, unalu ihumamitigut aaniarutilgit pinahuarutit atuqtamikniklu katitiqtayut.

Hivituyumik titiraqniq Munarhiliriyiitkunnit Ilinniaqtuliriyiitkunnillu piyut uumunnga Nunavut pinahuarutit, ikayuutingit, maliktakhallu apiriyayuyut ihivriurtauyullu havakviptiknit. Akhuurutauyut naunaipkaiyut Munarhiliriyiitkunnit, Inulirijikkunnit, Apirhuiliriyikunnillu, Ilinniaqtuliriyiitkutlu, unalu Inuit timiqutigiyangit apirhuqtauyut. Atauttimut, 13 akhuurutauyut naunaipkaqtauyut apirhuqtauyullu.^v

Iniqtinngagu ihivriurqinnganik, aadjikutaliurhimayuyq inirhimaittuq taiguagakhaq tuyuqtauyut tikkuaqtauhimayunut hilataanit ihivriurqtiuyunit. Hapkuat inuit tikkuaqtauyut piyut ayuitamiknit unalu/unaluuniit piumayanganit nakurudjutinganit Nutaqanut Inulramillu Nunavunmi. Ayurhaqtitayut GN havakvingit atauhiqlu tikkuaqtauyut havaktingit tuniyayuyullu pivikhaqautikhamik ihivriuriamikni inirhimaittuq taiguagakhaq tunigiamiknilu qanuqtut ihumagiyanganik havakviptiknut.

---

^q Nakataa 12: Pilaarutinga pigiami inuup qanuriliurninnga tuhaayuyuyq ihumagiyayuyullu. Nutaqat piqaqtut pilaarutinga naunairiami qanuqtut ihumagiyamiknik piomagumik piqariamilu qanuqtut ihumagiyangit pigiami hunavaluknut ayurhaqtitainnik.

^r Piyut amihuuninnganik itqurnarutauyuyq ukiuqaqtunut 15mit 24mut

^s Pikmat anurimut-piyut ihumaaluutinginnik, una tingmidjutikhaq nutqaqtitauyuq.

^t Piyuq uumunnga Qaujigiartiit Health Ihivriurvinga, naunaiyainiqmut ihivriurutt "qilamik katitiqtuq taiguagakhanik tuniyayuyumik maliganganik unaluuniit munarhiliqininnaga talvani piyut pigiamikni amihunik naunaitkutanik naunaiqtaalu qanurittaakhaanik."

^u Taininnga "Nunaqaqqaarhimayut" unalu "Nunaqaqqaarhimayut" atuqtauyut aadlanguqtaaqtuq taiguaganit inungnillu ilauyut ihivriurqtiptikni. Ihivriurqtiptikni, taininnga "Nunaqaqqaarhimayut" atuqtauyut ITK-kunnit uumanngalu Kaanatap Kavamanga. Naunaiyaliraigumi taiguagakhanik ilauyulluuniit, atuqtavut taininnga atuqtanginnik.

^v Naunaitkutaq akhuurutiptiknik naunaiqtitayuyut hilataanillu ihivriurqtiuyut takuinnarialik Titiraqhimaninngani A-mi B-milu.

Humik Ayuiqtavut Humiklu Pitquyavut

Piliurhimayumi uumani Hilaqyuami Katimaqyuaqtit *Agiqatiriigut Ihumaqhutainik Nutaqap*, Nutaqat Inulramillu quviagiyakhaa quullitqiyauyuq pittaqtuq naunaitkutaq aaniaqtailiniqmut,⁶⁸ ilaliutiyuq ihumamitigut aaniarutilgit. Unalu tamaita nutaqqat pilaarutingit, naunairiami inulramiit yung Nunavummiut piqaqtut piinariaqihimaniq uumunngihuaqtumut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit mikkautillutik pipkaidjutiniaqtuq uuminnga akhuurutauyut utiqninnga piqutinganit, unalu ikikliyuumiqtuq piumanig uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit qakunguqqat.⁶⁹ Ihumagilluaqhugu inulramiuyut inuit ihumamitigut aaniarutilgit “piqaqtuq aktikkulaanganik piliuriami amihumik inuup, inungnut maniliurniqmullu ikayuutingit nutqaqtitauniqmik qakugu inuullaktilluni”,⁷⁰ ihumagiyauyuq atauhiqmit ‘nakuutqiamik niuvirniq’ qakugu ihuarhaininnga.^{w 71} Nunami talvani ayurnaittut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit naunaiqtayut piqalluarutiyut,⁷² piyut ublumi upalungaiyarniq aqagu ihariagiyauyuq.

Tamainni ihivriuqtaptiknik, tuhaayugut inungnit havaktut ilauqatauyullu inulramiitut qakunguraangat. Eighty-two pusannguyyuq kavamatkut ikayuqtingit apirhuqtaatigut mihigiyut piinariaqininninga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit inulramiuyunut inuit piliqtait ihariagiyauyut, 72 pusannguyut uqaqtait qanurittaakhaanik ikayuutingit piinariaqihimayut piqalluangittuq. Amihuuninngani, hapkuat nampangit angitqiyauyut, 91 pusannguyut unalu 83 pusannguyut, inmikku. Ihivriuqtivut katititqut amigaittunik aadlatqiinguyut qanuqtut ihumagiyanganik unalu naunaitkutaq amihunit tunngavinginnit, tallimauyut akhuurutauyut uqaqtamiknik nuiyut pitillugu naunaitkutaq ihivriuqninnganik havauhikhap: ihumamitigut aaniarutilgit sikuurviinni; iglumikni mamihaidjutikhat ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit unalu munarihimmaarninninga; ihumamitigut aaniarutilgit havakvinga; ilihimaninnga ayurhautingalu; ulapqidjutinga, ilihaidjutinga, hulilukaarutingillu.

Taimaa Munarhiliriyiitkut piqaqtuq *Nunavut Pirailailaqitjutit and Ihumamitigut aaniarutilgit Maligangit*,^x iliuraqtauhimayuuq katimadjutikhamut Maligaliurvikmi avatqumayuuq 16nik ukiunik.⁷³ 2014mi, NTI piliuqtait pitquyauyut piqariami ihumamitigut aaniarutilgit maligangit ihuarhigiami ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat atuliqtitaugiami iluani havakvinganit havaqatigiikniq.⁷⁴ Imaruqtirviani 2017, Nunavut Kavamatkut havaqatigiiklutik Nunavut Tunngavitkunnut, Paliihimanut, unalu lhakhimagit Inuuhirmik Katimayiiingit naunaipkaqtaa tamna *Inuusivut Anninaqtuq Timiqutigiyauyuq Kaanatamut 2017-2022*. Taimaa Timiqutigiyauyuq Kaanatamut ittuugaluaq ilanganik uumunnga pitqutigiyangit piliuqtauyuuq taiguagakhaptikni, ilaliutingittaa ihariagininninga nutaramut Inulramillu ihuaqtuq ihumamitigut aaniarutilgit maligangit. Ihivriuqtaptiknit, naunaittuq amihut iniqtiqtakhaq ikayuriami ihumamitigut aaniarutilgit ihariagiyauyut uumannga Nutaqat Inulramillu Nunavunmi.

Tallimauyut uqaqtamiknik ilaliutihimayullu 15 pitqutigiyangit pipkaidjutiyuuq ihivriuqtaptiknit havaktukhaugaluq aulapkaidjutyumik Nunavut Kavamatkunnut piliuriami iluittumik havaqatigiiktumiklu ihumamitigut aaniarutilgit maligangit uumunnga Nutaqat Inulramillu, hakugikitakhaalu Nunavut Kavamaup uqariyaqtanganik ukununnga *Inuusivut Anninaqtuq Timiqutigiyauyuq Kaanatamut 2017-2022*.

91 pusannguyut

amihuuninnganik apirhuut ilauyut mihigingitait piqarinnga uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit inulramiuyunut inuit piyait ihariagiyanganik.

^w Plyuq uumunnga Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyauyuq Kaanatamut , ihuarhiyuq nutarap ihumamitigut aaniarutilgit piqaqtumik quullitqiyauyumut naunaiqtayuuq pipkaidjutiyuuq inuuhinganut maniliurninnganik atuqtaungittut aadjikutariyaa uumunnga \$140,000 Kaanatamit.

^x Akhuurutauyut naunaipkaiyuq naunaiqtaa nutaatqiyauyuq ihumamitigut aaniarutilgit and pirailailaqitjutit maligangit.

Ihumamitigut Aaniarutilgit Sikuurvikmi

Ihumagiplugu angiyumik piqaqtuq ikaarninnganik taimaa inulramiuyut inuit sikuurvikmi ittut,⁷⁵ ihuaqtuq tamna sikuurviit “pilihmaniaqtuq akhuurutauyuqlu nayugakhanga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhanganut.”⁷⁶ Sikuurviit tunittaaqtuq hakugiktumik qayangnaittumiklu nayugakhaq talvani ayuirhaqhimayut ayuittiaqtut, ukunatitut ihumamitigut taaktiit, sikuuqtittiit, unaluuniit uqaqatigiikhutik ikayuqtuuyut, naunairiami tunigiamiluuniit ikayuutikhamik sikuuqtunut.⁷⁷ Sikuurviit ikayuutikhamik inuulramiup pilaarutinga ilhariami, ikayuqtukhaqlu nutarap pilaarutinga piinariaalaqihimaniq ihuaqtumut naunaitkutaq, unalu naunaitkutaq atuliqtitauliqtaa ihumamitigut aaniarutilgit.

Ihivruqtilluta, piqangittuq munarhiliqiniqmik ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit^y iliuraqhimayut ukununnga Nunavunmi sikuurviinginnut. Kihimi Ilinniaqtuliriyiitkut tadjatuniyait sikuurvikmi pinahuarutit atuliqtitauliqtaa inungnut nagliguhukniqmullu pivallianiqtuq sikuuqtunut. Angiruttkut Kaanatamit Red Cross-kunnut, pinahuarutit titiraqhimayumi Red Cross-kut Pimmariktumik Piyait ilihaidjutingit piyunnautinga tuniyauyut Nunavunmi sikuurviit.⁷⁸ Tamna ‘Nakuulutit!’ pinahuarutit, qinirhiayut pittailigiami nutaramik ningarniq, tuniyauyut tamainnut sikuurvinginnut Nunavunmi ukiunguraangat. Una pinahuarutit pitquyauyut ayuirhagakhat tuniqhainnanganut tamainnut ilihaiqtunut 4mi sikuuqtut tamainni nunavunmi. Pimmariktumik Piyait pinahuarutit tuniyut Nunavunmi sikuurviit pingahunik-ukiunguraikpat ilaliutihimayut ‘Aaniangittumik Inulramiit Ilauqatauhimaniq’, qiniqtut aaniangittumik nakuungittumiklu ilannariingit aipaqtigiiktumik, unalu ‘Qaangiutiya Aaniqhimayut’, ihumagilluaqtaa inugligihimaigiamikni unalu uumilrukhaiyuyumiklu Nutaqanut Inulramiinullu.⁷⁹

Tunitillugulu inungnut nagliguhuktumiklu ilihaidjutingit nakuuyugaluq, tuhaanginnaqtavut ihariagininna piqariami ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit piinariaalaqihimayut sikuurvikni. Una atauhiyut quullitqiaq kiudjutauyut piyait inulramiit apiriyaukmata huna piliurniaqqauk ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit nakuutqiamik Nutaqanut Inulramiinullu Nunavunmi. Inulramiit kiudjutingit uumunnga apirhuutimut ilaliutihimayut:

“Piqariami uqaqatigiikhutik ikayuqtuuyut aadlamit ikayuutiptiknit uqaqatigiikhutik ikayuqtuuyut sikuurvikmi.”

“Ihumamitigut aaniarutilgit sikuurvikmungauliqtuq uqaqatigiikhunilu inulramiinut sikuurvikmi.”

“Nakuutqiauniaqtuugaluq [uqaqtamiknik] itkumi ihumamitigut aaniarutilgit havaktinga angayukhiit sikuurvingani.”

Sikuuqtut Nakuuyumik Iniqtiqtangit havakvinga uumani Ilinniaqtuliriyiitkut munariyakhait tunigiami ikayuutingit piliurhimayut pigiami tamaat pidjutingit tamainnut sikuuqtup ihariagiayuyut⁸⁰ ukunuuna ikayuqtuq, pinahuarutit, ikayuutikhat, naunaiyainiit, nutqaqtitaunahuarutingit, and ayuirharniq.⁸¹ Ukunuuna havakviup Ilinniaqtuliriyiitkut ikayuutikhamik ikayuutingit pinahuarutit, ikayuqtuq sikuuqtunut piinariaalaqihimayut ukunuuna Ilinniaqtuliriyiitkut, Munarhiliriyiitkut, tamarmikluuniit, piyut ihariagininnaganit. Una uuktuutigillaklugu, pitqhinga nutqaqtitaunaharniq piinariaalaqihimayut ukunuuna Ilinniaqtuliriyiitkut, uqauhinga ilihaidjutinga qanuriliurutigiayuyut aanirutinik ikayuutingit piinariaalaqihimayut ukunuuna kitunit malruuknit havakvingit, taimaa ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit piinariaalaqihimaniaqtuq ukunuuna Munarhiliriyiitkut.⁸²

Taimaatuugaluq ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit piinariaalaqihimayut ukunuuna Munarhiliriyiitkunnit, ilauyut ihivruqtiptikni uqaqpagait sikuurvikmi havaktingit, ukualluat *Ilinniarvimmi Inuusilirijiit*,² inungnit nunamikni tuniyut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit Nutaqanut Inulramiinullu. *Ilinniarvimmi Inuusilirijiit* pivaktut atauhiqmi ukiumi,

^y Piyut uumunnga Alberta-mi Aaniarvinganit, munarhiliriniqmut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit mamihaidjutikhat ikayuutingit ukunatitut ipiraillaiqtut unalu ihumamitigut aaniarutilgit mamihainiq, ihumamitigut aaniarutilgit uqaqatigiikniq/naunaiyainiq, unaluuniit havautikhanganik munariniq. Munarhiliqinngittut piyut tunigiami ikayuutikhamik naunaitkutaq, ilihainiq, naunaiyainiq unalu ikayuutikhamiklu.

² Piqaqtuq atauhiq Ilinniarvimmi Inuusilirijiit havaaq tamainni sikuurvikmi Nunavunmi. Ikayuqtut, atuliqtitauyut, ilaupkaqtaiullu sikuuqtut, angayuuqaangit, nunangal havaqatigiitqatigiik ilihainiqmut.

ihariagiyangit ihumamitigut aaniarutilgit-piyut ayuirharniq^{aa} pihimmaaqtuqlu ayuirharniq ikayuutikhamiklu taimaa sikuurviup ukiungani.⁸³ Akhuurutauyumik havaaqaqtut tunigiami ihumamitigut aaniarutilgit atuliqtitauniq, ikayuutikhamik, ilihaidjutingit, unalu pitquhitigut-piyut uqaqatigiiktumik ikayuqtauyut sikuuqtunut. Kihimi, havaaringitaa tunigiami munarhiliqiniqmut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit.⁸⁴ Ihivriuqtilluta, tuhaayugut atiraluanga uumunnga *Ilinniarvimmi Inuusilirijiit* uuminnga 'sikuurvikmi nunallaani uqaqatigiikhutik ikayuqtiuyut' piliuqtut ulapiqutautimik talvunga hunaukmat havaanga una havaamut ittuq sikuurvikmi, taimaa aippaa havaaq atinga ilaliutihimayug taininnga 'uqaqatigiikhutik ikayuqtiuyut'.

Taimaa *Ilinniarvimmi Inuusilirijiit* pivaktait ihariagiyaayut ihumamitigut aaniarutilgit-piyut ayuirharniq, ihumamitigut aaniarutilgit-piyut ayuirharniq tadsa ihariagiyaungittut sikuuqtittiinut Nunavunmi, piqaqtugaluqaq hitamauyut ublut atauhiqmit sikuurvikmi ukiuq piyuq iliharvikmut tamainnut ayuirharniq. Iliharvikmut tamainnut ayuirharniq ilitariyaayug pitquyayuyug Ilinniaqutliriyiitkunnit, ikayuriami iliraininnga pitquyayuyug ayuirhagakhat. Piqaqtuqlu tallimanik ilihaidjutikhanik ublunuk tamarmik sikuurvikmi ukiunga piyuq inungnut, sikuurvikmiluuniit pidjutinganut, sikuuqtittiit ayuirharniq. Una ilihaidjut ilitariyaayug sikuuqtiitiinut angiqtauyuglu Ilinniaqutliriyiitkunnit unalu Nunavut Sikuuqtittiit Katimayiinginnit. Ihumamitigut aaniarutilgit-piyut ayuirharniq, ukunatitut Atuqtaunginnaqtut Inminiiqtailiniqmut Ayuittiaqtut Ayuirharniq (ASIST) unalu Ihumamitigut aaniarutilgit Aaniqtuqaqqat Ikayuqtauniqmut - Inuit, piinarilaqihimaniaqtut ukunuuna ilihaidjutikhanik ayuirharniq, sikuuqtittiip havangitkumi piyakhaalu, taimaa, ihariagiyaungittuq.⁸⁵

Taimaa apirhuutit iliuraqtut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit sikuurvikni tuhaqtauyut tamainni ilagiyanginnik ihivriuqtaptiknut, nutaangungittuq ihumaliurut, aadlatqiingittumikluuniit Nunavunmut. Kaanatami, amigaittut ilinniaqutliriyiitkut munarhiliriniqmullu havakvingit atauttimut iuharhiliqtait Nutaqat ihumamitigut aaniarutilgit ukunuuna sikuurvikmi-piyut ikayuutingit.⁸⁶ 2015mi, inirhimaittuq Sikuurvikmi Piyut Ihumamitigut aaniarutilgit unalu Nakurudjutimut Tunngavinga (Tunngavinga) Nunavunmut piliurhimayug ilaupkaqtumik Munarhiliriyiitkunnit Ilinniaqutliriyiitkunnillu.^{bb} Tunngavinga naunaiqtait, "Havakvingit Munarhiliriyiitkunnit Ilinniaqutliriyiitkunnillu Nunavunmit akhuuqtut havaqatigiamikni taimaa tunigiami sikuurvikmi-piyut nakuuyumik ihumamitigut aaniarutilgit unalu nakurudjutimut ikayuutingit sikuurvikni tamainni Nunavut."⁸⁷ Titiraqhimaniq Tunngavinganit naunaiqtaa, "Sikuurvikmi piyut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit akituvallaanguyut unalu ikikliyuumiqtaaqtaa ilaranarninnga ilaani pikmat nunallaanut piyut ihumamitigut aaniarutilgit."⁸⁸

Naunaingittuq huuq Tunngavinga qaangiutingittuq inirhimaninnganut, naunaitkutaq piyayuyug havakviptiknit naunaiqtait talvannga piyakhat angmaffaariami atauttimik havaqatigiiktut ukunanit Munarhiliriyiitkunnit Ilinniaqutliriyiitkunnillu hivumuuriami havauhikhanut ihumaliurutiniklu ihariagiyaq havaqatigiikniq havakvinganit. Atauttimuqtut havaqatigiiktut katimayut ihuarniaqtuq katimaniq talvani Tunngavinga pulaaqtauffaariami.

Sikuurvikmi-piyut ihumamitigut aaniarutilgit unalu nakurudjutimut ikayuutingit naunaiqtauyut Tunngavingani aadlatqiinik uuminnga ikayuutingit avvakhimayut pingahuuyunik iliuraqtakhamiknik piyuq ihariagininnanut:

Tamainni ilihaidjutingit tuniyayuyug tamainnut sikuuqtut atuliqtitaugiami ihumamitigut aaniarutilgit unalu nakurudjutimut unalu tuniyayuyug ukunuuna ayuirhagakhat inmikkuuqtumikluuniit pinahuarutit piyuq inungnut nagliguhukniqmullu ayuitaminik iliurainiq. *Ihumagilluaqtauyut nutqaqtitaunahuarutingit* tuniyayuyut ilanginnut sikuuqtut inmikku katimayumikluuniit inungnut unalu nagliguhukniqmut ayuitaminik piliurniq aadjikutarigiami ihariagiyaayut. *Hivituyumik nutqaqtitaunahuarutingit* ayurhaqtumullu ikayuutingit ayuittiaqtumik tuniyayuyug ikayuutingit unalu Tiiviitikkut-ihumamitigut aaniarutilgit aadlamut takuyaqtuqtauyut mikiumut sikuuqtut ilamiknullu.⁸⁹

Unalu hivayaqtauniq ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit sikuurvikni, ami huuyut kiuyut naunaiqtaillu ihariagininna uuminnga sikuurviit iuharhigiami ihumamitigut aaniarutilgit ilihimaniq, naunaiqhimayug uuminnga "ilihimaniq, ukpiriyanginnik

^{aa} Ayuirharniq ilaliutihimayug ayurhaqtitauniq, kiudjutinga, unalu pitinnagu; inminiiqtittailiniq, nutqaqtitauniq unalu pitinnagu; unalu ayuirharniq ihuaqtumut ihumamitigut nakurudjutimut pinahuarutit, ukunatitut Ukiuqtaqtumi Ittut, Naamaklutit!, unalu Ihumamitigut Munaqtiuyut.

^{bb} Malruuk titiraqhimaniq una tunngavinga tuniyayuyug havakviptiknut; atauhiq uumunnga Ilinniaqutliriyiitkut atauhiqtaug uumunnga Munarhiliriyiitkut.

unalu pittaanginniklu pipkaidjutigiya ilitarininnga, atan'nguyaq unaluuniit pittailininnga uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ayurhautingit.⁹⁰ Inulramiuyut inuit naunaittut apiriyamiknik angiyumik pigiami uumani, uqaqtullu:

“Ihumagiunga inulramiit ilihagtitauyukhaugaluat uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit iliraqtauyukhaugaluallu sikuurviup ilihaidjutinginni.”

“Uqaqpaklugu uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit Nutaqanut sikuurvikmi.”

“Piliurluni sikuurvikmi ittuq uumungainnaq ihumamitigut aaniarutilgit.”

“Sikuurviit akhuuqpiaktukhaugaluat uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ilihimaniq.”

“Naunaipkarlugit piinariaqihimayug inmikmut, ilihapkarlugit ihumamitigut aaniarutilgit sikuurvikmi, kitut nakuuyut kitullu nakuungittut.”

Ihumamitigut aaniarutilgit ilihimaniq ihuaqtukhaugaluat ukunanit Nunavut sikuurviit; kihimi, qanuriliurutingit ukunannga inulramiit apirhuutinginnit naunaiqtait taamnaungittuq. Kiudjutigiya uumunngapirhuutimut, *kinaliqaak uqaqtigivakpatit uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit sikuurvikni*, 97pusantnguyut Inulramiinut kiuyut Iqalungmi angitqut, piyuq uumanna 59pusantnguyut Inulramiinut kiuyut aadlani nunallaat.^{cc} Ihumamitigut aaniarutilgit ilihimaniq pinahuarutit sikuurvikni tunittaaqtuq qaffiuyunik ikayuutingit, unalu atuliqtitaugiami nakuuyumik ihumamitigut aaniarutilgit, akhuuquyut ikayuqtauyukhat pitquhingit, ikikliyuumiriami ilaranarinnga piyuq uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit, ihuarhiplugulu qilaminnaq ilitariyaniq uuminnga ihumamitigut ayurhauitigut uumani inulramiuyut inuit.⁹¹ Angikliyuumiqtuq ihumamitigut aaniarutilgit ilihimaniq sikuurvikni tuniyuqlu pivikhaqautikhamik piliuriami tamna ihumamitigut aaniarutilgit ilihimaninnga sikuuqtitinik,⁹² ittut “nakuuyumik piyut hivulliqpaami ilitariyait taimaa inulramiit atulirumik ihumamitigut aaniarutilgit ayurhautingit.”⁹³

Ihivriqtilluta, tuhaayugut piqalluangittuq ayuirharniq uumani pipkaidjutiuyut ilangit sikuuqtititit ihuarhinahuariami sikuuqtut nakuungittumik pitquhingit ilitarilluangitkaluaqlugu pitquhinga naunaitkutaq piqaruknaqigiami ihumamitigut aaniarutilgit. Sikuuqtititit piqalluanginmat ilihimaniq nakuungittumik mikkuatilluni atuqtamiknik naunaitkutanik “qilaminnaq ulapiqutigiyaayug naunaitkutangat uuminnga ihuittumik tuhalimaiqhuni, ilaayumangittuq, naalangittuqlu, pipkaidjutigiyaait kiugiami imaatuuyumik ‘tuhaalimaiqhuni’.”⁹⁴ Una uuktuutigillaklugu, sikuuqtititit naunaiqniaqta sikuuqtup inmikkuurutinga piuangittuq akhuurutinganik ikayuqtaugiami, pipkaidjutiyaait kiugiami irhinaqtumik, pipkaidjutiniaqta sikuuqtut inmikkuuriami.⁹⁵ Qanuqtut sikuuqtititit kiugumi sikuuqtup pitquhinga “piqarniaqtuq akhuuqpiaktumik, nakuungittumik pilaqutinga nutaraup nanmininnga piyanga iliharvigiyanganik”,⁹⁶ tamna hakugiktita akhuurninnga tunigiami sikuuqtititit piqaqtumik naunaitkutaq uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit.

Tamainni ihivriqtaptiknik, ihumaaluutingit uqaqtauyut ayurhautimut ittut Munarhiliriyiitkunnit Ilinniaqtuliriyiitkunnillu tunigiami ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit sikuurvikni. Ayurhautingit ilitariyaayut ilaliutihimayug pingittuq Ilinniaqtuliriyiitkut pitquyanginnik tunigiami ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit, sikuurvikmi havaktingit ilihimangittut kitkuuyaakhaanik ihumamitigut aaniarutilgit havaktingit ittut nunallaani, Munarhiliriyiitkut havaktingit tuniyaungittut piinariaqihimaniq sikuurvikmut, angirutingalu ihariagiyaayug angayuqqaamiknit sikuurviit ilaliutiliriami sikuuqtunut piqaqtut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit uqumaittut ayurhautigiyaayulluuniit talunga inmikmulluuniit. Taimaa ayurhautingit ilitariyaayut pimmariktumik pigiami tamarmiknut Munarhiliriyiitkut unalu Ilinniaqtuliriyiitkut, naunaittuq piqalluanginmat havaqatigiikniq ukunanit havakvingit uumunnga uqaqtamiknik ihuaqtuq akhuurutaayug naunaiqtuq piyuq tuniqhaininnganik uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit uumunnga inulramiuyut inuit.

Nunavuutim ilihavingani, sikuuqtut ilitariyaungittut inirniriimik kihimi ukiuqalirumiuk ukiuqaqtakhaanik, 19nik. Piyut naunaitkutaq hivulliqpaami katititqayuyug havakviptiknit Ilinniaqtuliriyiitkunnit, uqaqtauyugut taimaa sikuuqtut

---

^{cc} Tamainnut, 67pusantnguyut Inulramiinut kiuyut kiuyait hii apiriyaukmata, kinaliqaak uqaqtigivakpatit uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit sikuurvikni?

ilitariyugaangata sikuurvikmi kinauyuuq ikayuqtauttaaqtuq uumannga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhamik, angayuqqaaminit angiqtauyuuq tuniyauyukhaq aadlamut takupkariami sikuuqtut ikayuutikhamik hilataanit sikuurvikmit, kihimi sikuuqtut avatqumagumiuk 19nit ukiunganik.⁹⁷ Nungutinnagu ihivriuqtaptiknik, tamna Ilinniaqtuliriyiitkut uqaqtait “sikuuqtut aadlamut takuinnarialgit uumunnga uqaqatigiiktumik ikayuqtauyut angayuqqaamiknit angirutiqangitkaluaqluni taimaa qaangirumiuk 16nik ukiunganik.”⁹⁸ Kihimi, una naunaitkutaq aadjikutaringitaa uumunnga naunaitkutaq tuniyut havakviptiknut tamainni ihivriuqtaptiknik ilauyunit, akhuurutauyut naunaipkaqtitauyut, havakvingalu inminik. Unalu, nalunaitkutariniq tuniyut Ilinniaqtuliriyiitkunniit ilaliutihimayuuq nutaaq iniqtirhimayuuq tuniyauyuqlu havakvikmit pitquyauyuuq,^{dd} naunaittumik ihuaqtumiklu uqaqtait angirutinut uqaqatigiiktukhamik aadlamulluuniit takuyakhaanik ikayuutikhamut hilataanit sikuurvikmi piyakhaq angayuqqaamiknit unalu/unaluuniit inirnimmit sikuuqtut.^{ee}

Naunaiqtauyuuq havakviptiknut ilaani angayuqqaangit uqaqvigiyaayut sikuurvikmit angirutikhamik ataliriami nutaraminut inulramiimulluuniit piqaqtuuq ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit, taimaa angayuqqaanga uqaqtukhaq sikuurvikmut uqarniaqtait aigumi. Aadlamik uqaqtauyuuq talvani angayuqqaangit piffaangitkumi sikuurvikmut, tamna sikuurvikmi ikhinnaqtauyuuq angayuqqaangit angirutaittumik, talvuuna, atapkalimaita mikkauvallaq sikuuqtut uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit. Taimailitkaangat, sikuurvikmi havaktingit ihumaginiaqtut munariyakhait tunigiami sikuuqtut uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhamik; ikayuutikhamik piqangittut ayuirharniq tunigiami talvannga pilaqutigiyaait ikaarnimik piinariaalaqihimayut havaamiknut.

Unalluaq, Munarhiliyiyiitkut iliuraqtaa ‘mikkauvallaqtuq’ maligatigut maligakhaq, taimaa nutaraq inulramiyyuqluuniit ataani ittuq 19mit ukiumik kihimi piyait maliktakhangit ihumagiyaayuuq mikkauvallaqtuq pipkaidjutiyuuq nutaramik inulramiimulluuniit piliuriami munarhiliqinirmut ihumaliuriami. Tamna naunaitkutangit ihumagiyaugiami mikkauvallaangittuuq ilaliutiyuuq inulramimut kangirhittaaqtuuq munarhiliqinirmut mamihaidjutikhat tuniyauyut, kangirhiyait pittaqaqtait pipkaidjutinik, tunittaariami tamaat naunaiqtauyuuq inmikniklu angiqtaait munarhimut.⁹⁹

Una uuktuutigiyaayuuq, Nutaaq inulramiilluuniit ukiuqaqtut ataani 19mit inminik aadlamut takuinnarialik nunagiyamiknut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiuyumit pilunilu ikayuutikhamik piqangittumik angayuqqaaminit angirutimik tuniyuuq ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiuyumit ihumagiyaayuuq mikkauvallaangittumik. Uumani Ilinniaqtuliriyiitkut, una aadjikutaa nutaraq inulramiiluniit ilitariyaukpat sikuuqtuuq ikayuqtauniaqtuuq ilauniqmut nunagiyamiknut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit, malikhugu pitqyauninnganut, sikuurvikmi ihariaginiaqtuuq angayuqqaamiknit angirutinganik piliuriami uuminnga ilaliutiniqmik. Talvani nutaraq inulramiyyuqluuniit angayuqqaanginnik ilihimapkaiyumangitkumiuk qinirhiayut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhamik, humiluuniit nutaraq inulramiiluniit pilimaitpat angayuqqaaminit angirutimik, tamna nutaraq inulramiilluuniit pilimaitpat piinariaalaqihimaniq ikayuutikhamik pipkaidjutininnganut sikuurvikmi. Aadlani uqautimut, 15-nik ukiuqaqtuuq ihumagiyaayuuq inirninnguliqtuuq piinariaalaqihimayuuq ikayuutingit munarhimut angayuqqaamiknit angirutaittumik, kihimi atalimaittuuq tahapkununnga ikayuutingit ukunuuna the sikuurvikmi. Ukunuuna inulramiit apirhuut, naunaiqtauyuuq ilangit inulramiit quviagilimaittu apirigiami uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhamik taimaa kinaliqaak uqaqunginmagu kimut. Taimaa inuk uqaqyaungitait kimut angayuqqaanguyumut, ihariagininnga angayuqqaap angirutikhanganik pittaqaqtuuq ayurhautimik inulramiuvallaqatp pittaarninnga uuminnga piinariaalaqihimaniq ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit ukunuuna sikuurvikmi.

Aadlani Kaanatami nunanginnit, uumanilu Alberta,¹⁰⁰ New Brunswick-mi,¹⁰¹ Nova Scotia-mi,¹⁰² Nunatsiaqmi,¹⁰³ Prince Edward Island-mi,¹⁰⁴ uumanilu Saskatchewan,¹⁰⁵ piqaqtuuq havauhikhat pilihaaliqtut, havaktauliqtulluuniit, tunigiami ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit sikuurvikni. Hapkuat havauhikhat naunaiqtait uqaqtamiknik uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit sikuurvikni aadlatqiiqangittut Nunavunmut, ihuaqtumullu kavamatkunniit ikayuutikhamik, hapkut ikayuutingit iliurainnarialik.

^{dd} Aulapkainiqmut Pitquyauyuuq; Ilihainiqmut Ikayuutikhamik Ikayuutingit titiraqhimayuuq Hikutirviani 1, 2018. Ilinniaqtuliriyiitkut naunaiqtait, Qiqaiyarviani 2019, una pitquyauyuuq ihivriuqtauliqtuuq.

^{ee} Inirniit sikuuqtut naunairhimayuuq pitquyauyumit uuminnga “sikuuqtut ukiuqaliqtuuq ukiuqaqtakhanganik, 19nik, aadlanut pigiami naunaitkutaq ikayuriami piinariaalaqihimaniq Ilihainiqmut Pinahuarutit.”

“Wepigiyara **Inuubrammiit** ilihag^{it}**itanyukhaqaluat**

haffuminga **Ihumarlughimanikkut**

atuliqkhaayuuq talvani **Iliharvingni Atuqtayukhaq.**

Ikayuutikhamik ukunanik Nakatait 2, 3, 4, 12, 16, 24, 28-29, uumanilu 39 uumannga Hilaqyuami Katimaqyuaqtit Agiqatiriigut Ihumaqhutainik Nutaqap, uumanilu uqaqtamiknik uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit sikuurvikni, pitquyavut:

1. Munarhiliriyiitkut unalu Ilinniaqtuliriyiitkut havaqatigiiktut naunairiami tamaat aadlatqiinik ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat, ilaliutiyuq tamaat ilihaidjutimik, pilluaqtauyuuq ilaupkaininnga, hivituyuniklu ilaupkainiq tuniyayut Nunavunmi sikuurvinginnut.
2. Ilinniaqtuliriyiitkut naunaiqtait tamaita sikuurvikmi havaktut, ilaliutiyuq *Ilinniarvimmi Inuusilirijiit*, naunaiyainiq uqarhutik ikayuqtiuyut, sikuuqtittiit, ikayuqtut havaktut, atan'nguyallu, piyut ayurnaittunik ihumamitigut aaniarutilgit ayuirhaqniq qanuqtulluuniit ilaliutiliriami nutaqqat inulramiillu ihuaqtumik ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat qanuqtullu ikayuriamiknik taimaa una ilautiniq piliuqtautillugu.
3. Ilinniaqtuliriyiitkut ihuarhiyuq ihumamitigut aaniarutilgit taiguaiurniqmut Sikuurvikmi.
4. Ilinniaqtuliriyiitkut, uqaqatigiikhutik Apirhuiliriyiitkunnut, qilaminnaaq ihuarhiyait angirutinga nutqaqtirutinga ittuq taimaa ilihagut ikayuqtauniaqtut uumannga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat ilitariyayut sikuurvikmi.

Hilaryuami Katimaryuaqtit Agiqatiriigut Pilaarutainik Nutaqap

Nakataa 2: pilaarutinga hapummiutikhanganiq inugluhikniqmut

Nakataa 3: pilaarutinga hapummiutinganiq nakuutqiyauinninga piumaninnganut nutarap

Nakataa 4: pilaarutinga hapummiutinganiq Nutarap pilaarutinganiq

Nakataa 12: pilaarutinga atauhiup qanuqtut ihumagiyangaik tuhaqtauyukhaq ihumagiyayukhaqlu

Nakataa 16: pilaarutinga hiamitiqtailiniqmut

Nakataa 24: pilaarutinga quulitqiyayuumut pittarninnga naunaitkutinga aaniaqtailiniqmut

Nakataa 28-29: pilaarutinga ilihainiqmut

Nakataa 39: pilaarutinga ikayuriami aaniqtaukpat, pimmarluktitaupat, ningaqtakupalluuniit

Iglumikni Ihumamitigut aaniarutilgit Ikayuutikhat unalu Munariyauhimmaarniqlu

Piqalluanginmat ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit Nutaqqanut Inulramiinullu Nunavunmi hivuliqtittauyuq uqaqtamiknik nuiyuq ihivriuqtilluta. Unalluaq, piqanginmat ihumamitigut aaniarutilgit igluqpak Nutaqqanut Inulramiinullu Nunavunmi, itquumaninngalu inulramiit Nunavummiut aadlamut takuyaqtuquyauvaktut nunavunmiutaungittumi uumunnga piinarialeqihimaniq ihuaqtumut mamihaidjutikhat, uqaqtauyuq uuminnga akhuurutauyut tammaiyait nutaap ihumamitigut aaniarutilgit havakvinganit.

Ittut kaantrakhat uumunnga nunavunmiutaungittumi aaniaqtailiniqmut ikayuutingit avikturhimayuni nayugauyut akiliqpagainnait tahapkuat ikayuutingit angiqtauuyut titiraqhimayumi *Kaanatami Aaniaqtiliniqmut Maligangani*. Amigaittut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit pingittut Maligamut, talvuuna, naunaiqhimangittut hapkunani kaantranganit. Munarhiliryiitkut uqaqtait piqariami atauhiqmik Ihuarhaqhimayut Tunidjutikhaq Angirutinganik (SOA) atauhiqmut nunavunmiutaungittumi ikayuqtiuyumit iliuraqhimayuy taimaa lidjiruvia 2015mit, pipkaidjutikmat Apirhiyut Tukhiutikhamik (RFP) havaanga. Kihimi, una angitutinga naunaingitaa inikhaqarniaqtuq piinarialeqihimayut Nunavut Kavamatkut atuqtakhaanik. Unalu, Havakvinga uqaqtaalu ilaliutyait ikayuutingit malruuknik nunavunmiutaungittumi iglumikni mamihaidjutikhat mamihaidjutikhat tuniyauyut ukunuuna inmiknik-tunngavinga kaantrangit.¹⁰⁶ Ihivriuqtaptiknit, naunaittuq pidjutinga havaktitauyuq Munarhiliryiitkunnit ihuangittumik katimayut piumaninnganut uumunnga nunavunmiutaungittumi ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit Nutaqqanut Inulramiinullu, Nunavut ikayuqtiuyut naunaiqtait nunavunmiutaungittumi mamihaidjutikhat inulramiinut ittuq “pilimaittuugaluaq”¹⁰⁷ unaluuniit “pilimaittuq”¹⁰⁸ uumunnga piinarialeqihimaniq.

Ihivriuqtivut havaktauliqtuq, Munarhiliryiitkut uqaqtait nutaq Apirhiyut Tukhiutikhamik iliuraqtauuyut ikikliyuumiriami ittuq qanurittaakhaanik unalu Apirhiyut Tukhiutikhamik pilluarhimayut apirhiyauyuq nutaraq, inulramiit, inirningillu ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit.¹⁰⁹ Taimaa iliraininnga uumunnga Apirhiyut Tukhiutikhamik nakuuyugaluaq, naunaingitaa ayurhautinga uumani piinarialeqihimaniq ikayuriami ihuarhaqtauniaqtuq. Tuhaanginnaqtavut ayurhautingit tadjat atuqtainnik taimaa ikayuqtiuyut havaqatigiiktuq piinarialeqigiami nunavunmiutaungittumi mamihaidjutikhat inulramiinut ikayuqtaunahuat. Naunaiqtauyuq ikayuqtiuyut imaatut piyukhat “nakuugiyaugiami uqaliquhuni”¹¹⁰ itiqtirninnga nutaramik inulramiimikluuniit uumunnga nunavunmiutaungittumi pinahuarutit, atulirumilu inuup ilaupkaininnga ikayuriami taimailurumi. Atauhiq ilauyuq uqaqtuq, “Qaniqtukhauyutit nakuuqpiagtumik talvannga ikayurniaqtaait”¹¹¹ uqaliraigumi pinahuariami piinarialeqihimaniq uumunnga aaniarvikmi ittuq ihumamitigut aaniarutilgit pinahuarutit hilataanit nunavunmi. Ilaani ikayuqtaunahuaqtamiknik, ilauyut ihivriuqtiptikni naunaiqtait Nutaqat Inulramillu qilamiuqtuqalirumi taaktiliqiyukhat hilataanit nunavunmit unalu “ihumagiyuq kinaliqaak nagliguhukniaqtuq”¹¹² taaktiliqinahualirumi. Hapkunani ikayuqtaunahuaqtamiknik, ihuarhidjutyukhat inulramiinut tingmigiami qilamiuqtuqalirumi taaktiliqigiami. Talvuuna, uvattiagunurumi, aqagunurumiluuniit, naunaiyainiaqtut. Talvannga, quulitqiyauninnga inulramiip ihumamitigut aaniarutilgit ayurhautinga piqarniaruknaqhiyut mikhiyuq, taimaa nutaraq inulramiyyuqluuniit aniinarialeqiniaqtuq takuyauhimaittumik mamihaidjutikhamikmulluuniit ihumaliuqtauhimaittumik. Tamna inulramiq angilrainnarialik nunamiknut piittumik aadlamik ikayuutikhaanik, taimaa atuffaarmilugu ayurhautigiyaraluanganik. Ahiniitilluni nunavunmit mamihaidjutikhat avaliiittuq atuqtakhait inulramiinut Nunavummiut, qanuraaluktut ihumaaluutiniq pipkaidjutyuy ahinungaugiami nunavunmit uumunnga mamihaidjutikhat pipkaidjutiniaqtaa ilanginnik aaniarutiluarutyauyuq. Ahiniitilluni nunavunmit, “Inuit atuqpaktut pitquhimiknik uqauhimikniklu ayurhautinik, taimaa aaniarviliaqtunut kangirhiyaungittumik, ihumagiyauhuiqtauuyumik, ihuittumiklu pipkaidjutyuy.”¹¹³ Uqaqtauyuq “amigaittut Nutaqat iglumikni mamihaidjutikhat ilirainiq ikikliyuumiqtuq angayuqqaamiknut uqaqatigiamikni”,¹¹⁴ talvuuna aadlauyuq qitqanut havaanganut ilamiknit piyait inungmiuqatigiami.¹¹⁵ Unalu ayurnaqtuugaluaq inulramiq ahinungaugiami ilamiknit nunamiknillu mamihaiqiaqturiami, ayurnaqtuq utiffaarumi talvannga mamihairuirumi.^{ff}

^{ff} Ikayuqtauyuq havakvikput inmikkuq ikayuutikhamut havaanganit

Piqanginninnga ihumamitigut aaniarutilgit igluqpak Nunavunmi Nutaqqanut Inulramiinullu pipkaidjutiya ikayuqtiuyut, akhuuqtaulluaqtumik, Nutaqat Inulramillu, ayurhaqtut, taimaa iglumikni mamihaidjutikhat ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit ihariagiyaupata. Tamainni ihivriuptaptiknik, apirihiyut akhuuqumik ihumamitigut aaniarutilgit igluqpak Nutaqqanut Inulramiinullu piliuqtauyuuq, ikayuriami “tamarmik ikayuqtaunahuat aaniarvingillu.”¹¹⁶

Taimaa una ihivriurut piliqtuq, Ministauyuuq Munarhiliryiitkunnut iliuraqtaa katimadjutikhamik⁸⁸ *Naittuik Taiguagakhaqmik: Pirailailaqitjutit Quglukniqmullu Mamihaidjutikhat Nunavunmi* Maligaliurvikmi, tuniyut naunaitkutaq uumunnga “pinaruknaqhiyumik, ikayuutikhat ihariagiyauyut talvannga piyakhallu tunigiainm nunavunmi pirailailaqitjutit quglukniqlu mamihaidjutikhat iliuraqhimayuuq Inuit pitquhinganut ikayuutikhamiklu mamihaimmaaqaqniq mamihaidjutikhamiklu Nunavunmiutanut.”¹¹⁷

Atauiyuuq kitunik piyaxhat tuniyauyuuq taiguagakhami ilaliutihimayuuq Nunavut Mamihaivik, ittukhaq Iqalungmi, tuniniaqtuq iglumikni mamihaidjutikhat mamihaidjutikhat pinahuarutit unalu ikayuutingit ipirailailaqitjutimut unalu quglukniqmut mamihaidjutikhat taimaa 256 Nunavummiunut atauhiqmi ukiumi. Ikayuutingit qanurittaakhaaniklu aturiami ihuarhaqhimayumik quglukniq unalu mamihaidjutikhamut, ilitariyauyuuq naittumi taiguagakhami, ilaliutihimayuuq “hakugiktittiyuuq qanuriliurninnga talvannga munariyauhaurumik ukunuuna hivituninnga ikayuqtaunahuat munariyauhaurumik ikayuutingit ukunuuna Nunavut Mamihaiyinga, unalu ikayuqtuq ikayuqtaunahuanut tamainni Nunavut nunallaanit talvannga ilauninnganit mamihaidjutikhat pinahuarutit tuniyauyuuq Nunavut Mamihaiyingani.”¹¹⁸ Hapkuat pinaruknaqhiyut ikayuutingit piyut hivayaqtaugaangata ihivriuqtillugu ihuarhainiqmut talvannga piyaxhat ikayuutikhamiklu Nutaqqanut Inulramiinullu utiffaarumik nunamiknut, talvuuna, akhuuquyauyut. Kihimi, nutaami pidjutinganit una piumayait tuniyuuq ayurhaurumik ikayuutimikni tahapkununnga Nutaqat Inulramillu ihariagiyauyut ingittut ipirailailaqitjutit, taimaa taiguagakhaq uqaqtaa uuminnga:

Tugaaqtauhimayut inuit nunavunmi ipigalaingnikkut uvalu quglukhimanikkut mamitingniq tapkua *inuit atuqhimayut ayuqhautinik aangayaaqtungnikkut*, ilauyut inimngniq uvalu higaalungnik atuqtut, kitut pidjutiaqtut aangayaaqnaqtunik atungniitigut ayuqhautinik piqangitutik iqayaiyangnikkut piumaningmik. Taimaali atungniaqtut qanuqli ayuqhautigiliqlugit inmi (havaangilutik, piqatigiingnikkut, maligaliqiliqlutik uvalu inuuhiqattiaqnikkut auladjutinun) uvaluunin ilamingnun uvalu nunamingnun. Ukua kivaqtauyuuq ilauyut hingaiyat, inulgaminiluat, inulgamiillu.¹¹⁹

Ilagiyangani taiguagakhap uqaqtuq ukununnga ihariagiyauyut Inulramiinut, naunaiqtayuuq, “Iglumikni mamihaidjutikhat Nunavut Mamihaiyinga piqaqtuq tunigiainm igluqpaknik ayuitamiknik tamarmikni quglukniqmut unalu pirailailaqitjutit ikayuriami ihuarhigiami tamna mamihaidjutikhat ihariagiyauyut inulramiinut. Talvuuna, ihumaliurhimayuuq tamna Nunavut Mamihaiyinga tuniniaqtuq iglumikni mamihaidjutikhat mamihaidjutikhat ikayuutikhaq inulramiinut.”¹²⁰ Una ittuugaluaq nakuuyumik piyaxhaq tunigiainm ikayuutingit inulramiinut nunavunmi, akhuurutayuuq igluqpak ikayuutikhamik tamaat qanurittaakhaanik uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ihariagiyauyut Nutaqqanut Inulramiinullu, mamihaidjutikhainnaungittumik uumunnga pirailailaqitjutit quglukniqmulluunniit. Tamainni ihivriuptaptiknik, apiriyut uuminnga “atauhiqmik-nutqarvilik ikayuutikhamut inulramiinut”¹²¹ talvani qaffiyut ikayuutikhat piinarilaqihimaniaqtuq talvani, unalu angikliyuumiqhimayuuq piinarialaqihimaniq uumunnga aadlatqiinguyut ikayuutingit, unalu ihumamitigut aaniarutilgit, ukpiriyamiknut, pitquhinga, unalu uqaqatigiiktumik ikayuqtauyut ikayuutingit.

Naittumik taiguagakhaqmi, atauiyuuq pilluarutinga ihuarhaqhimayumut pirailailaqitjutit unalu quglukniqmut mamihaidjutikhat naunaiqhimayuuq talvai ilamiknut piyauniaqtuq unalu ilamiknut ikayuqtauyumik, naunaiqlugu tamna, “Ilamiknit piyut piplutik ikayuqtauyuuq ukununnga Inuit ihumagiyanganit talvani naunaiqniaqtaa inuk

---

⁸⁸ Hikutirvia 8, 2018

ilauqatigiiktumik, nunallaani ilauniq qangaraaluknitniklu atuqtamiknik qinirhiagiama ikayuutikhamik ilamiknit mamihaiyuq.¹²² Aadjukutariyaaniklu, ihivriuqtilluta, apiriyuq uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit igluqpak nunavunmi naunaiqtauyut uqaqtamiknik akhuurninnganik ilauniq ilamiknut, atauhiq inirniq uqaqtaa “Nutaqat ahinunngaqhimayukhat [uqaqtaminik] nunagiyangit ilagiyangillu piinariaqihimaniqmut ikayuutingit talvunga ayurnaittumik inungnut pilaarutinginnik!”¹²³ Aadla ilauyuq uqaqtaa, “Ihumamitigut aaniarutilgit pinahuarutit ilaupkaiyuq angayuqqaangit tamaitalu ilamiknik ihuarniaqtuugaluaq,”¹²⁴ taimaa pingahua ilauyuq uqaqtaa, “Piqangittuq ikayuutikhamiknik ikayuriamikni tamarmik nutaraq ilangillu atuqtut uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ihumaaluutigiyauyut.”¹²⁵ Ihumamitigut aaniarutilgit igluqpak nunavunmi angikliyuurniaqtaa pivikhaqautikhaq ilamiknut ilaugiamikni munaritillugit nutaqqangit; una akhuurutaulluaqtuq ihumalirumi angayuqqaangit “ihariagiayuyut timimitigut, ihumamitigut, nagliguhukniqmut ukpiriyauninnganullu pivallianiq nutaramiknut.”¹²⁶

Taiguagakhama ihumagilluaqtayut uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit unalu ihumamitigut aaniarutilgit Kaanatami, naunaiqtauyut “amigaittut munaqtiuyut ihumagiyut ilaupkaihimangittut, hugihuiqhimayut uumannga ihumamitigut aaniarutilgit, ihumamitigut aaniarutilgit unalu ipirailaaitjut piyut Kaanatami. Taimaa, hapkuat aadjikkiikumik ilamiknit ilauyut ilaani tunivaktut amihumik munariniq ikayuutikhamiklu inungnut inuuyut uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit.”¹²⁷ Akhuurninnga ilamiknit ilauniq taimaa inminiirahuaraluaqtumut naunaiqtauyut uumani 2015 Tuqungayunik Ihivriuqtinga Inminiiqnahanut,^{hh} atauhiq apirhuqviki tuhaayut pitqutigiyanig ittuq, ilagiyanganik, taimaa:

GN-kut aadlangurlugit Ihumamitigut aaniarutilgit Maligaq pipkaidjutigiama ilagiyangit uqaqatigiama qilamiuqtumiklu ilaugiami inminik pinahuaraluarumi humaangittuq ukiunga inuup inminik pinahuaqtuugaluaq. Una ihuaqtumik piyukhaugaluq, ihariagiayuqlu Ihumamitigut aaniarutilgit havaktut piyukhaq ayuirhaqniq naunaipkaffaarluni piliunginnariama aaniqnaittumik ihumaliurutingit pilunilu uqaqatigiikhutik ikayuqtut uumunnga ilagiyangit ittuq. Una nutaaq atuliyuyuyut ilaupkaiyuq ilagiyanganik ikayuutiniq ayuirhaffaarniqmut aadlangurlugulu naunaipkainiq amigaitqiyuyumut ilagiyangit nunamiknullu ilaupkainiq piluni.¹²⁸

Aadlamik pitquyuyuyut apirhuqviki tuhaayunit 2015mi 2015 Tuqungayunik Ihivriuqtinga Apirhuut uumunnga Inminiiqtunut pitquyuyut piliurninnganut “talvannga piyakhaq atuqtakhangit inungnut inminik pinahuaqtuugaluyunut Qitiqqauyarviani 2016.”¹²⁹ Ilaukmat ihivriuqtaptiknut, apiriyaaqut Munarhiliriyiitkut piqarumi piyakhat ittuq maligiama pitinnagu, uumaniluuniit, aaniarvikmit anigumi inuulrammiq naunaiqtauyut inminiiqtauniqmut ihumalirumi. Havakvinga uqaqtait piqangittuq titiraqniq uqaqtuq uumunnga, naunaiqtauniaqtuq tautuktuuyaqtamiknik ihivriuqninnga uuminnga *Ihumamitigut aaniarutilgit Maligaq*.¹³⁰

Ilauyut ihivriuqtiptikni uqaqtait akhuurninnga talvannga takuyaqtuqtauyukhaq, ukununngalluaq, Nutaqanut Inulramillu piyut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit. Una uuktuutigillaklugu, kiudjutigiama uumunngapirhuutimut, ihumaaluutiqaruvit uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit uumunnga Nutaqat Inulramillu Nunavunmi, naunaiqlugu hivulliqpaat ihumaaluutigiyarnik, atauhiq inirniq uqaqtaa, “Talvanga piyuinmata mikiumit mamihaidjutigaangata”,¹³¹ aadlattaq uqaqhuni, “Inulramiit piqaqtut ihumamitigut aaniarutilgit ihumaaluutinik Iqalungmungautiyuyut naunaiqtaugiamikni, naunaiqtauyut atauhiqmik angilraqtiffaaqtauplutik kihimi talvannga naunaiqtitauyuittuq.”¹³² Nunavunmi ihumamitigut aaniarutilgit iglumikni mamihaidjutikhat mamihaidjutikhat ukununnga Nutaqat Inulramillu iniqtitauyukhaq ihuarhaqhimayumik munarihimmaarninngaⁱ uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit tamainni nunallaat, tahapkunaunginainnut talvani igluqpaqatqumik.

---

^{hh} Una ihivriuqtauyut Nunavunmi.

ⁱ Munarihimmaarninnga ihumaliurutauyut ilaupkaiyuq hunavalukmik naunaiqtaait munariyaillu aaniarviliqtut taimaa hivituyumit katitirihimayut aaniaqtailiniqmut ikayuutingit piyut tamainnut pidjutinut unalu hivituninnga munariniqmut.

'Ilaqiiktut

atautti miigiaqagtut

avik tauhimaitu mik."

Ikayuutikhamikni Nakatainnit 2, 3, 4, 6, 9, 12, 16, 19, 24, 25, 30, uumanilu 39 uumannga Hilaqyuami Katimaqyuaqtit Agiqatiriigut Ihumaqhutainik Nutaqqap, ataani lu uqautigiyanganit iglumikni mamihaidjutikhat ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit munarihimmaarninngalu Nutaqqanut Inulramiinullu, pitqutigiyavut hapkuninnga:

5. Munarhiliryiitkut naunaiqtait kaantraktait piqaqtumik piyait ikayuutikhamik ihariagiyait piliurhimayut hilataanit nunavunmit ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat nutaqqanut inulramiinullu talvani hapkuat ikayuutikhat tadjia pilimaitait Nunavunmi, unalu naunaiqtait nutaqqat inulramiillu piyut Ihuaqtumik talvanngaanit munariniq takuyaqtuqtakhaqlu utiffaarumi nunamiknut.
6. Nunavut Kavamanga piliuqtuq nunavunmi nayuganga tuniyuq nayuqtunut ihumamitigut aaniarutilgit treatment nutaqqanut inulramiinullu, ilaliutiuyuq, kihimi kikliqangittumut, ihumamitigut aaniarutilik, ihumailiqtuq, pitquhinga, unalu uqaqatigiikhutik ikayuqtut ikayuutikhat. Hapkuat ikayuutikhat ilaliutiyaakhaugaluat ilagiyangit ilauniq mamihainiqlu iliuarahimayukhaq inuit ilihimaninnganut, pitquhinganut, angayuqqaangurniqmullu ayuirhainiqmut.
7. Munarhiliryiitkut iliuraqlugu Atuliquyauyuq iii(4) uumanilu iii(5) uumannga 2015 Ihivriiqtuiyuq qanuqtut inuk tuquttuq Ihivriuqniinnga Inminik Piyumut, iliuraqlugulu hapkuat Atuliquyauyuq piyut inminik pinahuaqtuq unalu inminik pinahuaraluarniq. Hapkuat Atuliquyauyuq qanurittaakhaanik, ilagiyanganit, tamna Nunavut Kavamanga,

Pitquyainnik iii(4)

Piliurluni takuyaqtukhaqlu maliktakhangit inungnut inminik pinahuaqtunut Qitiqqauyaqviani 2016.

Atuliquyauyuq iii(5)

Aadlangurlugit *Ihumamitigut aaniarutilgit Maligaa* pipkaidjutigiami ilagiyangit uqaqatigiami qilamiuqtumiklu ilaugiami inminik pinahuaraluarumi humaangittuq ukiunga inuup inminik pinahuaqtuugaluaq. Una ihuaqtumik piyukhaugaluq, ihariagiyuqlu Ihumamitigut aaniarutilgit havaktut piyukhaq ayuirhaqniq naunaipkaffaarluni piliunginnariami aaniqnaittumik ihumaliurutingit pilunilu uqaqatigiikhutik ikayuqtut uumannga ilagiyangit ittut. Una nutaaq atuliquyauyuq ilaupkaiyuq ilagiyanganik ikayuutinin ayuirhaffaarniqmut aadlangurlugulu naunaipkainiq amigaitqiyayumut ilagiyangit nunamiknullu ilaupkainiq piluni.

Aadlamiklu atuliquyauyuq iii(5), aadlamik pitquyavut ilaliutigiami kitumik piimayuuq himmautinga inirniq taimaa ilagiyangit ihumagiyaukpat ihuangittuq.

Hilaryuami Katimaryuaqtit Agiqatiriigut Pilaarutainik Nutaqqap

Nakataa 2: pilaarutinga hapummiutikhanganic inugluhikniqmut

Nakataa 3: pilaarutinga hapummiutinganic nakuutqiyauninnga piimaninnganut nutarap

Nakataa 4: pilaarutinga hapummiutinganic Nutarap pilaarutinganic

Nakataa 6: pilaarutinga inuugiami angikliyuumiriamilu

Nakataa 9: pilaarutinga hapummiutikhanganic ahiniingigiami angayuqqaaminit

Nakataa 12: pilaarutinga atauhiup qanuqtut ihumagiyangaik tuhaqtauyukhaq ihumagiyauyukhaqlu

Nakataa 16: pilaarutinga hiamitiqtailiniqmut

Nakataa 19: pilaarutinga hapummiutautigiami tamainnit ningaaniqmut

Nakataa 24: pilaarutinga quullitqiyayumut pittaarninnga naunaitkutinga aaniqtailiniqmut

Nakataa 25: pilaarutinga ihivriuriami mamihaidjutikhat munariyayumi

Nakataa 30: pilaarutinga aturiami atauhiup nanmininnga pitquhinga, uqaahinga, angaadjuvinganiklu

Nakataa 39: pilaarutinga ikayuriami aaniqtaukpat, pimmarluktitaupat, ningaqtakupalluuniit

Ihumamitigut aaniarutilgit Havakvinga

Nutaqat inulramiillu qinirhiayut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit piyukhaugaluat quulitqiami qanurittaakhaanik ikayuutimik ihuaqtut tuniyaugangat aaniqtailidjutingillu hivuliqpaami, hivulliutiyakhallu, ihumagiplugit. 27pusantnguinnat uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit-piyut havaangit^{jj} Nunavut Kavamangani inuniktittuq havallakaffuktunit ihivriuqtilluta, 25pusainnait tamaita ihumamitigut aaniarutilgit-piyut havaangit inuniktittut Nunavunmiutanit Inuit,^{kk 133} arlingnaittuq Nunavuutim akhuraaluk ihariagininninga naittumik piyut himmautinganik munarhitkunnit¹³⁴ uqaqtauyuuq havakviptiknut piqariami akhuraaluk pilaqutimik havaanginnut piyainnik. Kiudjutingit inulramiinit apirhuutit naunaiqtauyut tadjakaffuk unalu aadlanguqtittullu havaktingit ihumaaluutigiyayut uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit, atauhiq inulramiq uqaqtuq, “[unaguqtunga] naunaipkaigiamni taimaa taimaa nutaanut inungnut.” Tamaita pingahuuyut inirniit apirhuqtauyut ilitariyayut una atauhiyuuq quulitqiamik ihumaaluutalik uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutit nutaqqanut inulramiinullu Nunavunmi

Naunaiyainiqmik qiniqtut ikayuutit unguhiktumi nunallaani, uqaqtauyuuq:

Taimaa ikayuqtiuyut nunallaamungayut aadlangayut, una pipkaidjutittaaqtuq piiqtauyuuq inmikmit ikayuutit taimaa inungit piyukhayut nutaaq inuk kangirhingitait qanurittaakhaanik, ukpiringitainnik, ilihimangitaiillu ilitqhinginnik—tamarmik nunallaat ikayuutikhallu tuniyayut kitkunnut inungnut. Amihumik tuhaavaktugut inungit tuhaagakhanik nutaamik inungmik uuminnga, “Mamiana, ayuirhaqtitakhavut kinaliqaak taja!” Pipkaidjutittaaqtuq ihuangittunik ikayuutikhamut—nakuunginniaqtuq ihuarhidjutaukpat, kihimi nakuungittut taimaa ikayuutikhat ingattarumi.¹³⁵

lidjivurviani, 2018, Munarhiliriyiitkunnit uqaqtut atauhiq malrukmut ihumamitigut aaniarutilgit unalu ipirailailaqtut (MHA) ikayuqtiuyuuq havaangit tuniyauniaqtut tamarmiknut nunallaanut Nunavunmi ihuarhigiami ayurhauzinga inungnut unalu ihumamitigut aaniarutilgit munarhit.¹³⁶ Talvani naunaipkaidjutingani, Tukimuaqtiuyuuq uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit and Ipirailailaqtut uqaqtut, “Huna nakuutqiyauniaqqa kinamik piqarupta nunaptikni ilihimagumi (ahinit qaingitkumi) ilihimayainniklu nunallaap ihariagininningit, taimaa nakuuyumik pigiami ihumamitigut aaniarutilgit unalu ipirailailaqtut ilihainiq.”¹³⁷

Naunaipkaininninga MHA ikayuqtiuyut havaktingit piqaqtuq mikhigiami ahinit qaiyut uumannga ihumamitigut aaniarutilgit havakvinga Nunavunmi angikliyuumiqtillugu pusantnga Nunavunmi inuinnait havaktut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiuyut havaanik, hapkuat havaakhat inuniktitauyukhaq nunamiknit, inuktitut uqayuktumik, Inuit.¹³⁸ Naunaitkutat piyait Munarhiliriyiitkunnit¹³⁹ uqaqtuq ikikliyuumiutigiami ayurhauzingit havaktiliriya MHA ikayuqtiuyut havaktingit, pipkaidjutiuyuuq piqarniaqtuq mikiumik piyakhangit ilihainiqmut ayuitamiknikluuniit, ihariagiayuyuuq havaamini ilihainiqmut ihumamitigut aaniarutilgit unalu ipirailailaqtut tuniyauniaqtut pipkaidjutiuyunut uuktuqtunut. Hapkuat ihumaliurutingit aadjikutariyut uumunnga Nakataa 23mi Nunavut Angirutingani, uqaqtut angikliyuumiqtumut Inuit havaakhaq kavamatkunnit.¹⁴⁰ Kihimi, humaangittuq apirhigumi ilihainiqmut ayuirhagakhat Munarhiliriyiitkunnit amihumik taimaa aippaanganit, tamna titraq inirhimaihimmaaqhimayuuq unalu ilihaininninga tuniyaungittuqlu. Una ilihainiqmut akhuurutayuuq naunairiami MHA ikayuqtiuyut havaktingit ikayuqtauyut iniqtiriyaamikni havaangit nakuuyumik.

Nunallaani piqaqtuq amigaitqiamik atauhiqmit MHA ikayuqtiuyuuq, ihumagiayuyuuq ihumagilluaqtangit havaamiknik aadlanguniaqtuq piyuuq nunallaap ihariagininninganik havaktullu ayuitamiknik.¹⁴¹ MHA ikayuqtiuyut

^{jj} Tamaitaungittut ihumamitigut aaniarutilgit-piyut havaangit Nunavut Kavamangani ikayuqtiuyut.

^{kk} Hapkuat pipkaidjutayut naunaitkutanik Tattiaqnaqviani 2018, ilaliutiyuuq havallakaffuktunit, havallakluni, ihariagiayulirumilu havaktingit

havaktingit ihumagiyauyuq tunigiami ikayuqtiuyut havaktingit ihumamitigut aaniarutilgit havaangit ikayuutikhallu munarhiliaqtunut unalu havaqatigiiklutik munarhitkunni havaktunut unalu nunallaani timiqutigiyangit atuliqtitaugiami ihumamitigut nakurudjutinganik.¹⁴² Una uuktuut kiuyuq ihariagininnanut tamarmikmut ayuittiaqtup ikayuqtingit^{ll} unalu ayuittiaqtut^{mmm} uumani ihumamitigut aaniarutilgit havakvinga Nunavunmi. Tadja, ayuittiaqtup ikayuqtingit nunavunmi havaktut uumani aadlatqiinik havaat atingit. Uqaqtauyuuq havakviptiknut aadlatqiik havaat atingit atuqtauyut, unalu aadlatqiit kitumut tahapkuat havaangit uqaqtukhat, piliuqtuq ulapiqutimik pipkaidjutiyuqlu ilanganik ayuittiaqtup ikayuqtingit mihigiyut ikayuqtauyuitut havaamikmini.¹⁴³

Angikliyuumiqtaa pittaarninnga ihumamitigut aaniarutilgit-piyut, ilihainiqmut pinahuarutit Nunavut Ilihariaqpaallivikkut (NAC) akhuuqugiame iniqtirninnga ayuittiaqtuq atingit, ikayurniaqtaalu angikliyuumiriame qaffiuyut Nunavunmi Inungit havaaqaqtut uumani ihumamitigut aaniarutilgit havakvinga. Taimaa NAC qanga tuniyauyut nalunaitkutamik ihumamitigut aaniarutilgit, una pinahuarut nutqaqtitauyuuq 10nik ukiunik. Naunaitkutat piyait NAC-kunnit uqaqtait taimaa Munarhiliriyiitkunnit akiliqtut malruunik tuniqhainiqmik pinahuarutimut, NAC maniqanginmata uuktuutigiffaariamikni pinahuarutinga aadlamik investment is needed to update the ayuirhagakhat.¹⁴⁴ Piqangittuugaluaq ayuittiaqtuq, ihumamitigut aaniarutilgit ilihainiqmut pinahuarutit tuniyauyut nunavunmi, piinarialik ihumamitigut aaniarutilgit-piyut ilihaidjutit Ulaasiliqiyiitkutigit Nalunaitkutanganik pinahuarut unalu Nalunaitkotalik Ihivriunqniq Hunavaluknik Ukiuqtaqtumi Munarhiliqiniq.¹⁴⁵ Ihivriunqniq uuminnga ilihainiqmut ihariagiyait havaamut qanurittaakhaanik havaakhamut uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit ayuittiaqtuq uqaqtaa Ayuittiaqtuq Ulaasiliqimik havaalik ihariagiyauyuq,¹⁴⁶ taimaa ihumamitigut aaniarutilgit munarhiⁿⁿ ayuitakhangit uuktuqtup atiliurhimayumik ihumamitigut aaniarutilknut munarhiuyuuq atiliurhimayuqluuniit munarhi, nalunaitkotalikmik uumani ihumamitigut aaniarutilgit.¹⁴⁷ Hapkunannga ilihainiqmut piqaqtukhalgit, naunaitkutainnaa pinahuarut atiliurhimayumik munarhingurumi tadja tuniyauyuq nunavunmi.

Ayuittiaqtuq ihumamitigut aaniarutilgit ilihainiqmut pivikhaqautikhat piliuqtauyut Nunavunmi tunittaaqtuq qakugu ikayuqtiuyut ilihainiqmik iliuraqhimayuuq nakuutqiami aturninnganik, naunaiqtillugu, inungit, ilihaidjutingit, uqauhingit, maniliurninnga, unalu kavamaliqinirmut qanurittaakhaanik atuqtauyut Nunavummiutanit tautukuuyaaqhimayut ayuirhagakhanginni. Ayuittiaqtuq nalunaitkutingit pinahuarutit ilihainiqmi, munarhiliriniqmi, maligangalu piinarialik Nunavunmi havaqatigiikhutik qablunaat nunagiyangani ittumik ilihainiqmut iliharviit. Una aadjikutaa uuktuut qinirhiayukhaugaluaq ukununnga ayuittiaqtuq nalunaitkutingit pinahuarutit ihumamitigut aaniarutilgit havakvingani. Iniqtirninnga ayuittiaqtuq ihumamitigut aaniarutilgit ilihainiqmut pinahuarutit Nunavunmi, pidjutauyuuq ayuittiaqtup ikayuqtinga ilihainiqmut tamna Munarhiliriyiitkunnit ihumagiuq tunigiami, tuniniaqtuq angitqiamik pivikhaqautikhat inulramiinut Nunavummiut pigiamikni ihuatqiamik ikayuutikhanik, talvani, ihuaqtunit inungnit.

Kitut ihumamitigut aaniarutilgit-piyut ilihainiqmut or education pinahuarutit Nunavunmi ilaliutiyakhaugaluaq nutaraqmik inulramiimiklu ihumamitigut aaniarutilgit ihumagilluaqtuq qanuriliurutinga ihumagiyakhaa akhuurutigiyauyuq havaaq ilagiiktut piyakhait taimaa “qarrittitaqtuq ilihimaniq nutarmiknik ikayuutauyuuq naunaiyaininnganut mamihainiqmullu havaanginnut”.¹⁴⁸ Una akhuurutauyuq qaffiuyunut huuq piyuq, hapkuninngalu:

---

^{ll} Ayuittiaqtup ikayuqtinga ayuirhaqhimayuuq ikayuqtiuyuuq ikayuqtuq ayuittiaqtumut. MHA ikayuqtiuyut havaktingit inniaqtuq uumunnga ayuittiaqtup ikayuqtinganut.

^{mmm} Una uuktuutigillaklugu, ihumamitigut aaniarutilgit munarhit, ulaasiliqit, unalu ihumamitigut aaniaqaqtut taaktingit

ⁿⁿ Taiyauyuugaluaq ihumamitigut aaniaqaqtunut munarhiuyut, akhuurutauyut naunaipekaiyiyut

- Itqurnarutauyuq 70 pusan uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ayurhauingit aaniarutingillu pilihaaliqaktut nutaraupluni inulramiinguliqhuniluuniit.¹⁴⁹
- Itqurnarutauyuq mikitqianguyyuq 20pusantmik nutaqat inulramiillu ayurhaqtitauyuq ihumamitigut aaniarutinit piniaqtut ihuaqtumik mamihaidjutikhamik.¹⁵⁰
- 30pusantnguyut nunavuutim amihuuninngit ataani ittut ukiuqaqtunik 15, 40pusantnguyuktut ataani ittut 19mit ukiunik.¹⁵¹
- Qitiqauyaqvia 1, 1999, uumanilu Ubluirviani 31, 2017, amigaitqiyauyuq nampanganik 545 Inuit tuquttut inminik pikmata — 62pusantnguyut — ataani ittut ukiulgit 25.¹⁵²
- Inulramiit atuqpaktut qilamiuqtumik ihumamitigut aaniarutilgit timimiknilu aadlangurniq inirnit, pitqutigiyait tahapkuat ikayurahaqtait nutaqat inulramiillu munariyakhait nutaramut inulramiilluuniit angikliyuumiutinga.¹⁵³ Una uuktuutigillaklugu, aturninnga “nakuuniaqtut mamihaininnganut inulramiinut in’ngummakniq nakuulimaittuq qayangnaqluniluuniit nutaqqanut inulramiingunngittillugit.”¹⁵⁴

Inulramiit ilaayut ihivriuviptiknik apiriyut ihuaqhaqhimayumik angikliyuumiqhimagumiklu ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat ihuaqtut nutaqanut inulramiinullu. Arlinnaittuq tuniyuq ilanganik uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit-piyut havakvinga akhuuqtut ikayuriamikni nutaqat inulramiillu nunavunmi 5pusainnauyuq¹⁵⁵ ihivriuqtillugit.

Apiriyugaangat huna piliuqniaqtaa ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat nutaqanut inulramiinullu nakuutqiamik Nunavunmi, inulramiit uqaqtamiknik ilaliutihimayut uuminnga:

“Piqariami ihumamitigut aaniarutilgit havaktut ayurhaqhimayuuq havagiamiknik inulramiinik.

“Nutaqat inulramiillu havaktut ayuittiaqtut. Taimaa inulramiit ihariagilluarmagu.”

Tamainni ihivriurutiptikni, tuhaayugut piqariami ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiuyut humaagingitaa havagiami ukununga nutaqat inulramiillu, nukarhilluanguyunut kihimi nutaqanut, akhuurutauyuq uuktuutiniq. Atauhiyuq akhuurutauyuq naunaipkaiyuuyuuq uqaqtaa takuyuittunguuq kinamik nakuugiyaa havagiami nutaqanut ataa 15mit ukiuqaqtumut. Naunaigtugullu qanuriliurutimik talvani ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiuyuuq ayurhaqpiiaqtuuq ihariagiliqhunilu mamihaidjutikhaminik havaqatinganit taimaa mihigilirmat ayuqtuuq ikayurahuariami nutaqanik inulramiiniklu. Uqaqtauyuuqlu ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiuyut quviagigilluungitait uqaqatigiiktumik ikayuriami inulramiit aadlanut takuquiyut nutaqanik ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtauyukhat TeleLink-kut, taimaa tamna nutaraq ihariagiinnarumi uqaqatigiiktumik ikayuqtauyukhaq.

Unalu pipkaidjutiyuuq pivallianinnga havakvinganit tunittaaqtuuq nutaraq inulramiimullu ihuaqtut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhamik, ihariagiyauyuqlu havakvinga havaktiuyuuq Nunavuutim amigaittumut Inungnut^{oo} amihuuninnga, unalu ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiuyut inungnut ilihimayuuq. Inungnik ilihimayuuq naunaiqtauyuuq uuminnga “qaffiuyut ilaliutihimayut pitquhingit, ihumagiyanginnik maligangillu pipkaidjutiyuuq havakvikmut, timiqutigiyauyumut, unalu ayuittiaqtut havagiamikni nakuuyumik amihunik aadltqiiktunik inungnik pigumi”.¹⁵⁶ Uqaqtauyuuq tamna:

---

^{oo} Piyuuq uumunnga Nunavut Havakvinga Naunaitkutaliurhimaninnganik, 2016mi, 84.7pusantnguyut amihuuninnga Nunavunmit ilitariyait inmiknik Inuinnauyumik.

Inungnik aadlatqiinik angiklilituquqlu akhuurninnga naunaittumut piyuq atuqtauniq havakvinganit ihumamitigut aaniaqaqtunik naunaiqtitaa uqaqatigiikniq piyuq uumunnga pitquhimut ilihimaniq ukunanit ihumamitigut aaniarutilgit ayuittiaqtut. Tuniyuq ayurnautinga amihunut aadlatqiinguyunik inungnut, ikayuutauyuq kangirhigiami inungnik ilihimaniq havaanganik unaungittumik iniqtirutinganut pigumi. Uumannga ihumagiyanganit, ayuitaminik ilauyuq amihumik pigiami ilihimanilluanganik — ilaliutiyuqlu pihimmaqtuq qanuriliurutingit tamarmikmut ikayurahuqaqtaptiknut uvaptiknullu.¹⁵⁷

Akhuurninnga inungnik ilihimaniq uumannga munarhitkunnit naunaiqtauyyuq ukunannga Itquumanikkut Nutaanguqtiriniqlu Katimayiyut Kaanatami (TRC). Taigualiuqtamikni, TRC-kut piliuqtut pitquyainnik ihuarhariami ilitquhinga mikkautillugit ahinut ilihariaqtitauyut hivumuuriamilu havaanga Kaanatami ihuarhidjutikhangani.¹⁵⁸ Pitquyait Qanuriliuriamiknik nampanga²³ ihariagiyyuq tamainnit humi ittunik kavamatkunnit angikliyuumiqtait qaffiyut Nunaqaqqaarhimayut ayuittiaqtut havaktut munarhitkunni; naunairiami pihimagiamiknilu Nunaqaqqaarhimayunik munarhitkunnit Nunaqaqqaarhimayuni nunallaat; unalu, tunigiami inungnik ilihimaniq ilihainiqmut tamainnut munarhitkunni ayuittiaqtut.¹⁵⁹ Taimaa tautuktitkamitku TRC taiguagakhanganik, GN-kut tuniyut malruuknik ublunuk Nunaqaqqaarhimayut Inungnik ilihimaniq ayuirhaidjutikhamik qakunguraangat. Una ilihaidjut ilaliutihimayuuq naittumik Nunaqaqqaarhimayut kaanata, inungnik ilihimaniq aktikkulaanganikluuniit, unipkaa Kaanatamit, hakugikninnga Nunaqaqqaarhimayunik nunallaat, ihuarhiplugu inungluginiq, ayuittiarinnngalu ilauqatauniq piliuriami nakuuyumik ilauqatigiikniqmik.¹⁶⁰ Taimaa ilihaidjutikhaq piinariaqihimayuuq nunavunmi, GN-kunni havaktut ayuirhaidjutingitkaluaqlugu.

Ihivriuqlugit ilauyut uqaqtut akhuurninnga of inungnik ilihimaniq, uqaqtaa “ihumamitigut aaniarutilgit havaktinga havaktukhamik inuniktuq nunaptikni, ikayurniaqtuugaluaq nutaaq havaktukhaq uqaqtaugumi pitquhiptiknik tamarmivyait ilihimanginmata amihullu inuit nakuuginginnamitku qanuqtut havaktut, ilangit inuit takuyaqturinaqhigaangamitkut munarhiliayuitut [uqaqtaminik] ihuittumik uqaqtaukmat akhuuqtumik pitquyaukmatluuniit unalu [mihigiyuuq] humaagiyaungittuq”.¹⁶¹ Apiriyaugaangat qanuriliurniaraluaqtaa ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutunik nutaqanut inulramiinullu nakuutqamik, apirhuqtauyut uqaqtait ilumuurutinga uqaqatigiami Inirninut. Inulramiit naunaiqtaillu Inirniit akhuurutauyut katimayut uqaqatigiyait uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit.

Humaangittuq piqariami amigaittunik Inungnik, 93pusantnguyut Munarhiliryiitkunnit ayuittiaqtuq havakvinga inuinnaungittut.¹⁶² Ilihimayuuq “kinauyaakhaanik inungnullu piyut akhuraaluk naunaiqpagaat qanuqtut nutaqat inulramiillu munarigiami ayurhautimik”,¹⁶³ ilaupkaininnga Inirniiriinik inungnulluuniit ayuittiaqniq naunaiyariami tuniqhaininnga uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutunik ikikliyuumiqtaaqtaa ilangit inungnut ilauyuirniq ukunanit ihumamitigut aaniarutilgit havaktingit inulramiingillu ikayuqtamiknik. Naunaitkutat katitiqiyut apirhiqtilluta naunaiqtaa ihariagiyauyuuq aadlangurniq piliraigumi havakvingani tuniyut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutunik nutaqanut inulramiinullu Nunavunmi.

Ikayuutikhamik ukunanik Nakatait 2, 3, 4, 12, 24, 28-29, 30, uumanilu 39 uumannga Hilaquyami Katimaqyuaqtit Agiqatiriigut Ihumaqhutainik Nutaqqap, uumanilu uqaqtamiknik uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit sikuurvikni, pitquyavut:

8. Munarhiliriyiitkut naunaiqniaqtaa havaap atingit, havaangit, munariyakhangit, uqarlunilu qanurittaakhaanik tamaita ihumamitigut aaniarutilgit-piyut havaat naunairiami nutaqqat inulramiillu ilaliutihimayut ittunut ikayuutikhat nakuutqiamik ihuarutigiyaa ihariagininniginnik.
9. Munarhiliriyiitkut:
  - a. Iniqtiqlugu tunilugulu tamaat ayuirhaqniq pinahuarut, ilaliutiuyuq angiyumik ihumagilluaqtaait tunigiami ikayuutikhamik nutaqqanut inulramiinullu, ukununnga ihumamitigut aaniarutilgit unalu ipirailailaaitjut ayurhaqtunut havaktut; unalu
  - b. naunaiqtait nunallaani piqaqtut amigaitqiyauyuq atauhiqmit ihumamitigut aaniarutilgit unalu ipirailailaaitjut ayurhaqtunut havaktut, atauhiq hapkuat havaat akhuuqtut havagiamikni ukununnga is nutaqqanut inulramiinullu.
10. Nunavunmi Ilihariaqpaallivingit, havaqatigiikhutik Munarhiliriyiitkut, tuniyut ayuittiaqtut havakingit ilihainiq pinahuarutit piliuqtaa aktikkulaanga uumannga ihumamitigut aaniarutilgit havakvinga Nunavunmi, unalu hapkuat pinahuarutit Tuniluni ihumagilluaqtumik qanurittumut piyuq uumunnga Nutaqqanut Inulramirnullu ihumamitigut aaniarutilgit.
11. Munarhiliriyiitkut, aadlalluuniit havakviit havaktittinahuat uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiuyuq:
  - a. ilaliutipkailugu ikayuutikhat Inirniriinik pitquhimulluuniit uqaqtigiiktumik ikayuqtiuyut tunigiami uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat; unalu
  - b. Tuniluni pihimmaaqtumik aadlatqiinik pitquhimut ayuittiaqtuq ayuirhaqniq unalu naunaiqtait mikitqiamik atauhiqmit ilagiyanga iniqtiqtauyuq aullaqtiliqtinngagu havaakhaq.

Hilaryuami Katimaryuaqtit Agiqatiriigut Pilaarutainik Nutaqqap

Nakataa 2: pilaarutinga hapummiutikhanganik inugluhikniqmut

Nakataa 3: pilaarutinga hapummiutinganik nakuutqiyauinninga piumaninnganut nutarap

Nakataa 4: pilaarutinga hapummiutinganik Nutarap pilaarutinganik

Nakataa 12: pilaarutinga atauhiup qanuqtut ihumagiyangaik tuhaqtauyukhaq ihumagiyauyukhaqlu

Nakataa 24: pilaarutinga qulitqiyauyumut pittarninnga naunaitkutinga aaniaqtailiniqmut

Article 28-29: pilaarutinga ilihainiqmut

Nakataa 30: pilaarutinga aturiami atauhiup nanmininnga pitquhinga, uqauhinga, angaadjuvinganiklu

Nakataa 39: pilaarutinga ikayuriami aaniqtaukpat, pimmarluktitaupat, ningaqtakupalluuniit

Ilihimanig Nutqaqtirutauyullu

Taimaa inulramiit apiriyayut huna ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutirik nakuutqiyaugiami, uqaqtamiknik ilaliutihimayut:

“Amihunik naunaipkaidjutikhamik taimaa inuit ilihimaniaqtut uqaqatigiami ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtinginnut.”

“Inuit uqaqatigiikyuumiqtiqlugit talvunga, amihut inuit naunaipkarlugit.”

“Naunaipkaryuumirlugulu qanuqtut [ikayuutikhamik] kimullu uqaqatigiyaqhavut.”

Hapkuat uqaqtamiknik ihumagiyait ayurhauingit nutaqat inulramiillu atuqpagait piliraangat ihumamitigut aaniarutilgit ilihimaniq; 30pusantnguyut inulramiit uqaqtait ilihimangittut kimut uqaqtukhat ihumalirumik ihariagiyut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhamiknik. Apiriyaugaangat kinaliqaak uqaqtut uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit qangaraaluk, amigaittut inulramiit apirhuqtauyut (93pusantnguyut) angiqttut. Quulitqiat malruuk kiudjutingit kina piyait ilagiyangit (62pusantnguyut) ilanngangillu (53pusantnguyut). Hapkuat kiudjutingit aadjikutariyait naunaiyaininnganik uqaqtait inulramiit uqaqatiginiaqtait ilamiknut ilannamiknullu hivulliqpaami talvunga piyakhag qinirhiagiamikni ikayuutikhamik. Kihimi, ilangit ilannangillu naluniaqtut kumut piyukhag nutaraq inulramiillu aadlamik ikayuutikhamik ikayuqtikhamikluuniit.¹⁶⁴

Nutaraq inulramiyyuqluuniit ilihimangitpat uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutirik piinariaqihimayait, kimik takuyukhag takugiamikni ihuaqtumut ikayuutirik. Una ilaliutiniq ilaani ihariagiyuq ilangaik qanurittaakhaanik ayuittiarniq kavamatkut havaktinginnit havakvinginnikluuniit— talvani ihariagiyuyuq ihuarhiyakhait, uqaqtauyuq uumani taiguagakhami, uqaqtauyuq havakviptiknit Ukiuq Tamaat Unniutjutirik.^{pp} Ukunatitut, taimaa TeleLink ihivriutaukmat 2017mi, kiuyut ihumayut tamna pinahuarut “ilihimayaungittuq tamnaluk ikayuqtiyut naunaiyangitait pinahuarutinganik amihumik piyukhamik.”¹⁶⁵ Una atahiyuyuq uuktuutikhaq, naunaiqtauyuq Adamiup unipkaanga makpirangani 1, qanuqtut piqalluanginmat ilihimaniq ikayuutirik ayurhaqtinniaqtaa uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutirik nutaqanut inulramiinullu Nunavunmi.

Uqaqtauyuqlu havakvingit akhuraaluk havaktut inmikku aadlamit, piqalluangittut ayuittiarniq havaqatigiikniqlu havakvikminit aadlanillu timiqutigiyayunit, piqalluangittuq havaanik uqaqatigiikniqmut havakviknut, piqalluangittuqlu talvannga takuyaqtukhag munarinimiklu takuyaqtayunit. Atahiq inirniit ilauyuq uqaqtuq, “Tamarmik havakvingit havaktut nutaqanut inulramiinullu ihariagiyut [uqaqtaminik] havaqatigiami katimalutiklu qakunguraikpat kangirhigiami huna tamarmik havalitqait ihuarhittaaqtaillu.”¹⁶⁶ Hapkuat ihumaalutingit pipkaidjutayut havakviptini inmikku ikayuutikhamut havaaq, talvani malruunguyut pingahunit ikayuqtauyukhat ilauyut ilanganik nalunaitkutingit piqalluangittuq ikayuutikhat ayuittiarniq.

Qakunguraikpat, ayurnaittuq, katimaniq tigumiaqtuuqatauyunut, ukuallu ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiyut, Palihiimat, nutaranut ilamiknullu ikayuutirik havaktingit, Inirniirillu uqaqtait piyut ilanganik nunallaat.¹⁶⁷ Hapkuat katimaniq tuniyut katimayukhamik uqaqatigiami nunallaani ayurhauingiyainnik nutaqat inulramiillu, ukunatitut ihumamitigut aaniarutilgit, qanuqtullu ihuarhigiami hapkuat ihumaalutingit. Kihimi, hapkuat katimaniit ihariagiyut havauhikhanut inmikku tigumiaqtuuqatauyunut ihuarhigiami ilaugiamiknilu.

Angikliyuumiqtuq ilihimaniq unalu ayuittiarniq ikayuutikhamik akhuurutauyut naunairiami inulramiit Nunavummiut ilauyut ihuaqtumut ikayuutikhamiknik. Kihimi, inulramiit Nunavummiut ilihimangitkumik, ilaugumikluuniit uumunnga, ikayuutirik piinarialik, ayurhautit piinariaqigiami hapkuat ikayuutirik ittut huli. Una naunaiqhimayq

^{pp} 2015-2016, 2016-2017, 2017-2018 ukiuk tamaat unniudjutirik

qanurittaakhaanik taimaa inulramiit apiriyugaangata naamaktut apirigiami ikayuutikhamiknik ihumalirumik ihariagiyut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutunik, nampanga (45pusantnguyut) qin'ngiyut. Atauhiq inulramiit uqaqtait "ihuarigitaait uqaqtigiami inungnut ayurhautimnik ayurhautimnik tuniumanginnapik".¹⁶⁸

Quulitqiyauyuq huuq inulramiit nakuugingitait apirigiamiknik ikayuutikhamiknik hamma:

- Ayurhaqtuq uqariami qanuqtut mihigiliqhimayuuq ayurhauinginniklu
- Kan'nguhuktuq
- Naluyuuq nakuuniaqtuq aadlanut uqarumiuk mihigiyanganik ayurhautigiyanginniklu ukununga
- Kan'nguhukniq

Kan'nguhukniq ilitariyauyuq ayurhautimik pigiami accessing ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhamik. Kan'nguhukniq naunaiqtauyuuq "nakuungittumik qanuriliurutingit inungnut ihumamitigut aaniarutiliknut, nakuungittullu pitquhingit pipkaidjutiyut."¹⁶⁹ Kan'nguhukniq naunaiqtauyuuq "angiyumik ayurhaut tuuliiqhimaittumik piinariaaqihimayumiklu munariniq, mamihainiq, qanurittaakhaaniklu inuuhiqmut inungnut ihumamitigut aaniarutilgit."¹⁷⁰ Inuit inuuhimayut piqaqtumik ihumamitigut aaniarutilgit uqaliqpaktut kan'nguhukniq piyait ihuatqingittuq aaniarutimit inminik,¹⁷¹ uqaqtuqlu mihigiyut piimayaungittut, hukhaungittut, unalu mihigilimaittut Kaanatap aaniarvingani aadjikutaungittut.¹⁷² Atauhiuyumi Kaanatami apirhuutinganik,⁹⁹ 60pusauvyauyuq kiuyut munarhimit takuyauyut ihumamitigut aaniarutinganut ukiuqaqtut ataani 25mit uqaqtait atuqtut kan'nguhukniq, quulitqiyauyuq pusantmik aadlanit ukiuqaqtunit.¹⁷³

Kan'nguhukniq ulapiqutiginiaqtut qaffiuyunik ilagiyanganik inuup inuuhinganit, ilihainiqutut, havaakhaq, aippaqatigiiktut, aaniaqtailiniqlu, ayurhaqtittiyuuq inulramiqmut tamaat inuullaktillugu.¹⁷⁴ Kangirhigiami kan'nguhukniq qanuqtullu ayurhaqtitaait nutaqat inulramiillu ihariagiyauyuq taimaa ihuarigiami ayurhauinga ikayuqtaugiami qinirhiami mamihaidjutikhami klu.

Naunaiyainiq ikayuqtikhamik qinirhiayut pitquhingit inulramiinit ilitariyait amigaittut ayurhautit^{rr} pigiami munarhinit munariniq,¹⁷⁵ amigaittut uqaqtauffaaqtut uqaqtamiknik inulramiinit unavummiut.

---

⁹⁹ 2010 Kaanatami Nunallaani Ihumamitigut aaniarutilgit Apirhuut Qilaminnaaq Kiudjutauyuq Ilihidjut

^{rr} Aadlat ayurhautit ilaliutiyuuq tingmidjutikhaq, akhaluutikkurutikhaq, akinga, ihumaaluutingit hiamitiqtailiniqmik ukpirigiamilu, nakuungittumik piyut inulramiinit, ukpiriyullu ilangit ilannangit ikayulluarniaqtuq ikayuqtiyuyumit.

Iitriyauyut Ayurhautit Havaanginnit	Inulramiit Uqaqtangit
Piqalluangittuq ilihimaniq ikayuutikhamik	“Ilaani qanuriliuriaptikni ilihimangittugut [uqaqtaminik] humungaugiakhaptikni unalu/unaluuniit kimungaugiaramiluuniit”
Ayuirhaqhimayuq havaktut	“Piqariami ihumamitigut aaniarutilgit havaktingit ayuirhaqhimayut ikayuriamiluuniit inulramiit”
Qanurittaakhaa ikayuutinganik	“Ihumagiunga nakuuyumik igluqarumi inulramiit uqariamikni inungnut nakuuniaqtuugaluaq”
Nakuungittumik atuqtamiknik munarhitkunnit ikayuutinik	“Iglainnaqtut uvaptiknut”
Irhiyuq piyuq hiamitiqtailiniqmut	“Inuit tamaita uqamalukpaktut humaangittuq kinaukpat Hiamitiqtailiyakhaungittut havaaq”
Ihumaaluutiniq kan’nguhuktuqlu uqariami ihumaaluutiniknik	“Amihumik uqarumayuittunga uvamnik”

Ihivriuqtilluta, naunaiqtauyuuq havakviptiknut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutinik ilaani ilitariyauyuuq aadlatqiiktuqluuniit taimaa. Una uuktuutigillaklugu, amihut ihumamitigut aaniarutilgit ikayuqtiuyut ittuq munarhitkunni takuyaqturvikhaalu ihariagiyauniaqtuq katimaqatigiamikni. Uqaqtauyuuq una qanuriliurutinga aaniarviliarutiniq pipkaidjutiyuuq uumangga “havaanga”,¹⁷⁶ talvani inulramiit irhiutiniaqtaa, piliuqtuq ayurhautigiyauniaqtuqluuniit piinariaaqigiami ikayuutinik.

Irhiuq ilihimangitaminik uqaqtauyuuqlu. Una uuktuutigillaklugu, nutaqqat inulramiilluuniit irhiuqniaqtut uqariamikni taimaa “iliuraqhimayuq natinga haniraalu aaniqtailigiami igluamut”,¹⁷⁷ aullaqtitauniaqmata ahinut nunavunmiutaungittumut, angayuqqaangilluuniit hivayaqtauniaqmata.

Atauhiq inirniit ilauyuq titiraqtuq ayurhautinganik irhiuqtut angayuqqamut, uqaqtut, ilaugiami, taimaa “uqaqatigiami munarhinut taaktinut imaatut inniaqmat ulaasiliqiiit arhaaqniaqmagit nutaqqangit.”¹⁷⁸ Atauhiq inulramiit titiraqtuq humaagilimaitaa apirigumi ikayuqtaulirumagumi “ilihimaguma ikayuutikhaq ittuq ilihimagumalu ikayuqtauguma ilamnut inuuhinginnut ingattaulimaittuq.”

Tamna naunaitkutut katitiqtait ilagiyanganik ihivriuqtaptiknut naunaittumik naunaiqtaa ihariagininnga angikliyuumiqtumik ilihimaniq uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutinik nutaqanut inulramiinullu Nunavunmi. Kihimi, atauhiinaq piqaqtuq qanuqtut ihumagiyangit ihaurhigiami ayurhautingit ittuq. Havaaq piyukhaq ikikliyuumiriama kan’nguhukniq irhiullu piyut qinirhiagiami ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutinik angikliyuumiriamilu ikayuutikhat ayuittiarniq ukunanit kavamatkunni havaktingit havakvingillu.

Ikayuutikhamik ukunanik Nakatait 2, 3, 4, 12, 17, uumanilu 24 uumannga Hilaqyuami Katimaqyuaqtit Agiqatiriigut Ihumaqhutainik Nutaqqap, uumanilu uqaqtamiknik uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit sikuurvikni, pitquyavut:

- 12.** Munarhiliryiitkut angikliyuumiqtait inungnut unalu ikayuqtiyuug ilihimaniq ittunik ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutikhat piinarialik nutaqqanut, Inulramiinut, ilaminullu.
- 13.** Munarhiliryiitkut piliuqtuq Inulramiit-naunaipkaihimayuq inungnut ilihimaniq akhuurutigiyut nutaqqanut, inulramiinut, ilanginnullu ikikliyuumiriami ihumamitigut aaniarutilgit kan'nguhukniq.
- 14.** Nunavut Kavamanga, hivuliqtiyuumik Kavamaliqiyikkunnit, piliurluni iliuriami iluanut havakviyunut havaangit ihuarhainingga qanuriliurningga tuniqhaininnganut uuminnga Nutaqqanut Inulramirnullu-piyut ikayuutikhat.

Hilaryuami Katimaryuaqtit Agiqatiriigut Pilaarutainik Nutaqqap

Nakataa 2: pilaarutinga hapummiutikhanganik inugluhikniqmut

Nakataa 3: pilaarutinga hapummiutinganik nakuutqiyauinninga piumaninnganut nutarap

Nakataa 4: pilaarutinga hapummiutinganik Nutarap pilaarutinganik

Nakataa 12: pilaarutinga atauhiup qanuqtut ihumagiyangaik tuhaqtauyukhaq ihumagiyauyukhaqlu d

Article 17: Ihumaqhutit piinarialaqigiami ihuaqtumik naunaitkutanik

Nakataa 24: pilaarutinga quulitqiyayumut pittaarningga naunaitkutinga aaniaqtailiniqmut

Ulapqidjutit, Ilihaidjutit, Unaguiqhiqniqnullu Hulilukaarutit

Naunaittuq ihivriuptiknit inulramiit Nunavummiut mihigiyut akhuraaluk angikliyuumiqtuq pivikhaqautikhat ulapqiniqmut, ilihainiqmut, hulilukaarutimullu ikayuutauniaqtuq ihumamitigut aaniarutimiknut. Nipinga Nunavuutim inulramiit ilaliuthimayuuq angiyumik timiqutigiyauyuq ihivriuqniqmik ikayuqtuq ilauqatauniq ukunanit ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutingit ihuarhaqhimayullu katimayut hulilukaarutingit.¹⁷⁹ unalu, tamna Hilaqyuami Katimaqyuaqtit *Agiqatiriigut Ihumaqhutainik Nutaqap* ilitariyait akhuurninnga nutaraup ihumaqhutit unaguihiqpagiami, hulilukaariami, ulapqigiami, ulapqivikyumi ulapqiluni, ilihaidjutinniklu hulilukaarniq piliuqtuqlu ilaliutiniq uumangga nutaraup pittaarninnga angikliyuumiriami pigiamilu kiklinganit angikliyuumiutinganik.

Atauiyuq quulitqiaq uqaqtamiknik nuiyuq taimaa inulramiit apiriyaugangata huna piliurniaraluaqqauk ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutiniq nutaqanut inulramiinullu Nunavunmi nakuutqiyaugiami ihariagiyauyuq amihunik hulilukaarutikhanik pinahuarutikhaniklu. Uqaqtait inulramiit ilaliuthimayut:

“Amihunik hulilukaarlutik inulramiinut.”

“Pilutik amigaiqlugit akigaqtuiyunik havangnaitillugu alliahut tigiblugu.”

“Piliurlugit hulilukaarutit hulilukaariuqlutiklu angikliyuumiriami inminik nakurudjutinganut aliahimagamilu nutqarhimaittumik uqaqtuq ayurhautimiinaqmik.”

“Piqarumi pinahuarut aaniaqtailiniqmut nakurudjutimullu hulilukaarutiniq, mirhuqniq... hunaluuniit [uqaqtaminik] nakuutqiyuniaqtuugaluaq amigaittut inuit tatqaani ikhivauyainnaqtut.”

Hapkuat uqaqtangit ikayuqtauyullu atauihqmit Inirnivut Ikayuqtiyuq, apiriyaugaanga uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit inulramiinut Nunavummiut, uqaqtut nakuugiyait inulramiit Nunavunmi piqaqtut numiqtirniqmut, qanuqtullu hulilukaarutingit numiqniqmik, haakiqtunik, baaskiqaariamiluuniit pihimmaanginnaqtukhaugaluat.

Taimaa ihivriurutivut tuniyuugaluaq inulramiit pivikhaqautikhamik uqariamikni akhuurninnganut hulilukaarniqmik pimmariktumik piplugu uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit nakurudjutinga, hivulliqpaaringitaa inulramiit piliuqtaa una ilaliutiniq. 2016mi Malruuknik Ukiunik Inulramiit Katimayiryuangat, una uuktuutigillaklugu, inulramiit katimayiyut uqaqtuq, “Uqaqtittiyyi, piqarumi amihunik aliagiyauyunik hulilukaarutiniq sikuurvikmi, amigaittut nutaqat inulramiillu sikuurianginnarniaqtuugaluat ayuirhariamiknilu huna inuuhiq ittuq. Qanuriliurutiliugaluaq ikayuriamikni inulramiivut in’ngummaknaittumik, ninngakhimaittumik, nakuuyumiklu pigiamikni.”¹⁸⁰

Ihivriuqniq nakuuyumik inulramiit pivallianiq naunaiqtaa hakugiktuq ilaliutiniq ilauniqmut tunngaviqaqtunik hulilukaarutiniq, ulapqiniqmik ilauniqmikluuniit, nakuuyumiklu ihumamitigut aaniarutilgit ihuarhainiq unalu inuup nakurudjutinganut. Inulramiit ilauyut tunngaviqaqtumik hulilukaarniit tuniyauyut pivikhaqautikhamik ukununnga:

- Piluni atuqpaklugulu inungmiutarniq, timimitigut, unalu ilihimayumik ayuitaminik atuqtauniaqtut humiliqaak;
- Tunivakluni nakurudjutimut ukunanik, piliurlunilu mihiknaqninnga munariniqmut ukununnga, nunagiyamiknut;
- Ilauluni inungnut ilitariyauyut ilumuurutauyullu inungnut katimayiingit;

- Piliurluni ikayuutauyumik inungnut ilaliutinniq ikayuutatigiyauyuq; unalu
- Aturlugit ihuarhilugillu akhuurutinginnik.¹⁸¹

Ihivriunniq naunaiqtaalu ilaugumi tunngavikmi, huliakhairumi, sikuurvikmiluuniit hulilukaarutingit piyut mikitqiamut humi ittut in'ngummautiniqmut, qulitqiami humi ittut nakuuyumik piyut⁵⁵ nakuutqiamiklu tamaat ihumamitigut aaniarutilgit.¹⁸² Ilauluni ulapqiuhi hulilukaaqtumikluuniit taimaa nutaqanut inulramiinullu munarigiami ihumaaluutinganik.¹⁸³ Uqaqtauyuqlu timimitigut hulilukaarniq pipkaidjutiniaqtuq nakuuyumik ihumamitigut aaniarutilgit qanuriliurutauyut, taimaalu inulramiit hulilukaaqtaqtut ihuarhilugillu ihumamitigut qanuriliurutingit, naunaiqniaqtuqlu naglikhaalimaittuq uumannga ihumamitigut aaniarutilgit ayurhautinginnit,¹⁸⁴ piqariamilu ihuaqtumik inmiknik nakuugiyauniq.¹⁸⁵ Atauhiqmi naunaiyarmata, piqalluangittuq timimtigut hulilukaarniq naunaiqtauyuq piyuq nutqangalimaittumut in'ngummaktumullu piyut, inungmiugumangittuq, inungnullu ayurhauitlik, in'ngummaknik, nutqangalimaiphumilu.¹⁸⁶

Hapkuat naunaiqtait naunaiqtauyut uumani naunaitkut katitiqtauyut ilauyuq ihivriutikput, taimaa akhuurningga hulilukaarutingit nutaqanut inulramiinullu piyuq ihumamitigut aaniarutilgit, inmiknik nakurudjutingit, mihiknaqninga ilaugiami inungnut ayuitamiknik pivalliani qqaqtauyuq. Atauhiq ilauyuq uqaqtuq, "Tamna nunallaq nakuuqpiyaqtuq ankuuyumik hulilukaarutinginnit. Tuniluni iluani ulapqiniqmik ping pong-tut ikpatit (naunaiqtuq ihuarhiyuq sikuuqtut naunainingga unalu ihumagilluaqtuq) taavungaraaluk pittailiyuq ihumamitigut ahiruutiniq."¹⁸⁷ Akhuurutauyuq naunaiqkaiyi uqaqtuq "hunaqtaqtuq ilaliutigiami havaktunit ...mikiuq inmikmut nakurudjutinga, mikiumik ilauniq, piliuriami ilanganik inungnut ayuitaminik taimaa" taimaalu ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutiniq "ittaaqtuq piqariam amihunik hunavaluknik nunallaani nutaqqanut ilaugiamikni."

Una ihivriurut pitillugu, Inulramiit Angunahuaqtut Pinahuarut qarritauyuq piyakhaptiknik havakvikput. Una pinahuarut piyut tunigiami pivikhaqautinga inulramiinut Nunavummiut piliuriami qangaaluknitat nuna angunahuaruarniqmullu ayuitamiknik.¹⁸⁸ Hulilukaarutingit nuna mahakninnganik munariniq unalu imaq/hiku munariniq ilaliutiuyuqlu pinahuarutimut.¹⁸⁹

Inulramiit Angunahuaqtut Pinahuarut, ittuq Arviatmi, piliuqtauyuq 2012mi nunamikni hivuliqtiuyunit, Inirniit, taakti, qaffiuyullu ikayuqtiuyut inuknit ayuuttiaqtut Nunaqaaqqaarhimayut ihumamitigut aaniarutilgit nakurudjutingalu.¹⁹⁰ Atauhiq nutaraq piksassuumi ittuq uuminnga pinahuarut uqaqtaa, "Alianaqpiyaqtuq maniqaamiigiami. Nakuugidjutigiyaatit. Kuviagiyaara", taimaa inirniit ilaupkaiyuq pinahuarutimi uqaqtaa, "Angunahuaruiraangamik, qiqlaraaliqaktut." Tainiit quviahukniqmut, aliahukniq, ihumagiyauniqlu tamaita naunaiqtauyut piksassuutigit naunaiyaliraangamik inulramiit ilauyut uqaqtamikniklu piksassuumi iniqtirutinga titiraqhimayuq, "Talvannga havauhikhap tunngavinga 2012mi, piittuq Inulramiit Angunahuaqtut inminik piyut."¹⁹¹

Tamna Inulramiit Angunahuaqtut Pinahuarut manikhaqtuq ukunuuna aadlatqiinik kavamatkunnit kavamaungittuqlu piplutik. Kihimi, taimaa manikhaq uuminnga ilihainiqmit naunaiyaqtaukmat amihunit havakvinit timiqutigiyayullu, ayurnaqaqtaqtuq naunaiyariami manikharvinga tunigiamilu amigaittunik uktuutunik pigiami manikharniq inmikmut pinahuarutimut.

Kavamtkunnit ikayuut ulapqinirmut, ilihainiqmut, hulilukaarniqmut taja tuniyauliqtuq amigaittunut havakvinit, malruuk naunaihimayuq hamna ataani. Una tuniqhainiq aittuqtitaa inminik piliuqhuni ulapiqutimik nanminiriniqmut hulilukaarutiniq unalu pinahuarutit nutaqanut inulramiinullu. Nunalingni Kavamatkunnilu Pivikhaqautikkut piyaqtuq Ulapqiniqmut Iqaiyainiqmullu Havakvinga (Ulapqiniq Iqaiyainiqmullu), munariyakhait atuliqtitaniq, piliurniq, tunigiamilu ulapqilihaaliqtunut, iqaiyainiq, unalu timimtigut hulilukaarniq pivikhaqautikhat tamainnutl Nunavummiutnu.¹⁹² Una havakviup ikayuqtangit ilaliutiuyuq "nunavunmi ulapqiniqmut iqaiyainiqmullu timiqutigiyangit, ulapqivingit, ikayuqtunut timiqutigiyangit haamlatkullu kuapuriisinga."¹⁹³ Aittuutikkut ikayuutikhallu pinahuarut, tamna havakvinga ikayuqtuq manikharniqmut tuniqhainiq piinahuarutimut ikayuqtaut

⁵⁵ Nakuuyumik ayurhautinga piyuq talvunga inuk inungmut atuqtamiknik nakuuyumik inuuhinga, quviahukniqmik, aliagiyamiknik, unalu naunaittumiklu.

ulapqiniqmut-piyut ilihainiqmut pivallianiqmullu, unalu pinahuarutit ukunatitut ayurnaittunik pivallianiq, ulapqinirmut pivallianiq, ulapqidjutinullu manikharniq, nunallaani ittunut timimtigut hulilukaarniq havauhikhaq, unalu ulapqiniq iqaiyainiqlu hulilukaarutingit unalu pinahuarutit.¹⁹⁴

Pltquhiliriyiitkut tunivaktuq aittuutikhamik ikayuutikhallu maniliungittumut nunallaani ittunut timiqutigiyayut, inungnut, haamlatkunnnullu kuapuriisinganut ipyait akhuurninngit hulilukaarutinut ikayuqtait inirniriinik inulramiinullu, ilitariyait uqauhingit, atuliqtitauniq, tammaqtailiniq, pihimagiamilu Nunavuutim pitquhinga, ilitquhingalu.¹⁹⁵ Ihivriuqlugit Aittuutit Ikayuutillu Maligaq¹⁹⁶ naunaiqtaa manikharniqmut tukhiutingit tuniinarialik aittuutikhanut ikayuriami inulramiit havauhikhat uuminngalu inulramiit katimayiingit, kikliqaqtumut \$15,000 uuminngalu \$5,000 inmikkut. Manikharniqmut tukhiutingit tuniinarialiklu ikayuutikhamut ukununga inulramiit havauhikhat igluqpingillu, kikliqaqtumik \$25,000 uuminngalu \$200,000 inmikkut.^{tt}

Aadjikutamik akhuurutauyuq manikharniqmut ilihainiqmut qinirhiagiami inikhamik ilihaidjutigiamikni. Avatiliriniqmut naunaiyainiq inulramiit katimavinga Nunavunmi,¹⁹⁷ Nunavut Tunngavikkut (NTI) uqaqtait 10 nitnunallaat Nunavunmi piqaqtuq inulramiit inikhamik katimavikhamikluuniit, taimaa 15nguyut nunallaani piqangitillugit. Nunallaanut inulramiinut katimavilgit, akhuurutiniq naunaiqtauyut piyut manikharniqmut, unalu piqalluanginmat akiliriami tamaita maniiit atuqtamiknik unalu, ilaani aadlamut piplugu aulayunnautinganik inulramiinit ilihainiq maniliuriami akiliriamikni ihariagiyayut aulapkainiqmut ihariagiyanginnik. Nalunaqtumik pimmariktumiklu piplugu manikharniqmut uqaqtauyuqlu, talvani pipkaidjutyuyq ayurhautinik tuniyuq nungulaittumut ilihainiq. Una nalunaqtuq pipkaidjutyuyq talvunga manikharniq tuniyayuyq ukiunguraanga piplugit.

Tahapkununga nunallaat piqangittut inulramiit katimavinganik, piqalluangittuq maniiit angitqiyayuyq ayurhautiyuq piliuriami qayangnaittumik piinariaaqigiami inikhaq inulramiinut. Atauhiq nunallaat iniqtiqtait naunaiyainiq igluqpiliuriami inulramiinut katimavikhaanik talvani igluqpanga akinga inmikkut akiqaqtuq \$3.3 milliat taalamik. Tunngavikhaa akituyuyq aulapkaininngalu akingit uqaqtauyut pilimaittumut amihunut nunallaanut, pipkaidjutyuyq inulramiit ihumaliuriamikni, maniliuriamikni, hulilukaariamikniklu nunallaami piqangittuq inulramiit katimavikhaanik. Uqaqtauyuyqu ilangani nunallaani, "inulramiit ilaani ayurhaqtut qinirhiagiami inikhamik piinariaaqihimayut inmiknut".¹⁹⁸ Una akhuurutaut naunaipkaqtauyuyq uvaptiknut ihivriurutiptikkut. Haamlangit unaluuniit Ilinniaqtuliriyiit Katimayiit Nunallaani (DEA-ktut) akhuurniaqtuq hulihuurumik inikhaqarumiklu igluqpanik, ukunatitut ulapqivikyungit, haakirvingit, sikuurviup ulapqivikyungaluuniit inulramiit hulilukaarutikhanik. Kihimi, hapkuat igluqpait atuqtauniaqtullu hulilukaalirumik, apirhuqtaulirumikluuniit, nutqaqtiniaqtaa ihumaliurhimayut inulramiit hulilukaariamiknik. Una pipkaingitaa nutaqat inulramiillu inikhaittumik ihariagiyait unaguiqhigiamikni, ulapqigiamikni, ilaulunilu amihunut aadlatqiinik ulapqidjutimik, ilihainiqmik, hulilukaariamikni.

Taimaa ihivriurutivut piliqmat, Haamlanga Urhuqtuup uqaqtut inulramiit katimavinga ilauniaqtuq nutaamik nakurudjutimut katimavikhaanik nappaliqtait angmarniqtuq 2019mi.¹⁹⁹ Ikhivautalik Urhuqtuup Inulramiit Katimayiingit uqaqtait piliurniaqtuq amihunik hulilukaarutikhanik nunamikni tunigiamikni inulramiit Nunavummiut hunamik niuriugiamikni havaarigiamilu ihumamitigut aanarutilgit ihumaaluutingillu.²⁰⁰ Una nakuuqpiqaqtuq havauhikhaq, aadlangayuyq tuhaqtipkaiyut taiguagakanik aadlamut nunavunmi nunallaanga, Pangniqtuq, naunaipkaqtait "angiyumik pittailiniq" maliktaa umikvinga talvani inulramiit katimavinga 2015mi, kavamatkut maniirmata umikhugulu.²⁰¹

Taimaa ilangit maniliqinirmut kavamatkut ikayuutauntingit aittuutunik ikayuutikhaniklu piqangittut ulapqidjutimut pinahuarutit hulilukaarutillu nutaqanut inulramiinullu Nunavunmi, inulramiit apirhihimmaqtut amihunik hulilukaarutikhat pinahuarutikhallu nunamikni, unalu piqarumi qayangnaittumik inikhaq quviagigiami hapkuat hulilukaarutikhat. Una pipkaidjutyaa maniliqinirmut ikayuutikhaq piinariaaqihimayuyq, taimaatut pingittuq ulapqinirmut hulilukaarniqmullu inulramiinut Nunavummiut.

---

^{tt} Piyuq manikharniqmut

“ PILLUTIK AMIGAIQLUGIT Akigaaqtiyunik HAYANGNAITILLUGU

ALLIAHUTtigiblugu. PIPQAQLUGIN HULIDJUTINIK

IMATUN Inuraminik IGLULIURNIQMUT,

HITUAKATAQ,

QAYAQTUQTUQ,

IQALUKHIUQ

AALLALLU.”

Ikayuutikhamik ukunanik Nakatait 2, 3, 4, 12, 24, 30, uumanilu 31 uumannga Hilaqyuami Katimaqyuaqtit *Agiqatiriigut Ihumaqhutainik Nutaqqap*, uumanilu uqaqtamiknik uuminnga ihumamitigut aaniarutilgit sikuurvikni, pitquyavut:

15. Tamna Nunalingni Kavamatkunnilu Pivikhaqautikkut, havaqatigiikhutik Pitquhiliriyiitkunnut, haamlangit, unalu nukarhiyut Nunavummiut, piliurluni iliuraqlunilu nunavunmi Nutaqqanut Inulramirnullu ulapqinirmut maligak unalu qanuriliurutikhanut piyakhamik.

Hilaryuami Katimaryuaqtit Agiqatiriigut Pilaarutainik Nutaqqap

Nakataa 2: pilaarutinga hapummiutikhangani inugluhikniqmut

Nakataa 3: pilaarutinga hapummiutinganik nakuutqiyauninnga piumaninnganut nutarap

Nakataa 4: pilaarutinga hapummiutinganik Nutarap pilaarutinganik

Nakataa 12: pilaarutinga atauhiup qanuqtut ihumagiyangaik tuhaqtauyukhaq ihumagiyayukhaqlu d

Nakataa 24: pilaarutinga quulitqiyaumut pittaarninnga naunaitkutinga aaniaqtailiniqmut

Article 30: pilaarutinga aturiami atauhiup nanmininnga pitquhinga, uqauhinga, angaadjuvinganiklu

Article 31: ihumaqhutit unaguiqhigiami, hulilukaariami, ulapqigiami, ulapqivikyuaami ulapqigiami, pitquhimullu hulilukaarutingit

Iniqtirutit

Ihivriurutiptikkut uumunnga ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutunik nutaqanut inulramiinullu Nunavunmi naunaittuq amihumik aadlangurniq piyukhaq. Piqaqtuugaluaq nakuuyunik havauhikhaq akhuuqtuniklu inuit havaktut tumigiami ihumamitigut aaniarutilgit ikayuutunik nutaqanut inulramiinullu tamainnut nunavunmut, tamna nutaaq havaaq pingittuq pigiami ihariagininnit Nunavuutim nutaqat inulramiillu. Pipkaidjutyuq ihivriurutiptiknut, hivumuuqtavut 15nguyut pitquyayuyut pipkaidjutyuq Inuit inujuhiini atuqniqaqtut *pijitsirniq*, havaakhaq nakuutqiamut nakuuyuq inulramiinut ilangillu, akhuuriami naunairiami *qanuqtuurniq*, nutaangurhimayuuq ikayuutauyuqlu.

Iliuraqtuq hapkuat Atuliquyayuuq ihariagiayuuq ilihimaliriami GN-kut uqariyaqtamiknik pihimagiami nukarhiuyut Nunavunmiutit Ihumaqhutit titiraqhimayumi uumani Hilaquyumi Katimaquyaqtit *Agiqatiriigut Ihumaqhutainik Nutaqap*:

- Nakataa 2:** Pilaarutinga hapummiutikhanganik inugluhikniqmut;
- Nakataa 3:** Pilaarutinga hapummiutinganik nakuutqiyauninnga piumaninnganut nutarap;
- Nakataa 4:** Pilaarutinga hapummiutinganik Nutarap pilaarutinganik;
- Nakataa 6:** Pilaarutinga inuugiami angikliyuumiriamilu;
- Nakataa 9:** Pilaarutinga hapummiutikhanganik ahiniingigiami angayuqqaaminut;
- Nakataa 12:** Pilaarutinga pigiami inuup qanuriliurninnga tuhaayayuuq ihumagiyayuuqlu;
- Nakataa 16:** Pilaarutinga hiमितiqtailiniqmut;
- Nakataa 17:** Ihumaqhutit piinariaqigiami ihuaqtumik naunaitkutanik;
- Nakataa 19:** Pilaarutinga hapummiutautigiami tamainnit ningaqniqmit;
- Nakataa 24:** Pilaarutinga qulitqiyayuumut pittaarninnga naunaitkutinga aaniaqtailiniqmut;
- Nakataa 25:** Pilaarutinga ihivriuriami mamihaidjutikhat munariyayuyumi;
- Nakataa 28-29:** Pilaagut ilihangningmun;
- Nakataa 30:** Pilaarutinga aturiami atauhiup nanmininnga pitquhinga, uqauhinga, angaadjuvinganiklu;
- Nakataa 31:** Ihumaqhutik unaguiqhigiami, huilukaariami, ulapqigiami, ulapqivikyumi ulapqigiami, pitquhimullu hulilukaarniq;
- Nakataa 39:** Pilaarutinga ikayuriami aaniqtauqpat, pimmarluktitaupat, ningaqtaukpalluuniit.

Malikhugu Titiraqhimanninnganut 34(1) RCYA-mit, Uqaqtikhaanik munariniaqtaa uqarlunilu qanurittaakhaanik iniqtirinnga pitquyayuyunit piyait uumannga ihivriuriniqmit. RCYO ilitariyait GN-kut munariyanginnik naunairiami iniqtirinnga hapkuat pitquyayuyut pimmariktumik piyait Nakataa 32 uumannga Nunavut Angirutinga.²⁰²

Ilaliutihimayuuq A: Hilataanit Ihivriuuqtiuyut

Kylie Aglukark

Kylie Aaniarvikmi Maligamut Ikayuqtiuyuuq Nunavut Tunngavitkunnut. Nunaqaqtuuq Nunavunmi taimaa 1993mit, nunagiyaa havaktuqlu tamainni pingahuuyut avikturhimayuni. Kylie ayuittiaqtuuq nutaranut inulramiinullu munaqtiuyuuq katimapkaiyuqlu uumunnga Ihumamitigut aaniarutilgit Aaniqtuqaqqat Ikayuqtiuyuuq- Inuit. Kylie Tukimuaqtiugaluq Ukiuqtaqtumi Nutaqat inulramiillu Tunngavinganut tadjaa havaariyaa tukimuaqtiuyuuq havaanga katimayiingut tikumuaqtiuyunut.

Tina Decouto

Tina Tukimuaqtiuyuuq Inungnut Pitquhimullu Pivallianiq Nunavut Tunngavitkunnut, nunataarutimut tukimuaqtiuyuuq ikayuqtuuq ikayuqtut piimayanganik Inuknut iniqtirutinganut uuma Nunavut Angirutinga. Tina ittuq Jane Glassco Fellow, iliharutinginniklu iniqtiqtait nakuuqpiiaqtumik piyuq uumannga Nunavut Sivuniksavut, inungnut pilluaqhimayuuq Ilihariyuumivingit pinahuarut ittuq Aatuvami, Ontario, talvani ilihaqtut ayuirhaqtut inungnit pitquhinganik, kavamaliqinirmik, piyunnautimiklu Tina piqaqtuuq Ayuittiaqtup Nalunaitkutingit Atan'nguyaliriniqmit Athabasca Iliharvikyuanganit.

Regan Holt

Regan havaariyaa Pinahuarut Havaktinga Iluittumut Sikuurvikmi Aaniaqtailiniqmut Edmontonmi Iliharvinginnut. Piqaqtuuq Quulitqiat Nalunaitkutingit Ilihainiqmut Maliganganik Naunaiyainiq ayuittiaqtuuq uumani Ilihainiqmut, Pitquhinqmut unalu Nunayuaptikni Naunaiyainiq. Regan tadjaa havaktuuq Ayuittiaqtuuq Ilihapkaigiami Iliharvikyuanganit, Havakvinga Tuglianganik Ilihainiqmut. Ihivriurutinga ihumagilluaqtaa iluanit pitquhinganik kangirhiyuq ukunanik ihumamitigut aaniarutilgit sikuurviup ilihaidjutikhanganik.

Melanie Stubbing

Melanie atiliurhimayuuq ihumamitigut aaniarutilit taaktiuyuuq nanminirmi havakvingani Iqalungmi, Nunavut, talvani inuuhimayuuq nunaqaqtuuqlu. Melanie havaktuuq inungnut, aippariiktunut, katimayunullu, akhuuqtuuq piliuriami ikayuqtamik hakugikninngit, ilumuurutingit aadlaittumullu inuup pitquhimullu kinauyaakhaanik. Piqaqtuuq Ayuittiaqtup Nalunaitkutingit Ihumamitigut aaniarutiliknut unalu Quulitqiamik Nalunaitkutingit Uqaqatigiiktumik Ikayuqtiuyuuq Iliharvikyuanganit Aatuva.

Sandra Thibaudeau

Sandra inulramiuyuuq, inuinnauyuuq arnaq Iqalungmit, Nunavut. Tadjaa atiliurhimayuuq Nunaqaqqaarhimayuni Nakuuqpiiaqtumik Ikayuutauyuuq Pinahuarut Carleton Iliharvikyuanga Aatuvami, Ontario. Sandra iliharutinganik iniqtiqhimayait Nunavut Sivuniksavunmi, Inungnut-pilluarhimayuuq Ilihariyuumivingit pinahuarut ittuq Aatuvami, Ontario, talvani ilihaqtut ayuirhayut Inuinnaik pitquhinganik, kavamaliqininnanik, unalu piyunnautinganik. Ihumagiuq piniaqtaa Ayuittiaqtup Nalunaitkutingit Ulaasiliqinirmut Havaakhaq qakugu ihumagiuqlu havagiami nutaqanut inulramiinullu qakugu.

Ilaliutihimayuq B: Akhuurutauyut Naunaipkaqtauyuq Apirhuqtauyut

- Aaniaqtuliqiyitkut (5)
- Ilinniaqtuliriyitkut (2)
- Inuliriyitkut Havagvia (2)
- Maligaliqiyikkut (1)
- Inuit Timiqutait (3)

Ikayuutigiyauyut

- ¹ Kivgaqtuiyut Nutaqqanut Inulgammiitlu Maligaat, S Nu 2013, c27 s 4(1)(e). Piyauhimagyuq hamanga <http://rcynu.ca/sites/rcynu.ca/files/RCY%20Act%20English%20May%202016.pdf>
- ² Havagvinga Hilaryuami Katimaryuaqtit Quulitqiaq Kamisinauyyuq ukununnga Inuup Ihumaqhutit. (2017). *Katimaniq pilaarutingit nutarap*. Geneva, Pitquhiliqiyitkut: Havagvinga Hilaryuami Katimaryuaqtit Quulitqiaq Kamisinauyyuq ukununnga Inuup Ihumaqhutit. Piyauhimagyuq hamanga <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>
- ³ Kutcher, S., unalu Wei, Y. (2017). Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit unalu angayukhiit iliharvingani ayuirhagakhat maliktakhaq (Maliktakhaq v.3). TeenMentalHealth.org. Piyauhimagyuq hamanga <http://teenmentalhealth.org/wp-content/uploads/2018/01/FINAL-Guide-Dec-2017-Online-Cover-and-Interior.pdf>
- ⁴ Nunaryuaptikni Aaniaqtailiniqmut Timiqutigiyait unalu Calouste Gulbenkian Tunngavinga. (2014). Inugiangnigit Aaniaqtailiningmun Geneva, Pitquhiliqiyitkut: Nunaryuaptikni Aaniaqtailiniqmut Timiqutigiyait. Piyauhimagyuq hamanga http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/112828/9789241506809_eng.pdf;jsessionid=6BA092EDA1033D1D7582A65075B60AF1?sequence=1
- ⁵ Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyauyuq Kaanatumut. (2012). *Atauttikut kan'nguhuktailiniqmut: Aadlangurniq qanuqtut takuyavut ihumamitigut aaniarutilknik*. Ottawa, ON: Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyauyuq Kaanatumut. Piyauhimagyuq hamanga https://www.mentalhealthcommission.ca/sites/default/files/Stigma_Opening_Minds_Together_Against_Stigma_ENG_0.pdf
- ⁶ Nunaryuaptikni Aaniaqtailiniqmut Timiqutigiyait unalu Calouste Gulbenkian Tunngavinga. (2014). Inugiangnigit Aaniaqtailiningmun Geneva, Pitquhiliqiyitkut: Nunaryuaptikni Aaniaqtailiniqmut Timiqutigiyait. m. 12. Piyauhimagyuq hamanga http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/112828/9789241506809_eng.pdf;jsessionid=6BA092EDA1033D1D7582A65075B60AF1?sequence=1
- ⁷ Nunaryuaptikni Aaniaqtailiniqmut Timiqutigiyait. (2018). Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit: hakugiktittiyuq kiudjutivut. Piyauhimagyuq hamanga <http://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>
- ⁸ Patel, V., Flisher, A.J., Hetrick, S., Unalu McGorry, P. (2007). Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit inulramiinut: Nunaryuaptikni inungit-aaniaqtailiniqmut akhuurutaut. Tamna Lancet, 369, 1302-13. Piyauhimagyuq hamanga <http://www.sangath.in/wp-content/uploads/2015/08/Mental-health-of-young-people....pdf>
- ⁹ Eggertson, L. (2005). Nutaqqat Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit ikayuutikhangit humaagiyauhuiqhimayuq: Kirby. *Kaanatami Munarhiliriniqmut Katimayit Taiguagakhaq*, 173(5). Piyauhimagyuq hamanga <http://www.cmaj.ca/content/cmaj/173/5/471.full.pdf>
- ¹⁰ Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyauyuq Kaanatumut. (2018). Kinauvitaali Piyauhimagyuq hamanga <https://www.mentalhealthcommission.ca/English/who-we-are>
- ¹¹ Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyauyuq Kaanatumut. (2018). Kinauvitaali Piyauhimagyuq hamanga <https://www.mentalhealthcommission.ca/English/who-we-are>
- ¹² Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyauyuq Kaanatumut. (2012). *Aadlanguligtuq humunngauninnga, aadlanguligtuq inuuhingit: Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit maliganga Kaanatumut*. Calgary, AB: Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyauyuq Kaanatumut. p. 12. Piyauhimagyuq hamanga https://www.mentalhealthcommission.ca/sites/default/files/MHStrategy_Strategy_ENG.pdf
- ¹³ Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyauyuq Kaanatumut. (2012). Aadlanguligtuq humunngauninnga, aadlanguligtuq inuuhingit: Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit maliganga Kaanatumut. Calgary, AB: Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyauyuq Kaanatumut. Piyauhimagyuq hamanga https://www.mentalhealthcommission.ca/sites/default/files/MHStrategy_Strategy_ENG.pdf

- ¹⁴ Pearson, C., Janz, T., unalu Ali, J. (2015). Ihumamitigut unalu hunavaluknik aturniq ayurhaultilgit Kaanatami. *Aaniaqtailiniq Qun'ngiarniqmit*, 82-624-X. Piyauhimagyuq hamanga <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/82-624-x/2013001/article/11855-eng.htm>
- ¹⁵ Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyayuuq Kaanamatut. (2019). Nutaqqant Inulrammiinnilu. Piyauhimagyuq hamanga <https://www.mentalhealthcommission.ca/English/what-we-do/children-and-youth>
- ¹⁶ Hicks, J. (2018, Hikutirvia 26). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ¹⁷ Kavamatkut Nunavunmi, Timinga Aaniaqtailinikkut (2018, Tattiarnaqhilirvia 15). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ¹⁸ Nunaryuaptikni Aaniaqtailiniqmut Timiqutigiyait unalu Calouste Gulbenkian Tunngavinga. (2014). Inugiangnit Aaniaqtailiningmun Geneva, Pitquhiliqiyitkut: Nunaryuaptikni Aaniaqtailiniqmut Timiqutigiyait. Piyauhimagyuq hamanga http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/112828/9789241506809_eng.pdf;jsessionid=6BA092EDA1033D1D7582A65075B60AF1?sequence=1
- ¹⁹ Nunaryuaptikni Aaniaqtailiniqmut Timiqutigiyait. (2013). Inugiangnit Aaniaqtailiningmun. Piyauhimagyuq hamanga https://www.who.int/social_determinants/sdh_definition/en/
- ²⁰ Inuit Tapiriit Kanatami. (2018). Piyauhimagyuq hamanga <https://www.itk.ca/>
- ²¹ Inuit Tapiriit Kanatami. (2014). *Inungnik pipkaidjutingit Inuit aaniaqtailininnga Kaanatami*. Ottawa, ON: Inuit Tapiriit Kanatami. Piyauhimagyuq hamanga https://www.itk.ca/wp-content/uploads/2016/07/ITK_Social_Determinants_Report.pdf
- ²² Inuit Tapiriit Kanatami. (2014). *Inungnik pipkaidjutingit Inuit aaniaqtailininnga Kaanatami*. Ottawa, ON: Inuit Tapiriit Kanatami. Piyauhimagyuq hamanga https://www.itk.ca/wp-content/uploads/2016/07/ITK_Social_Determinants_Report.pdf
- ²³ Nunavut Niikitianik Niikikhaikgutinaikumik Malikgaxhanik Havakhiktunik. (2016). Piyauhimagyuq hamanga <https://www.nunavutfoodsecurity.ca/Rates>
- ²⁴ Arriagada, P. (2016). Inuit: qanuriliurutinga titiraq Nunavunmut. Naunaiyainiq Kaanatami. Piyauhimagyuq hamanga <https://www150.statcan.gc.ca/n1/en/pub/89-656-x/89-656-x2016017-eng.pdf?st=cNoki9aH>
- ²⁵ Nunavut Kavamanga, Inuliriyitkut. (2018). *Tukimuaqtiyuq nutaramut ilamiknullu ikayuutikhat 2017/2018 Ukiuq Tamaat Unniutjutinik*. Iqaluit, NU: Nunavut Kavamanga, Inuliriyitkut. Piyauhimagyuq hamanga [http://assembly.nu.ca/sites/default/files/TD-84-5\(2\)-EN-Director-of-Child-and-Family-Services-2017-18-Annual-Report_0.pdf](http://assembly.nu.ca/sites/default/files/TD-84-5(2)-EN-Director-of-Child-and-Family-Services-2017-18-Annual-Report_0.pdf)
- ²⁶ Naunaiyainiq Kaanata, Kaanatamiut Katimavia Apirhuiniqmut Naunaiyainiq, Aadlangunngittuq Ihuinnaqtunik Naunaiyainiq Apirhuut. (2017). Piyauhimagyuq hamanga <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/85-002-x/2017001/article/54866/tbl/tbl01-eng.htm>
- ²⁷ Inuit Tapiriit Kanatami (2014). *Inungnik pipkaidjutingit Inuit aaniaqtailininnga Kaanatami*. Ottawa, ON: Inuit Tapiriit Kanatami. Piyauhimagyuq hamanga https://www.itk.ca/wp-content/uploads/2016/07/ITK_Social_Determinants_Report.pdf
- ²⁸ Itquumanikkut Nutaanguqtiriniqlu Katimayiuyut Kanatami (2012). *Itquumanikkut Nutaanguqtiriniqlu Katimayiuyut Kanatami tadjakaffuk taiguagakhaq*. Winnipeg, MB: Itquumanikkut Nutaanguqtiriniqlu Katimayiuyut Kanatami Piyauhimagyuq hamanga <http://www.myrobust.com/websites/trcinstitution/File/Interim%20report%20English%20electronic.pdf>
- ²⁹ Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyayuuq Kaanamatut. (n.d.). *Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit Aaniqtuqaqqat Ikayuutaut - Inuit Ilauyut Maliktakhaq*.
- ³⁰ Tester, F. J., unalu McNicoll, P. (2004). Isumagijaksaq: Qayagittiarniq qanurittaakhaanik: Inungnut nappaqtirininnga Inuit inminiiqtunik. *Inungnut Nalunaqtunik Naunaiyainiq Havautingillu*, 58(12), 2625-2636.; Beaudoin, V., Seguin, M., Chawky, N., Affleck, W., Chachamovich, E., unalu Turecki, G. (2018). Hapummiutum ihumaaluutigiyayut Inuit amihuuninnganik Nunavumi: Ihuqtumik naunaiyainiq inungnik tuquyut inminiiqtigut, inuit inminiirahuaqtuugaluat, unalu inuit inminiiingittut. *Nunaryuaptikni Taiguagakhaq Avatiliriniqmut Ihivriunniq unalu Inungit Aaniaqtailiniq*. 15(1), 1-15. Piyauhimagyuq hamanga <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/29337928>
- ³¹ Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyayuuq Kaanamatut. (n.d.). *Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit Aaniqtuqaqqat Ikayuutaut - Inuit Ilauyut Maliktakhaq*. m. 9.

- ³² Rae, L. (2011). *Inuit nutaqqat nakuuninnga unalu ilamiknut ikayuutikhaq: Maligangit, pinahuarutingit qanuriliurutikhallu*. Ottawa: Kanatami Nunaqaqaqtut Aaniaqtailinikkut Havakviangit. Piyauhimayuq hamanga http://epub.sub.uni-hamburg.de/epub/volltexte/2012/15372/pdf/2011_Inuit_Child_Welfare_Family_Support.pdf
- ³³ Nunaqaqaqtut Mamitingnikkut Tun'ngavia. (2004). *Qangaraaluktimut quglukniq unalu Nunaqaqaqarhimayut mamihainiq*. Ottawa, ON: Nunaqaqaqtut Mamitingnikkut Tun'ngavia. m.3. Piyauhimayuq hamanga <http://www.ahf.ca/downloads/historic-trauma.pdf>
- ³⁴ Cairney, J., Veldhuizen, S., Vigod, S., Streiner, D.L., Wade, T.J., unalu Kurdyak, P. (2014). Qinirhiayuq inungnut pipkaidjutingit uuminnga Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit ikayuutit aturniq aturhuni Inungit ihumaliurninnga unalu CART naunaiyainiq. *J Epidemiol Nunallaani Aaniaqtailiniq*, 68(2), 145-150. Piyauhimayuq hamanga <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/24098046>; Summerfield, D. (2008). Qanuqtut ihuarninnga Aturninnga ilihimaniq tunngavinga nunaryuaptikni Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit? *BMJ: British Munarhiliqinirmut Taiguagakhaq*, 336(7651), 992-994. Piyauhimayuq hamanga <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2376212/>; Ungar, M. (2010). Ilangiyangit naunaiyaiyuut uqaqtiuyullu: Ikayuqtuq pitquhinganut unalu kinauyaakhaanik ihuaqtuq naunaiyainiq ihuarninnganik. *Ilaminiq Havaat*, 49(3), 421-435. Piyauhimayuq hamanga <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/23645297>
- ³⁵ Akhuurutauyut Naunaipkaqtayu. (2018).
- ³⁶ Kivgaqtuirnikkut Tunihiyuq Naunaiyaidjut. (2018).
- ³⁷ Kivgaqtuirnikkut Tunihiyuq Naunaiyaidjut. (2018).
- ³⁸ Inuit Tapiriit Kanatami (2014). *Inungnik pipkaidjutingit Inuit aaniaqtailininnga Kaanatami*. Ottawa, ON: Inuit Tapiriit Kanatami. Piyauhimayuq hamanga https://www.itk.ca/wp-content/uploads/2016/07/ITK_Social_Determinants_Report.pdf
- ³⁹ Kanataup Maligannuqtittiyit Kaanatami. (2017). *Nakuutqiamik pittaagtugut: Iglut Inuit Nunangani*. Dyck, L.E., Patterson, D.G. Piyauhimayuq hamanga https://sencanada.ca/content/sen/committee/421/APPA/reports/Housing_e.pdf
- ⁴⁰ Johnston, P., unalu Tester, F. (2015). Angirutaungittuq ikayurniqmut: Inuit pimmaringittumik piyut unalu inuuliryiitkut Nunavunmi. *Taiguagakhaq Pihimmaarninnganik Inungnut Ikayuutikhat*, 26(3), 246-262.
- ⁴¹ Kanataup Maligannuqtittiyit Kaanatami. (2017). *Nakuutqiamik pittaagtugut: Iglut Inuit Nunangani*. Dyck, L.E., Patterson, D.G. Piyauhimayuq hamanga https://sencanada.ca/content/sen/committee/421/APPA/reports/Housing_e.pdf
- ⁴² Inuqarniatigut Ihivriugut. (2018).
- ⁴³ Inuqarniatigut Ihivriugut. (2018).
- ⁴⁴ Crawford, A., unalu Hicks, J. (2018). Nutarautilluni ayurharninnga akhuurutauyumik qanuriliurutikhaq talvani tunngavinga iliuraqhimayuq inimiirahuariniqmut pitquhinganut. *Ukiuqtaqtumi Inuliryiitkut*, 6(3), 18-22. Piyauhimayuq hamanga <http://www.northernpublicaffairs.ca/index/volume-6-issue-3-the-fight-for-our-lives-preventing-suicide/early-childhood-adversity-as-a-key-mechanism-by-which-colonialism-is-mediated-into-suicidal-behaviour/>
- ⁴⁵ Crawford, A., unalu Hicks, J. (2018). Nutarautilluni ayurharninnga akhuurutauyumik qanuriliurutikhaq talvani tunngavinga iliuraqhimayuq inimiirahuariniqmut pitquhinganut. *Ukiuqtaqtumi Inuliryiitkut*, 6(3), 18-22, m. 19. Piyauhimayuq hamanga <http://www.northernpublicaffairs.ca/index/volume-6-issue-3-the-fight-for-our-lives-preventing-suicide/early-childhood-adversity-as-a-key-mechanism-by-which-colonialism-is-mediated-into-suicidal-behaviour/>
- ⁴⁶ Havavinga Hilaryuami Katimaryuaqtit Quulitqiaq Kamisinauyuuq ukununnga Inuup Ihumaqhutit. (2017). *Katimaniq pilaarutingit nutarap*. Geneva, Pitquhiliqiyitkut: Havavinga Hilaryuami Katimaryuaqtit Quulitqiaq Kamisinauyuuq ukununnga Inuup Ihumaqhutit. Piyauhimayuq hamanga <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>
- ⁴⁷ Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit Ikayuutiuyuuq Kiudjutiniq. (2018).
- ⁴⁸ Inuit Tapiriit Kanatami. (2014). *Inungnik pipkaidjutingit Inuit aaniaqtailininnga Kaanatami*. Ottawa, ON: Inuit Tapiriit Kanatami. m.15. Piyauhimayuq hamanga https://www.itk.ca/wp-content/uploads/2016/07/ITK_Social_Determinants_Report.pdf
- ⁴⁹ Inuit Tapiriit Kanatami. (2014). *Inungnik pipkaidjutingit Inuit aaniaqtailininnga Kaanatami*. Ottawa, ON: Inuit Tapiriit Kanatami. m.15. Piyauhimayuq hamanga

- ⁵⁰ Inuqarniatigut Ihivriugut. (2018).
- ⁵¹ Kavamatkut Nunavunmi, Timinga Aaniaqtialinikkut (2018, Taaqhivalirvia 13). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ⁵² Aaniarvik Aaniaqtunut Nutaqqat, Tiivittikkut-Ihumamitigut Aaniarutilik Taakti. (2018). *Aaniarvik Aaniaqtunut Nutaqqat / Nunavut Kavamanga Tiivittikkut ilauniq Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit Pinahuarut Naunaiyainiq Taiguagakhaq*. Toronto, ON.
- ⁵³ Aaniarvik Aaniaqtunut Nutaqqat, Tiivittikkut-Ihumamitigut Aaniarutilik Taakti. (2018). *Aaniarvik Aaniaqtunut Nutaqqat / Nunavut Kavamanga Tiivittikkut ilauniq Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit Pinahuarut Naunaiyainiq Taiguagakhaq*. Toronto, ON. m.6.
- ⁵⁴ Aaniarvik Aaniaqtunut Nutaqqat, Tiivittikkut-Ihumamitigut Aaniarutilik Taakti. (2018). *Aaniarvik Aaniaqtunut Nutaqqat / Nunavut Kavamanga Tiivittikkut ilauniq Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit Pinahuarut Naunaiyainiq Taiguagakhaq*. Toronto, ON.
- ⁵⁵ Kavamatkut Nunavunmi, Timinga Aaniaqtialinikkut (2017, Taaqhivalirvia 26). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ⁵⁶ Aaniarvik Aaniaqtunut Nutaqqat, Tiivittikkut-Ihumamitigut Aaniarutilik Taakti. (2018). *Aaniarvik Aaniaqtunut Nutaqqat / Nunavut Kavamanga Tiivittikkut ilauniq Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit Pinahuarut Naunaiyainiq Taiguagakhaq*. Toronto, ON. m.24.
- ⁵⁷ Kavamatkut Nunavunmi, Timinga Aaniaqtialinikkut (2018, Ubluiqtirvia 4). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ⁵⁸ Kavamatkut Nunavunmi, Timinga Aaniaqtialinikkut (2018, Qitiqqautiyuq 9). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ⁵⁹ Kavamatkut Nunavunmi, Timinga Aaniaqtialinikkut (2018, Tattiarnaqhilirvia 11). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ⁶⁰ Kavamatkut Nunavunmi, Timinga Aaniaqtialinikkut (2018, Qitiqqautiyuq 9). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ⁶¹ Akhuurutauyut Naunaipkaqtayuu. (2018).
- ⁶² Kavamatkut Nunavunmi, Timinga Aaniaqtialinikkut (2018, Qitiqqautiyuq 9). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ⁶³ Murray, N. (2018, Taaqhivalirvia 1). Qilamiuqtuqaliqqat ikayuutikhaq tadjja hitamanik pilik titiraqluni Nunavunmut inulramiinut. *Kaanatami Tiiviliqinirmut Kuapuriisinga*. Piyauhimayuq hamanga <https://www.cbc.ca/news/canada/north/crisis-support-now-a-4-letter-text-away-for-nunavut-youth-1.4729143>
- ⁶⁴ Kavamatkut Nunavunmi, Timinga Aaniaqtialinikkut (2017, Taaqhivalirvia 26). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ⁶⁵ Kavamatkut Nunavunmi, Timinga Aaniaqtialinikkut (2018, Taaqhivalirvia 13). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ⁶⁶ Kavamangat Nunavut, Timinga Iliniaqtuliyiit. (2018, Apitilirivikmi 18). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ⁶⁷ Nunavut Kavamangat, Nunavunmi Kititihimayut Naunaiyautikhat Havakviat. (2016). Inugiangnit itqurnarutait Taaqhivalirvia 1, 2016. Pangniqtuuq, NU Nunavunmi Kititihimayut Naunaiyautikhat Havakviat Piyauhimayuq hamanga <http://www.stats.gov.nu.ca/Publications/Pepest/Population/Population%20Estimates%20Report,%20July%201,%202016.pdf>
- ⁶⁸ Havagvinga Hilaryuami Katimaryuaqtit Quulitqiaq Kamisinauyuuq ukununnga Inuup Ihumaqhutit. (2017). *Katimaniq pilaarutingit nutarap*. Geneva, Pitquhiliqiyitkut: Havagvinga Hilaryuami Katimaryuaqtit Quulitqiaq Kamisinauyuuq ukununnga Inuup Ihumaqhutit. Piyauhimayuq hamanga <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>
- ⁶⁹ Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyayuq Kaanatamut. (2012). *Aadlanguligtuuq humunngauninnga, aadlanguligtuuq inuuhingit: Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit maliganga Kaanatamut*. Calgary, AB: Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyayuq Kaanatamut. Piyauhimayuq hamanga https://www.mentalhealthcommission.ca/sites/default/files/MHStrategy_Strategy_ENG.pdf
- ⁷⁰ McGorry, P. D., Purcell, R., Hickie, I.B., Jorm, unalu A.J., (2007). Pipkaidjutiyuuq inuulrammiini Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit nakuutqiyayuq niuviqniq. *Munarhiliqinirmut Taiguagakhaq Australia-mit*, 187(7), s5-s7. m.s6. Piyauhimayuq hamanga https://www.mja.com.au/system/files/issues/187_07_011007/mcg10312_fm.pdf

- ⁷¹ McGorry, P. D., Purcell, R., Hickie, I.B., Jorm, unalu A.J., (2007). Pipkaidjutuyuq inuulrammiini Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit nakuutqiyayuuq niuviqniq. *Munarhiliqinirmut Taiguagakhaq Australia-mit*, 187(7), s5-s7. Piyauhimayuuq hamanga https://www.mja.com.au/system/files/issues/187_07_011007/mcg10312_fm.pdf
- ⁷² Nunavut Tunngavikkut Timiqutaa. (2014). *Ukiumi Uniudjutit Qanuginiit Inuit Pitquhiit uvalu Inuuhiqatiangnikkut 13-14: Ihivriyuqtuq Apirhuilirivininnga Nunavunmi*. Iqaluit, NU: Nunavut Tunngavikkut Timiqutaa. Piyauhimayuuq hamanga <http://www.tunngavik.com/files/2014/10/2013-14-SICS-Annual-Report-ENG.pdf>
- ⁷³ Kavamatkut Nunavunmi, Timinga Aaniaqtialinikkut (2018, Ubluqturvia 8). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ⁷⁴ Nunavut Tunngavikkut Timiqutaa. (2014). *Ukiumi Uniudjutit Qanuginiit Inuit Pitquhiit uvalu Inuuhiqatiangnikkut 13-14: Ihivriyuqtuq Apirhuilirivininnga Nunavunmi*. Iqaluit, NU: Nunavut Tunngavikkut Timiqutaa. Piyauhimayuuq hamanga <http://www.tunngavik.com/files/2014/10/2013-14-SICS-Annual-Report-ENG.pdf>
- ⁷⁵ Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyayuuq Kaanatumut. (2013). *Sikuurvikmi-ittut Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit Kaanatami: Kinguliq Unniudjutit*. Sikuurvikmi-ittut Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit unalu Hunavaluknik Atuinnarniqmut Katimayit. Piyauhimayuuq hamanga https://www.mentalhealthcommission.ca/sites/default/files/ChildYouth_School_Based_Mental_Health_Canada_Final_Report_ENG_0.pdf
- ⁷⁶ Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyayuuq Kaanatumut. (2013). *Sikuurvikmi-ittut Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit Kaanatami: Kinguliq Unniudjutit*. Sikuurvikmi-ittut Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit unalu Hunavaluknik Atuinnarniqmut Katimayit. m.1. Piyauhimayuuq hamanga https://www.mentalhealthcommission.ca/sites/default/files/ChildYouth_School_Based_Mental_Health_Canada_Final_Report_ENG_0.pdf
- ⁷⁷ Engelhardt, M. (2016) Ihivriyuqtuq Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit sikuurvikmi havaangillu piyait ikayuriami sikuuqtunik. *SELU Ihivriyuqniqmut Ihivriyuqniq Taiguagakhaq*, 1(2), 17-28. Piyauhimayuuq hamanga <https://selu.usask.ca/documents/research-and-publications/srrj/SRRJ-1-2-Engelhardt.pdf>
- ⁷⁸ Kavamangat Nunavut, Timinga Iliniaqtuliyiyit. (2018, Ubluqturvia 3). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ⁷⁹ Kavamangat Nunavut, Timinga Iliniaqtuliyiyit. (2018, Apitilivikmi 18). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ⁸⁰ Kavamangat Nunavut, Timinga Iliniaqtuliyiyit. (2018). Ilihaqtup Ikayuutigiyait Inuuhirittiarniqvikhanutlu. Piyauhimayuuq hamanga <https://www.gov.nu.ca/education/information/student-support-and-wellness>
- ⁸¹ Kavamangat Nunavut, Timinga Iliniaqtuliyiyit. (2018). Havakvinganik naunaiyainiq. Piyauhimayuuq hamanga <https://www.gov.nu.ca/education/information/about-department>
- ⁸² Kavamangat Nunavut, Timinga Iliniaqtuliyiyit. (2018, Imaruqturvia 15). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ⁸³ Kavamangat Nunavut, Timinga Iliniaqtuliyiyit. (2018, Ubluqturvia 3). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ⁸⁴ Kavamangat Nunavut, Timinga Iliniaqtuliyiyit. (2019, Qiqaiyalirvia 6). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ⁸⁵ Kavamangat Nunavut, Timinga Iliniaqtuliyiyit. (2018, Ubluqturvia 3). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ⁸⁶ Kavamangat Nunavut, Timinga Iliniaqtuliyiyit. (2015). *Sikuurvikmi ittut Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit unalu nakurudjutinga tunngavia Nunavunmut – 2015*. Iqaluit, NU: Iliniaqtuliriyitkut.
- ⁸⁷ Kavamangat Nunavut, Timinga Iliniaqtuliyiyit. (2015). *Sikuurvikmi ittut Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit unalu nakurudjutinga tunngavia Nunavunmut – 2015*. Iqaluit, NU: Iliniaqtuliriyitkut. m. 2.
- ⁸⁸ Kavamangat Nunavut, Timinga Iliniaqtuliyiyit. (2015). *Sikuurvikmi ittut Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit unalu nakurudjutinga tunngavia Nunavunmut – 2015*. Iqaluit, NU: Iliniaqtuliriyitkut. m. 10.
- ⁸⁹ Kavamatkut Nunavunmi, Timinga Aaniaqtialinikkut (2015). *Sikuurvikmi ittut Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit unalu nakurudjutinga tunngavia Nunavunmut – 2015*. Iqaluit, NU: Aaniaqtuliyitkut. m. 16.
- ⁹⁰ Kaanatami Katimayiyit Ihumamitigut Aaniarutilgit unalu Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit. (2007). *Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit ilihimaniq Kaanatami: Ilagiyanga 1 inirhimaittuq taiguagakhaq Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit ilihimaniqmut havauhikhaq*. m. 4. Piyauhimayuuq hamanga https://camimh.ca/wp-content/uploads/2012/04/Mental-Health-Literacy_-_Full-Final-Report_EN.pdf

- ⁹¹ Wei. Y.M., Kutcher, S., unalu Szumilas, M. (2011). Iluittuq sikuurvikmi Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit: ilaliutihimayug “sikuurvikmi-ittut apqutinga munariniqmut” uuktuutit Kaanatami tugliani sikuurviit. *McGill Taiguagakhaq Ilihainiqmut*, 46(2), 213-229. Piyauhimayug hamanga <https://www.erudit.org/fr/revues/mje/2011-v46-n2-mje1824433/1006436ar.pdf>
- ⁹² Wei. Y.M., Kutcher, S., unalu Szumilas, M. (2011). Iluittuq sikuurvikmi Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit: ilaliutihimayug “sikuurvikmi-ittut apqutinga munariniqmut” uuktuutit Kaanatami tugliani sikuurviit. *McGill Taiguagakhaq Ilihainiqmut*, 46(2), 213-229. Piyauhimayug hamanga <https://www.erudit.org/fr/revues/mje/2011-v46-n2-mje1824433/1006436ar.pdf>
- ⁹³ Wei. Y.M., Kutcher, S., unalu Szumilas, M. (2011). Iluittuq sikuurvikmi Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit: ilaliutihimayug “sikuurvikmi-ittut apqutinga munariniqmut” uuktuutit Kaanatami tugliani sikuurviit. *McGill Taiguagakhaq Ilihainiqmut*, 46(2), 213-229. m.220. Piyauhimayug hamanga <https://www.erudit.org/fr/revues/mje/2011-v46-n2-mje1824433/1006436ar.pdf>
- ⁹⁴ Terrasi, S., unalu de Galarce, P. C. (2017). Quglukniq ayuirhainiqlu Amialikami sikuurvinginni. *Phi Delta Kappan*, 98(6), 35–41. m.36. Piyauhimayug hamanga <https://journals-sagepub-com.qe2a-proxy.mun.ca/doi/pdf/10.1177/0031721717696476>
- ⁹⁵ Terrasi, S., unalu de Galarce, P. C. (2017). Quglukniq ayuirhainiqlu Amialikami sikuurvinginni. *Phi Delta Kappan*, 98(6), 35–41. Piyauhimayug hamanga <https://journals-sagepub-com.qe2a-proxy.mun.ca/doi/pdf/10.1177/0031721717696476>
- ⁹⁶ Barr, D. (2018). Taimaa quglukniq nutqaqtittuq ayuirhainiqmik. *Phi Delta Kappan*, 99(6), 39–44. p.43. Piyauhimayug hamanga <https://journals-sagepub-com.qe2a-proxy.mun.ca/doi/pdf/10.1177/0031721718762421>
- ⁹⁷ Kavamangat Nunavut, Timinga Iliniaqtuliyiyiit. (2018, Taaqhivalirvia 23). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ⁹⁸ Kavamangat Nunavut, Timinga Iliniaqtuliyiyiit. (2019, Qiqaiyalirvia 19). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ⁹⁹ Kavamatkut Nunavunmi, Timinga Aaniaqtialinikkut (2018, Ubluqtuhirvia 2). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ¹⁰⁰ French, J. (2018, Qiqaiyarluarvia 7). Kavamanga angikliyuumiqtakhaq Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit ikayuutingit Alberta-mi Sikuurvinginni. *Edmonton Journal*. Piyauhimayug hamanga <https://edmontonjournal.com/news/local-news/government-to-expand-mental-health-services-in-alberta-schools>
- ¹⁰¹ Kavamanga New Brunswick. (2018). Ilihainiq nutarautillunilu pivalliani. Piyauhimayug <https://www2.gnb.ca/content/gnb/en/departments/education/isd.html>
- ¹⁰² Nova Scotia Munarhiliqiniq Piyunnautinga. (2018). School Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit. Piyauhimayug hamanga <http://www.nshealth.ca/service-details/School%20Mental%20Health>
- ¹⁰³ Panza-Beltrandi, G. (2018, Qiqaiyaqvia 12). Nunatsiami kavamanga pinahuaqtut Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit uqaqatigiiktumik ikayuqtiyut sikuurvikmi. *Kaanatami Tiiviliqinirmut Kuapuriisinga*. Piyauhimayug hamanga <https://www.cbc.ca/news/canada/north/counsellors-in-nwt-schools-1.4571585>
- ¹⁰⁴ Kavamanga Prince Edward Island. (2018). *Sikuuqtut nakurudjutinga havaktingit*. Piyauhimayug hamanga <https://www.princeedwardisland.ca/en/information/education-early-learning-and-culture/student-well-being-teams>
- ¹⁰⁵ *Kaanatami Tiiviliqinirmut Kuapuriisinga*. (2018, Qitiqqautiyug 26). Sask. Uuktuutiginiqtaqta iliurainiq Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit havaktingit sikuurviini ukiakhami. *Kaanatami Tiiviliqinirmut Kuapuriisinga Tuhaqtipkaiyut*. Piyauhimayug hamanga <https://www.cbc.ca/news/canada/saskatchewan/mental-health-workers-saskatchewan-new-initiative-1.4637664>
- ¹⁰⁶ Kavamatkut Nunavunmi, Timinga Aaniaqtialinikkut (2018, Ubluiqtirvia 20). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ¹⁰⁷ Akhuurutauyut Naunaipkaqtayyu. (2018).
- ¹⁰⁸ Akhuurutauyut Naunaipkaqtayyu. (2018).
- ¹⁰⁹ Kavamatkut Nunavunmi, Timinga Aaniaqtialinikkut (2018, Ubluiqtirvia 21). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ¹¹⁰ Akhuurutauyut Naunaipkaqtayyu. (2018).
- ¹¹¹ Akhuurutauyut Naunaipkaqtayyu. (2018).
- ¹¹² Akhuurutauyut Naunaipkaqtayyu. (2018).

- ¹¹³ Archibald, L., unalu Grey. R. (2006) *Naunaiyainiq Uuktuutingit Munarhiliqinirmut Inuit Nunagiyangani*. Ottawa: Inuit Tapiriit Kanatami.
- ¹¹⁴ Hart, H. (2008). Timimitigut ayurhauitigut nutaqqat ahini nunalgit nunamiungittumi munariyayut unalu igluliriniqmut piyut. *Angikliyuumiqniqmut Havautit unalu Nutaqqat Ayurhauitigut Timinngani*, 50. 885. m.885. Piyauhimagyuq hamanga <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1469-8749.2008.03179.x>
- ¹¹⁵ Kral, M. J., Idlout, L., Minore, J. B., Dyck, R. J., unalu Kirmayer, L. J. (2011). Unikkaartuit: Qanuriliurninnga nakurudjutinganik, quviahuiqniq, aaniaqtailiniq, unalu nunallaani aadlangurniq Inungnut Nunavunmi, Canada. *Amialikami Taiguagakhaq Nunallaani Ihumamitigut Aaniarutilgit*, 48(3-4), 426-38. Piyauhimagyuq hamanga <https://www.lakeheadu.ca/sites/default/files/uploads/53/outlines/2014-15/GEOG3671/Project/Kral%20et%20al%202011%20Suicide%20prevention%20and%20meanings%20of%20wellbeing%20unhappiness%20community%20change%20Am%20J%20of%20Community%20Psychology.pdf>
- ¹¹⁶ Ihumarittiangnik Kivgaqtuirnikkut Tunihiyuq Naunaiyaidjut. (2018).
- ¹¹⁷ NVision Insight Group Havakvinga. (2018). *Atanguyat Naittumik Uqauhiit: Ipigalaingnikkut uvalu Quglukhimanikkut Mamitigahuangniq Nunavunmi*. Ottawa, ON: NVision Insight Group Havakvinga. Piyauhimagyuq hamanga https://www.gov.nu.ca/sites/default/files/gn_att_executive_summary_summary_report_-_final_-_english.pdf
- ¹¹⁸ NVision Insight Group Havakvinga. (2018). *Naittumik Titirarhimayut: Ipigalaingnikkut uvalu Quglukhimanikkut Mamitigahuangniq Nunavunmi*. Ottawa, ON: NVision Insight Group Havakvinga. m.83. Piyauhimagyuq hamanga https://www.gov.nu.ca/sites/default/files/gn_att_executive_summary_summary_report_-_final_-_english.pdf
- ¹¹⁹ NVision Insight Group Havakvinga. (2018). *Atanguyat Naittumik Uqauhiit: Ipigalaingnikkut uvalu Quglukhimanikkut Mamitigahuangniq Nunavunmi*. Ottawa, ON: NVision Insight Group Havakvinga. m.20. Piyauhimagyuq hamanga https://www.gov.nu.ca/sites/default/files/gn_att_executive_summary_summary_report_-_final_-_english.pdf
- ¹²⁰ NVision Insight Group Havakvinga. (2018). *Naittuq Uniudjutit: Ipigalaingnikkut uvalu Quglukhimanikkut Mamitigahuangniq Nunavunmi*. Ottawa, ON: NVision Insight Group Havakvinga. m.20. Piyauhimagyuq hamanga https://www.gov.nu.ca/sites/default/files/gn_att_executive_summary_summary_report_-_final_-_english.pdf
- ¹²¹ Ihumarittiangnik Kivgaqtuirnikkut Tunihiyuq Naunaiyaidjut. (2018).
- ¹²² NVision Insight Group Havakvinga. (2018). *Naittuq Uniudjutit: Ipigalaingnikkut uvalu Quglukhimanikkut Mamitigahuangniq Nunavunmi*. Ottawa, ON: NVision Insight Group Havakvinga. m.26. Piyauhimagyuq hamanga https://www.gov.nu.ca/sites/default/files/gn_att_executive_summary_summary_report_-_final_-_english.pdf
- ¹²³ Kivgaqtuirnikkut Tunihiyuq Naunaiyaidjut. (2018).
- ¹²⁴ Inuqarniatigut Ihivriugut. (2018).
- ¹²⁵ Inuqarniatigut Ihivriugut. (2018).
- ¹²⁶ Tamna F.O.R.C.E. (Ilangi Ihuarhaqhimayut Ilitariniqmut Munariniqnullu Aadjikutauyumik) Katimayiingit Nutaqqanut Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit. (2009). Ilaupkainiq ilangit nutaqqat inulramiillu Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit: Ihivriuqniq Nakuutqiamik, Angikliyuumiqniq Nakuuyumiklu Atuqtauniq. Vancouver, BC. m.4. Piyauhimagyuq hamanga <http://www.fredla.org/wp-content/uploads/2015/09/Engaging-Families-in-Child-Youth-Mental-Health.pdf>
- ¹²⁷ Tamna Tikkuaqtauhimagyuq Maligaryuami Katimayiiton Inuliriyiitkut, Nalunaqtunik Naunaiyainiq unalu Nutaanik Ayuirniq. (2006). *Ahinit tarranga pilihaaliqtuq: Aadlanguqtirniq Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit, ihumamitigut aaniarutilgit unalu ipiraililaqitjut ikayuutit Kaanatami*. Tamna Tikkuaqtauhimagyuq Maligaryuami Katimayiiton Inuliriyiitkut, Nalunaqtunik Naunaiyainiq unalu Nutaanik Ayuirniq. m.21. Piyauhimagyuq hamanga <https://www.mentalhealthcommission.ca/English/document/44501/out-shadows-last-transforming-mental-health-mental-illness-and-addiction-services-can>
- ¹²⁸ Qanurittaakhaa Tuqungayunik Ihivriuqtiyuq Tuhaayut. (2015, Apitilirvik 25). Piyauhimagyuq hamanga <http://assembly.nu.ca/library/GNedocs/2015/001696-e.pdf>
- ¹²⁹ Qanurittaakhaa Tuqungayunik Ihivriuqtiyuq Tuhaayut. (2015, Apitilirvik 25). Piyauhimagyuq hamanga <http://assembly.nu.ca/library/GNedocs/2015/001696-e.pdf>

- ¹³⁰ Kavamatkut Nunavunmi, Timinga Aaniaqtialinikkut (2018, Niqiliqivik 17). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ¹³¹ Inuqarniatigut Ihivriugut. (2018).
- ¹³² Inuqarniatigut Ihivriugut. (2018).
- ¹³³ Kavamatkut Nunavunmi, Timinga Aaniaqtialinikkut (2018, Tattiarnaqhilirvia 11). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ¹³⁴ Qaujigiartiit Aaniaqtailiniqmut Ihivriurvinga. (2017). *Pilaqutingit munarhitkut havaktingit nutaanguqniq munarhiliqinirmut qanuriliurutingit: Naunaiyainiqmut ihivriuqniq*. Iqaluit, NU. Piyauhimaguyq hamanga
https://www.qhrc.ca/sites/default/files/scoping_review_-_impact_of_turnover_on_health_outcomes_-_jan_2017.pdf
- ¹³⁵ Guerin, P., unalu Guerin, B. (2009). Inungnut qanuriliurutingit tingmiyuq talvunga tingmiyuqluuniit ahinut unalu akhaluutikkuuqtut iglumimut ahinulluuniit unghahiktumut Nunaqaqqaarhimayut nunallaanginnut. *The Australian Community Psychologist*, 21(2), 7-22, m.14. Piyauhimaguyq hamanga
[http://groups.psychology.org.au/Assets/Files/ACP-21\(2\)-2009.pdf#page=7](http://groups.psychology.org.au/Assets/Files/ACP-21(2)-2009.pdf#page=7)
- ¹³⁶ Kavamatkut Nunavunmi, Timinga Aaniaqtialinikkut (2018, Qitiqqautiyuq 11). Inuup Tuhaqtipkainiq; *Kaanatami Tiiviliqinirmut Kuapuriisinga*. (2018, lidjirurvia 26). *GN qinirhiayuq havaktitiliriamikni Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit ayuirhaqhimayuq ikayuqtiyuq tamainni nunavunmi*. Naalautikkut Taiguagakhaq.
- ¹³⁷ Hill, A. (2018, lidjirurvia 26). Nunavut qinirhiayuq Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit munaqtiyuukha nunaqaqtut nunallaangani. *Kaanatami Tiiviliqinirmut Kuapuriisinga Tuhaqtipkaiyut*. Piyauhimaguyq hamanga
<https://www.cbc.ca/news/canada/north/community-mental-health-worker-nunavut-1.4552052>
- ¹³⁸ Kavamatkut Nunavunmi, Timinga Aaniaqtialinikkut (2018, Qitiqqautiyuq 11). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ¹³⁹ Kavamatkut Nunavunmi, Timinga Aaniaqtialinikkut (2018, Qitiqqautiyuq 11). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ¹⁴⁰ Nunavut Tunngavikkut Timiqutaa. (2009). *Angigutit Qitqani hapkua Inuit Nunavunmiut Nunataarutinginnut uvalu Nannagagiyauyuq Queen pilaagutaanun Kanatami ihuaqhaqtauhimayut* (Attautimuktiqhimayuq). Ottawa, ON: Nunavut Tunngavikkut unalu Ministauyuq Aadlait Inuuliriyiit unalu Ukiuqtaqtumi Pivallianiq unalu Kaanatami Uqaqtiyuq Qablunaavyaktunut Aadlait unalu Nalunaitkutaittunut Aadlait. Piyauhimaguyq hamanga
http://www.tunngavik.com/documents/publications/LAND_CLAIMS_AGREEMENT_NUNAVUT.pdf
- ¹⁴¹ Akhuurutauyut Naunaipkaqtauuyu. (2018).
- ¹⁴² Kavamatkut Nunavunmi, Timinga Aaniaqtialinikkut (2018, Qitiqqautiyuq 11). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ¹⁴³ Akhuurutauyut Naunaipkaqtauuyu. (2018).
- ¹⁴⁴ Nunavunmi Ilihaliarpaarvik. (2018, Ubluiqirvia 10). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ¹⁴⁵ Nunavumi Ukiuktaqtumi Ilihaqpaalivikmi. (2018, Hikutirvia 29). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ¹⁴⁶ Kavamatkut Nunavunmi, Timinga Aaniaqtialinikkut (2012). Havaamut naunaitkutinga, Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit ayuittiaqtuq. Piyauhimaguyq hamanga
https://www.gov.nu.ca/sites/default/files/10-502770_jd_mental_health_consultant.pdf
- ¹⁴⁷ Kavamatkut Nunavunmi, Timinga Aaniaqtialinikkut (2018, Ubluqtuhirvia 8). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ¹⁴⁸ Tamna F.O.R.C.E. (Ilangi Ihuarhaqhimayut Iltarininqmut Munariniqumullu Aadjikutauyumik) Katimayiingit Nutaqqanut Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit. (2009). Ilaupkainiq ilangit nutaqqat inulramiillu Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit: Ihivriuqniq Nakuutqiamik, Angikliyuumiqniq Nakuuyumiklu Atuqtauniq. Vancouver, BC. m. 14. Piyauhimaguyq hamanga
<http://www.fredla.org/wp-content/uploads/2015/09/Engaging-Families-in-Child-Youth-Mental-Health.pdf>
- ¹⁴⁹ Ihumamitigut aanarutilgit Timiqutigiyauyuq Kaanatumut. (2012). *Aadlanguligtuq humunngauninnga, aadlanguligtuq inuuhingit: Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit maliganga Kaanatumut*. Calgary, AB: Ihumamitigut aanarutilgit Timiqutigiyauyuq Kaanatumut. Piyauhimaguyq hamanga
https://www.mentalhealthcommission.ca/sites/default/files/MHStrategy_Strategy_ENG.pdf

- ¹⁵⁰ Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyauyuq Kaanatumut. (2018). Nutaqqant Inulrammiinnilu. Piyauhimayuq hamanga <https://www.mentalhealthcommission.ca/English/what-we-do/children-and-youth>
- ¹⁵¹ Nunavut Kavamangat, Nunavunmi Kititihimayut Naunaiyautikhat Havakviat. (2016). Inugiangnit itqurnarutait Taaqhivalirvia 1, 2016. Pangniqtuuq, NU Nunavunmi Kititihimayut Naunaiyautikhat Havakviat Piyauhimayuq hamanga <http://www.stats.gov.nu.ca/Publications/Popest/Population/Population%20Estimates%20Report,%20July%201,%202016.pdf>
- ¹⁵² Hicks, J. (2018, Hikutirvia 26). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ¹⁵³ Hoagwood, K., Burns, B.J., Kiser, L., Ringelsen, H., unalu Schoenwald, S.K. (2001). Naunaittuq-ittuq ayuirhainiq nutaqqanut inulramiinullu Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit ikayuutit. *Ihumamitigut Aaniarutilgit Ikayuutit*, 52(9), 1179-1189.
- ¹⁵⁴ Hoagwood, K., Burns, B.J., Kiser, L., Ringelsen, H., unalu Schoenwald, S.K. (2001). Naunaittuq-ittuq ayuirhainiq nutaqqanut inulramiinullu Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit ikayuutit. *Ihumamitigut Aaniarutilgit Ikayuutit*, 52(9), 1179-1189. m.1181.
- ¹⁵⁵ Nunavut Kavamanga, Munarhiliriyiitkut. (2018, Ubluiqtirvia 5). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ¹⁵⁶ Williams, C. (2010). Pitquhitigut ayuittiaqtut uumani Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit ikayuutingit: Nutaq maliktakhat. *Kaanatami Ihumaaluutigiyauyut: Ahinit Ungahiktumit Qaiyut Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit*. Toronto, ON: Williams, C, C. m.55.
- ¹⁵⁷ Waters, A., unalu Asbill, L. (2013). Ihumagiyauyut pitquhimitigut kanguhuktittiniq. *Nutaqqat, Inulramiit, Ilangillu Taiguagakhaq*. Piyauhimayuq hamanga <https://www.apa.org/pi/families/resources/newsletter/2013/08/cultural-humility.aspx>
- ¹⁵⁸ Itquumanikkut Nutaanguqtiriniqlu Katimayiuyut Kanatami (2012). Itquumanikkut Nutaanguqtiriniqlu Katimayiuyut Kanatami. *Pitquidjutit haffumunga Hanaqiyakhamun*. Winnipeg, MB: Itquumanikkut Nutaanguqtiriniqlu Katimayiuyut Kanatami Piyauhimayuq hamanga http://nctr.ca/assets/reports/Calls_to_Action_English2.pdf
- ¹⁵⁹ Itquumanikkut Nutaanguqtiriniqlu Katimayiuyut Kanatami (2012). Itquumanikkut Nutaanguqtiriniqlu Katimayiuyut Kanatami. *Pitquidjutit haffumunga Hanaqiyakhamun*. Winnipeg, MB: Itquumanikkut Nutaanguqtiriniqlu Katimayiuyut Kanatami Piyauhimayuq hamanga http://nctr.ca/assets/reports/Calls_to_Action_English2.pdf
- ¹⁶⁰ Nunavut Kavamanga, Kavamaliqiyitkut. (2018). Nunaqaqqaarhimayut Pitquhitigut Ayuitaminik Ilihaqatigingniq. Piyauhimayuq hamanga <https://www.gov.nu.ca/eiacourses/indigenous-cultural-competence-workshop-8>
- ¹⁶¹ Inuqarniatigut Ihivriugut. (2018).
- ¹⁶² Kavamatkut Nunavunmi, Kiinauqaliqiyit. (2018). Uvunga Tautungnaqniqaqtumun Kavamatkunni Havakviinni. Piyauhimayuq hamanga https://www.gov.nu.ca/sites/default/files/trps_2018-2019_q1_english.pdf
- ¹⁶³ Ungar, M. (2013). Pittaarninnga, quglukniq, avatinga, pitquhingalu. *Quglukniq, Irhinaqhiniq, unalu Ningarniq*, 14(3), 255-266. Piyauhimayuq hamanga <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1524838013487805?journalCode=tvaa>
- ¹⁶⁴ Inikhanga Kaanatami Inulramiit Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit Tunngavinga. (2011). *Qanurittaakhaanik titiraq– inulramiit Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit*. Melbourne, AUS. Piyauhimayuq hamanga <https://headspace.org.au/assets/Uploads/Corporate/Young-Peoples-Mental-Health.pdf>
- ¹⁶⁵ Aaniarvik Aaniaqtunut Nutaqqat, Tiivitiikkut-Ihumamitigut Aaniarutilik Taakti (2018). *Aaniarvik Aaniaqtunut Nutaqqat / Nunavut Kavamanga Tiivitiikkut ilauniq Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit Pinahuarut Naunaiyainiq Taiguagakhaq*. Toronto, ON. m.24.
- ¹⁶⁶ Kivgaqtuirnikkut Tunihiyuq Naunaiyaidjut. (2018).
- ¹⁶⁷ Akhuurutauyut Naunaipkaqtayyu. (2018).
- ¹⁶⁸ Inulramiit Apirhuut Kiudjutayyuq. (2018).
- ¹⁶⁹ Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyauyuq Kaanatumut. (2012). *Atauttikut kan'nguhuktailiniqmut: Aadlangurniq Qanuqtut Takuyavut Ihumamitigut Aaniaqtuqaqtunik*. Ottawa, ON: Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyauyuq Kaanatumut. m.4. Piyauhimayuq hamanga https://www.mentalhealthcommission.ca/sites/default/files/Stigma_Opening_Minds_Together_Against_Stigma_ENG_0.pdf

- ¹⁷⁰ Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyauyuq Kaanatumut. (2012). *Angmaqtittuq ihumanginnik angayukhiit sikuurvinginni: Qanuriliurutiyut kimut uqaqtukhat -piyut kanguhuktailiniqmut nutqaqtitauniq– Pinniaqtut ihumaginnik*. m.2. Piyauhimagiyuq hamanga https://www.mentalhealthcommission.ca/sites/default/files/Stigma_OM_in_High_School_Results_of_a_Contact_based_Anti-stigma_Intervention_Beautiful_Minds_ENG_0.pdf
- ¹⁷¹ Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyauyuq Kaanatumut. (2018). Angmaqtittuq ihumanginnik. Piyauhimagiyuq hamanga <https://www.mentalhealthcommission.ca/English/opening-minds>
- ¹⁷² Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyauyuq Kaanatumut. (2018). Kanguhukniq inugluhiniqlu. Piyauhimagiyuq hamanga <https://mentalhealthcommission.ca/English/what-we-do/stigma-and-discrimination>
- ¹⁷³ Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyauyuq Kaanatumut. (2012). *Atauttikut kan'nguhuktailiniqmut: Aadlangurniq qanuqtut takuyavut ihumamitigut aaniarutiliknik*. Ottawa, ON: Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyauyuq Kaanatumut. Piyauhimagiyuq hamanga https://www.mentalhealthcommission.ca/sites/default/files/Stigma_Opening_Minds_Together_Against_Stigma_ENG_0.pdf
- ¹⁷⁴ Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyauyuq Kaanatumut. (2012). *Atauttikut kan'nguhuktailiniqmut: Aadlangurniq qanuqtut takuyavut ihumamitigut aaniarutiliknik*. Ottawa, ON: Ihumamitigut aaniarutilgit Timiqutigiyauyuq Kaanatumut. Piyauhimagiyuq hamanga https://www.mentalhealthcommission.ca/sites/default/files/Stigma_Opening_Minds_Together_Against_Stigma_ENG_0.pdf
- ¹⁷⁵ Inikhanga Kaanatami Inulramiit Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit Tunngavinga. (2011). *Qanurittaakhaanik titiraq– inulramiit Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit*. Melbourne, AUS. Piyauhimagiyuq hamanga <https://headspace.org.au/assets/Uploads/Corporate/Young-Peoples-Mental-Health.pdf>
- ¹⁷⁶ Akhuurutauyut Naunaipkaqtayyu. (2018).
- ¹⁷⁷ Akhuurutauyut Naunaipkaqtayyu. (2018).
- ¹⁷⁸ Inuqarniatigut Ihivriugut. (2018).
- ¹⁷⁹ Street, G., unalu James, R. (n.d.). *Ilaumatigiikniq ukunanit ihuarhaqhimayut ulapqinirmut hulilukaarniq unalu Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit*. Piyauhimagiyuq hamanga <https://www.dsr.wa.gov.au/support-and-advice/research-and-policies/organised-recreational-activity-and-mental-health>
- ¹⁸⁰ Porter, C. (2016, Hikutirvia 23). "Havaktuq tammaqtailigiami uqauhikput". Maligaliqivik Nunavunmi. *Nunavunmi Hansard Makpiraanguqhimangituq Makpiraaliuqhimayuuq 003-6(1)*. Inulramiit Maligaliqiyut. Piyauhimagiyuq hamanga http://www.assembly.nu.ca/sites/default/files/2016%20Nunavut%20Youth%20Parliament_Blues%20English_20161124.pdf
- ¹⁸¹ Hutchinson, S.L., unalu Brooks, E. (2011). Timimitigut hulilukaarniq, ulapqiniq, hulilukaarniq, ulapqiniqlu: Ihariagiyaayut ilangit uuma Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit nakurudjutimullu uuktuut. Piyauhimagiyuq hamanga http://www.iusmm.ca/documents/C%C3%89RRIS/cerris_Aubry_Carolyne_Article.pdf
- ¹⁸² Miller, D. (2011). Nakuuyumik Pipkaidjutiniq. Uumani: Goldstein S., Naglieri J.A. (eds) Makpiraaq Nutarap Pitquhinganik unalu Angikliyuumiutinganiklu. Springer, Boston, MA
- ¹⁸³ Hutchinson, S.L., unalu Brooks, E. (2011). Timimitigut hulilukaarniq, ulapqiniq, hulilukaarniq, ulapqiniqlu: Ihariagiyaayut ilangit uuma Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit nakurudjutimullu uuktuut. Piyauhimagiyuq hamanga http://www.iusmm.ca/documents/C%C3%89RRIS/cerris_Aubry_Carolyne_Article.pdf
- ¹⁸⁴ Biddle, S. J. H., unalu Asare, M. (2011). Timimitigut hulilukaarniq unalu Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit nutaqqani inulramiinilu: Ihivriurutit ihivriunqimut. *British-mi Taiguagakhaq Ulapqiniqmut Havautit*, 45, 886-895. p. 894. [http://vuir.vu.edu.au/29912/1/Mental%20health%20review%20of%20reviews%20\(BJSM%202011\)%20\(IR%2025-1-16\).pdf](http://vuir.vu.edu.au/29912/1/Mental%20health%20review%20of%20reviews%20(BJSM%202011)%20(IR%2025-1-16).pdf)
- ¹⁸⁵ Hutchinson, S.L., unalu Brooks, E. (2011). Timimitigut hulilukaarniq, ulapqiniq, hulilukaarniq, ulapqiniqlu: Ihariagiyaayut ilangit uuma Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit nakurudjutimullu uuktuut. Piyauhimagiyuq hamanga http://www.iusmm.ca/documents/C%C3%89RRIS/cerris_Aubry_Carolyne_Article.pdf
- ¹⁸⁶ Hutchinson, S.L., unalu Brooks, E. (2011). Timimitigut hulilukaarniq, ulapqiniq, hulilukaarniq, ulapqiniqlu: Ihariagiyaayut ilangit uuma Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit nakurudjutimullu uuktuut. Piyauhimagiyuq hamanga http://www.iusmm.ca/documents/C%C3%89RRIS/cerris_Aubry_Carolyne_Article.pdf

- ¹⁸⁷ Ihumamitigut Aaniaqtuqalgit Ikayuutiuyuq Kiudjutiniq. (2018).
- ¹⁸⁸ Qaujigiartiit Aaniaqtailiniqmut Ihivriurvinga unalu Arviat Nunallaani Nakurudjutimut Katimayiit. (2015). *Taiguagakhaq Atii-mut! Aaniaqtailiniqmik Inuuyut Havauhikhat: Inulramiit Angunahuaqtut Ikayuutikhaq Pinahuarut*. Piyauhimagyuq hamanga https://www.qhrc.ca/sites/default/files/atii_lets_do_it_-_hw_2013-15_-_final_report_-_july_2015_1.pdf
- ¹⁸⁹ Kavamatkut Nunavunmi, Timinga Aaniaqtialinikkut (2018, Ubluiqtirvia 4). Nanminigiyaingit Tuhaqtitinikkut.
- ¹⁹⁰ Movember Tunngavinga. (2018, Hikutirvia 20). Angutit Nunavunmi. Piyauhimagyuq hamanga <https://www.youtube.com/watch?v=npCbo-nSkIk&feature=share&app=desktop>
- ¹⁹¹ Movember Tunngavinga (2018, Hikutirvia 20). Angutit Nunavunmi. Piyauhimagyuq hamanga <https://www.youtube.com/watch?v=npCbo-nSkIk&feature=share&app=desktop>
- ¹⁹² Nunavut Kavamani, Nunalingni Kavamatkunnilu Pivikhaqautikkut. (2018). Ulapkqiyukiqiniqmun uvalu Hulilukaagutinut. Piyauhimagyuq hamanga <https://www.gov.nu.ca/sports-and-recreation>
- ¹⁹³ Nunavut Kavamanga. (2017). *Havaanut Upalunngaiyautit Nunavut Kavamanga unalu Nunavunmi Kuapuriisingat 2017-2020*. m.179. Piyauhimagyuq hamanga https://www.gov.nu.ca/sites/default/files/files/Finance/Budgets/business_plan_2017-2020_english.pdf
- ¹⁹⁴ Nunavut Kavamanga. (2017). *Havaanut Upalunngaiyautit Nunavut Kavamanga unalu Nunavunmi Kuapuriisingat 2017-2020*. Piyauhimagyuq hamanga https://www.gov.nu.ca/sites/default/files/files/Finance/Budgets/business_plan_2017-2020_english.pdf
- ¹⁹⁵ Nunavut Kavamanga, Pitquhiliqijikkut. (2018). *Aituutit ikajuhiakhalu atugakhaq*. Piyauhimagyuq hamanga <https://www.gov.nu.ca/culture-and-heritage/information/grants-and-contributions-0>
- ¹⁹⁶ Nunavut Kavamanga, Pitquhiliqijikkut. (2018). *Aituutit ikajuhiakhalu atugakhaq*. Piyauhimagyuq hamanga <https://www.gov.nu.ca/culture-and-heritage/information/grants-and-contributions-0>
- ¹⁹⁷ Nunavut Tunngavikkut Timiqutaa. (2014). *Nunavut inuulramiit katimavia avatinganut naunaiyainiq*. Piyauhimagyuq hamanga <http://www.tunngavik.com/in/blog/publications/nunavut-youth-centre-environmental-scan/>
- ¹⁹⁸ Nunavut Tunngavikkut Timiqutaa. (2014). *Nunavut inuulramiit katimavia avatinganut naunaiyainiq*. m.8. Piyauhimagyuq hamanga <http://www.tunngavik.com/in/blog/publications/nunavut-youth-centre-environmental-scan/>
- ¹⁹⁹ Nunavut Taiguagakhat (2018, Tattiarnarvia 16). Urhuqtuut inulramiit katimayiingit atan'nguyat ittu. Piyauhimagyuq hamanga <https://nunavutnews.com/nunavut-news/around-nunavut-gjoa-haven-youth-committee-executive-in-place/>
- ²⁰⁰ Nunavut Taiguagakhat (2018, Tattiarnarvia 16). Urhuqtuut inulramiit katimayiingit atan'nguyat ittu. Piyauhimagyuq hamanga <https://nunavutnews.com/nunavut-news/around-nunavut-gjoa-haven-youth-committee-executive-in-place/>
- ²⁰¹ Burke, A. (2018, Qiqaiyarluarvia 18). Inuulramiit iminiiqtut, irhinaqtut: Nunavut nunallaanga Pangniqtuumit ikayuqtauyumayut uumani 'mihiknaqninga irhiuqniqmut'. *Kaanatami Tiiviiliqinirmut Kuapuriisinga*. Piyauhimagyuq hamanga <https://www.cbc.ca/news/canada/north/pangnirtung-crisis-crime-suicide-prevention-1.4666470>
- ²⁰² Nunavut Tunngavikkut Timiqutaa. (2009). *Angigutit Qitqani hapkua Inuit Nunavunmiut Nunataarutinginnut uvalu Nanngagiyayuyuq Queen pilaagutaanun Kanatami ihuaqhaqtauhimayut* (Attautimuktiqhimayuyuq). Ottawa, ON: Nunavut Tunngavikkut unalu Ministauyuyuq Aadlait Inuuliriyiit unalu Ukiuqtaqtumi Pivalliani q unalu Kaanatami Uqaqtiuyuyuq Qablunaavyaktunut Aadlait unalu Nalunaitkutaittunut Aadlait. Piyauhimagyuq hamanga http://www.tunngavik.com/documents/publications/LAND_CLAIMS_AGREEMENT_NUNAVUT.pdf